

Título: La llengua catalana dins l'ensenyament a Eivissa, Formentera, Mallorca i Menorca.

Autor: Toni Artigues

Fecha: 01/01/1980

Número: 0017

171

LA LLENGUA CATALANA

DINS L'ENSENYANÇA

A

A EIVISSA, FORMENTERA,

MALLORCA I MENORCA

Toni ARTIGUES I BONET

Tesi Doctoral dirigida pel Dr. Antoni M. BADIA I MARGARIT

Filologia Catalana

Universitat de Barcelona, 1980

Palma, Novembre 1980

"Que la història no ens hagi de
retreure d'haver defallit en el
desert, pe r manca de fe en la
terra promesa".

Antoni M. BADIA i M.

AGRAÏMENT

Consti el meu agraïment:

A tots els professors d'EGB, professors Universitaris i alumnes de l'Escola Normal que han omplert els qüestionaris.

A Antoni M. Badia per la direcció del treball i especialment per la confecció del qüestionari, i també a Jordi Vives, Maria Collado, Santa Mascaró i Ramon Bassa.

A Víctor Garau per l'assessorament estadístic; a Josep Mora i a Julià Ballester per la seva inestimable ajuda en la programació i el maneig de la IBM; a Climent Garau i a Joan Garcès per la cessió de la IBM.

A la Fundació Jaume Bofill per un ajut de treball que cobreix les despeses de material, i especialment a Bartomeu Barceló que me va ajudar en la gestió i a Jordi Porta que m'ha facilitat els tràmits.

A Marta Guyàs, la meva amiga, qui m'ha pegat més d'una empenta.

A tots els qui usen constantment la nostra llengua i sobretot als mestres que la transmeten als al·lots

I

INFORMACIÓ PRÈVIA

DEDES PER A UNA HISTÒRIA EXTERNA DE LA LLENGUA CATALANA

Per tal de valorar i enfrontar-se a la situació actual de la llengua catalana dins l'ensenyament i dins la nostra societat en general serà bona una visió panoràmica de la història externa de la llengua catalana.

"La història externa de la llengua estudia les relacions d'aquesta amb el poder polític, amb la societat (bilingüisme, etc.) amb el poder religiós, amb l'ensenyament, amb els mitjans de comunicació, amb els moviments migratoris".¹

Evidentment el meu desconeixement de la història del poder polític, del poder religiós, dels moviments migratoris, de la societat... impossibilita que faci una història de la llengua. Me limitaré a ordenar un parell de centenars de fitxes que he tret de llibres i revistes que, plenament o desquetllada, tracten el tema.

D'altra banda he fixat bàsicament la meua atenció en les Balears i les Pitiüses, objecte del present estudi; així i tot no era possible deixar de referir-se a molts d'esdeveniments de Catalunya, pel fet que la llengua és la mateixa allà que a les nostres illes, perquè hem patit una colonització semblant i perquè sovint la reivindicació de la nostra llengua a Mallorca a Menorca o a Eivissa i a Formentera ha estat motivada per una reivindicació anterior a Catalunya.

Una lectura i una anàlisi de la bibliografia existent, dels almanacs, de les revistes, de la premsa il·lenca i fins i tot de la peninsular, dels arxius... ens fornirien un coneixement més segur de la història del nostre poble i de la nostra llengua.

Abans de la llengua catalana-

En el segle IX que trobem el primer text en romany, en una llengua romànica, en una llengua derivada del llatí; són els Juraments d'Estresburg del 842, en francès. Fins llavors només el llatí era llengua de cultura, només en llatí se podia escriure, però ja freqüents vulgarismes i ultracorrecions en textos llatins dels segles VII i VIII fan pensar ja en una diferenciació de les llengües romàniques respecte del llatí encara que aquest fos l'únic amb dret a escriptura.

Probablement l'ús del llatí com a llengua de cultura i d'un parlar romànic com a quotidià era a les nostres illes reservat a la classe administrativa i eclesiàstica. Ho fa pensar la referència del bisbe Sever de Menorca, l'any 417, al parlar del poble:

"Eadem sane die, hora circiter quarta, id est paulo antequam hoc signum demonstraretur: grande minutissimae quae incolae insulae huius gentili sermone abbatiatum arxistimae, en la variant del Còdex Palatí ypagni, non usquequaque copiosa defluxit".²

Segui com sigui la toponímia conserva noms romànics anteriors a la Mallorca musulmana o en tot cas anteriors a la conquesta catalana: Pòrtol, Porto-Petro (els nadius diuen Porto-Petra), Capocorb, Campos, El Formentera, Labritja, Lavanó, Pregonda (es Mercadal)...; els sufixos atx, -itz, -utz, -itzol: Crestatz (Sa Pobla), Costitz, Felanitx, Fornalutz, es Portitzol...³

És a la unitat polític-administrativa creada per Carlemany ~~per~~ per tal de defensar el seu imperi contra els moros en el territori --no ben bé, per exemple s'extenia a banda i banda del Pirineu-- de l'actual Catalunya que se forma la llengua catalana; ja a partir del segle IX apareixen moltes paraules populars barrejades amb el llatí escrit, i és de

finals del s. XI el primer text en català: Forum Judicum encara que fins fa poc se pensava que són les Homilies d'Organyà, de finals del segle XIII.⁴

Sense dubte l'ascensió de les llengües romàniques al pedi de llengües de cultura va lligada al desenvolupament de la vida urbana a Europa desvers l'any mil. "Les necessitats professionals donen lloc a l'aparició de jutges, juristes, notaris i escrivans que ocuparan càrrecs reservats fins aleshores als clergues, i senten la necessitat d'ampliar l'ús de les llengües populars per tal d'atreure's la seva clientela: un poc pertot arreu neixen escoles urbanes que fan la competència, amb èxit, a les pretensions de la clerecia de controlar "la insolència dels laics" (...); aquestes escoles urbanes no eliminen el llatí dels seus plans d'estudi, encara que donen primacia a l'ensenyament de les llengües "vulgars", necessàries als fills dels artesans i dels mercaders."⁵

Mentrestant a les nostres illes s'usa l'àrab, ja sigui exclusivament o bé juntament a algun parlar romànic o a algun altre parlar. "La conquesta àrabo-musulmana és un procés llarg, lent i renovador, especialment a partir del començament del segle IV/X, en què va estructurant-se una formació social de tipus musulmà, estable i d'un nivell tècnic de producció no ~~XXXXXX~~ dissociant al d'al-Àndalus peninsular."⁶

"El moviment intel·lectual fou intens. Ho demostren no solament l'abundància d'escoles jurídiques, establertes a la capital i dirigides per diferents indicions, sinó també la sèrie de mestres mallorquins que es dedicaren a l'ensenyament a Bagdad, Alexandria, Marrakus, etc."⁷

La toponímia ens mostra la gran empremta musulmana: Alcidia, Algaida, Benyalufar, Biniali, Binimar, Binirarix, Binisales, Biniali, Binibesa, Binibassi, Almadrà, Albarca, Algendar, Alguirens, S'arraob, Addala, Sa Ràpita, Xicisti, L'Ogra, Mossa, Marratxí, Magaluf, Arabí...⁸

De Jaume I a Fernando de Aragonera

L'any 1229 comença la història de la llengua catalana a Mallorca i poc després a Eivissa i a Formentera i més tard a Menorca, en esser aquestes illes conquerides i colonitzades per gent catalana; l'antiga població és morta, expulsada o sotmesa i catalanitzada. ⁹

Josep Melià forneix una dada curiosa: de quaranta-set governadors o lloctinents reials que hi hagué a l'illa de Mallorca entre el 1230 i el 1400 només quatre eren naturals del país. ¹⁰

"Des del segle XIII, el català comença a desplaçar el llatí en els tràmits jurídics o de comunicació administrativa. Tot i que el llatí, per inèrcia i per prestigi tradicional, continuà essent llengua d'oficines fins ben entrat el s. XVI, el català esdevingué l'ídica normal de la cancelleria, dels tribunals, dels municipis, de les notaries. El fet que els reis catalans fossin alhora reis d'Aragó obligava a una duplicitat lingüística en llurs secretaries" ¹¹

El 1247 se funda l'Escola Catedralícia de la ciutat de Mallorca on s'ensenyava Gramàtica, Teologia i Sagrada escriptura, com als convents religiosos. "Durante la edad media fué casi exclusiva en Menorca la enseñanza conventual, usándose en las escuelas el latín ó el catalán en el dialecto particular de la isla" ¹²

El 1275 Ramon Llull, amb la intenció d'ensenyar l'àrab als futurs missioners, funda el col·legi de Miramar; el papa Joan XXI el 1276 aprova el col·legi a petició del Rei de Mallorca. El 1300 el col·legi passa als cisterrencs de La Reial.

A començaments del s. XIV Berenguer d'Anoia, trobador d'Inca, escriu Mirall de trobar, tractat de retòrica; durant aquestes segles hi ha bastants tractats semblants imitant la preceptiva llatina: Las Leyes d'amor a Tolosa (1328), la Doctrina de compondre dictatz ~~XXXXXXXXXXXX~~ de. devers el 1300...

D'aquests tractats uns són més gramaticals i uns altres més retòrics; el de Berenguer, semblant de contingut als altres, ens interessa perquè és escrit a Mallorca i per a un públic mallorquí. 13

La professió d'arts poètiques mostra l'interès per una preceptiva; tothom suposa que la cancelleria catalana tenia unes normes per a escriure el català: "imperatortot arreu un idioma idèntic; el llenguatge de la cancelleria reial" 14

A Felanitx a mitjan segle XIV ja hi havia una casa destinada a Escriptoria Reial; "Aquest càrrec va esser instituit a les viles durant la primera part d'aquest segle.

"Actuava de notari o secretari a la Cort Reial del Batle (escrivà reial). També els jutats li salien encarregar la redacció de les actes de les seves reunions (escrivà universal). Exercia igualment de notari en testaments, inventaris i contractes dels particulars." 15

Pel que fa a l'ensenyament durant el segle XIV trobem contínues referències a l'escola de minyons i a la de gramàtica; el mestre era mantengut per l'ajuntament i no podia rebre paga dels pobres. A l'escola de minyons o de doctrina hi devien anar tots els infants del poble; "el rei en Jesum mana que ningun pare moro o jueu s'atrevis a prohibir a ses filles l'assistència a les lliçons de catequisme i feines manuals que donaven les monges dels convent de Santa Margalida." 16

A les escoles de minyons s'usava el català, però la "gramàtica" era el llatí; "Lladonosa diu que, ja des del s. XV, s'ensenyava també a redactar en llengua materna" a l'escola de gramàtica. 17

De Fernando de Antequera a Felipe V

L'any 1412 un "foraster" durà la corona catalano-aragonesa, fet que va acompanyat d'una decadència catalana en tots els ordres, segons en Pierre Vilari abans d'acabar el s. XIV Mallorca ha perdut la tercera part dels seus navilis i quasi totes les seves companyies mercantils; la fam, la pesta i altres factors

fan que Catalunya entre 1333 i 1521 no recuperi la seva població del s. XIII; el conflicte entre la ciutat, que vol conservar els seus drets de maltractar, etc., i el camp, que se vol fer pagar perquè són pocs; les crisis financeres i marítimes de 1380;... "El 1410, la mort de Martí l'Humà fa esclatar la crisi política, puix no deixa hereu directe. Durant dos anys d'interregne se escina, pacíficament en aparença i molt jurídicament, cap a una solució arbitral, que és el Compromís de Casp (1412). Però és un príncep castellà, Ferran d'Antequera, qui agafarà el ceptre d'Aragó. Això és el final de l'eficaç col·laboració entre reis i burgesia catalana i anuncia la decadència de Barcelona". 18

Quan Ferran II és rei de Catalunya i Aragó el 1479, ja ho era juntament amb Isabel Catòlica de Castella des de 1475. Durant el seu regnat augmenta el nº de castellans a l'administració; ell serà també el primer que usarà el castellà per a adreçar-se als seus súbdits catalans, encara que els virreis i les corporacions públiques seguiran usant el català amb el poble. "La dinastia dels Habsburgs (1516) ja no té una cort específicament catalano-aragonesa i al castellanització s'accentua a mesura que progressa la institucionalització unitària de la monarquia hispànica". 19

L'any 1455 Johann Gutenberg fabrica la primera impremta; la lletra podrà ara arribar a molts més ulls. El 1474 és imprès a València el primer llibre en català Les trobes en Llabre de la Verge Maria, i el 1487 és imprès el primer llibre en català a Mallorca, a Miramar, Les set estacions e hores representant la Passió de Christ, fet per Mn. Francesc Pons. 20

L'any 1481 Dn Agnès Fax de Quint funda una càtedra de doctrina lul·liana; el 1483 el rei catòlic va expedir a Còrdova un decret autoritzant els Jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca per a erigir una Universitat a la qual s'estudien les Arts i Ciències; el 1673 l'Estudi General Lul·lià serà aprovat pel papa i naixerà la Pontificia Imperial, Regia i Lul·liana Universitat

Literària de Mallorca, que funcionava sense interrupcions fins a començaments del segle XIX.

La primera notícia d'un mestre a Eivissa és segons Isidor Marí de 1498; figura com un més dels oficis pagats pel municipi.²¹

Aquest mateix any és la primera vegada que a Mallorca se publica una crida en castellà. ²² Aquests fets, fruit de governants castellans produïren friccions amb el poble. L'any 1540 el poble de Sóller va rebutjar un predicador "per quant és castellà i la gent noi enten no que nosa, tres lo ajam espelit ell ha dit que pús lo primer dia no lan entés que tanpoch no vol que entengan" ²³. L'any 1542 se publica un llibre de la benaventurada vinguda de l'emperador i rei Don Carlos; aleshores Mn. Joanet Caselles, jurat militar, li explicà en català l'estat social del país. Avançat el discurs l'emperador manifestà no entendre la paraula "homicidas"; "declarant-li lo dit orador que volia dir matadores, li parlà tot lo després en castellà" ²³

De 1546 a 1563 el Concili de Trento mana que la predicació sigui en llengua vernacle, (ja ho era), i urgeix la redacció d'un catecisme que ha d'esser traït a les diverses llengües.

Hi hagué també reaccions contra la castellanització de l'aristocràcia "així el cavaller Cristòfor Despuig, en Los coloquis de la insigne ciutat de Tortosa, el 1557, escriu "y de aquí sé lo escándol que yo prénch en veurer que pera vuy tan absolutament se arasa la llengua castellana fins á dins Barcelona per los principals señors i altres cavallers de Cathaluña recordantne que en altre temps no donaven lloch á da aquest abis los magnanims Reis de Aragó; y no dich que la castellana no sia gentil llengua y per tal tinguda y també confese que es necessari saberla los persons principals porque es la española que en tota la Europa se coneix, però condemne y reprove lo ordinament parlarla entre nosaltres perq de aquí se pot seguir que poch á poch se lleve de raui la de la patria, y així pareixeria ser per los castellans conquistada".²⁴

Així i tot "El català continuà essent la llengua usada a tots els països catalans a tots els nivells —a casa, a l'església a l'administració, a l'escola — la llengua escrita de les lleis, dels documents notariais (al costat del llatí), dels llibres de comptes públics i privats, dels documents oficials de l'organització estatal", segons el mateix Carbonell.

"Si recorcollèvem a fons els arxius i les biblioteques de Mallorca —diu en Massot— veuríem com no han mancat mai els escriptors en la nostra llengua i com aquests escriptors no han estat casos aïllats, sinó que pertanyen poc o molt a una tradició i tenen un públic" 25

"Pel que fa a l'escola primària, és fora de tot dubte que, al nostre domini lingüístic, la llengua escolar era el català. Pel que fa a l'escola de gramàtica potser no era ben bé igual a tot arreu (...) un dels exercicis normals era la versió del vulgar al llatí, els responsables de les escoles i de les universitats estaven preocupats perquè els alumnes usaven la llengua vulgar com a llengua vehicular (...) Als capítols ja esmentats del 1573 entre els Jurats d'Elx i el mestre Jaume Roman, s'adverteix a aquest, entre altre coses (...) "Ytes que no consentim a nengú parlar en plà abans que parlen en llatí et si un ounque tenint en sòrt a cofièus pera netar los què parlen en romanés pagant lo dissapte(...) un diner (...) y per cada punt que nos tendran dels done un spot" 26

"Serra Ràfols afirma que no s'aventurat de dir que al s. XVII el català havia penetrat no solament a les escoles de gramàtica, sinó a totes les escoles". 26

A Sàller, segons diu en Bullán, el mestre poques veges des era del poble i en moltes ocasions era foraster 27

Per un inventari de Tomàs Asquer, llibrer de començaments del s. XVI sabem que s'usaven les cartilles Set salms i llibre de bona accceptamentia. 28

1619, reial cèdula contra els gitans: "que no puegan usar del traje, nombre y lengua de gitanos y gitanas, sino que, pues no lo son de nación, quede perfectamente este nombre y uso confundido y olvidado." ²⁹ Castella, ja en decadència i sense prestigi el substituirà de cada vegada més per la força de les armes; a Catalunya el descontent arriba al Corpus de la sang de 1640: "enderrars aquesta gent tan ufana i tan superba"

1651, Joan Pici publica la Gramàtica llatina des Sesperi, traduïda en mallorquí y seguida de una taula alfabètica des verbs ³⁰

Pel tractat dels Pirineus Espanya dona a France una part de Catalunya, el Rosselló i la Cerdanya (1658-1660). El 1682 el Consell Souverain declararà que la coneixença del francès era imprescindible per accedir a càrrecs judicials i de magistratura; entre 1695 i 1698 hi ha edictes ordenant la creació d'escoles franceses a les parròquies.

El 1686 el P. Diego Borrassa de Montesión edita la Doctrina cristiana a manera de diàleg entre el mestre y lo deixeble, que aconseguix 26 edicions fins a l'any 1888. És una de les més exitoses obres d'aquest gènere motivades arran de Trento. A Mallorca la primera realització escrita de Trento és de 1601 38 anys després el Manuale Sacramentorum; hi ha unes planes dedicades a oracions i a una explicació catequètica en català; hi ha edicions el 1691, el 1721, el 1847 i el 1927. ³⁰ Però no tot dins l'església són favoritismes a la llengua catalana; se fa la concessió a les llengües vulgars en la predicació i l'ensenyament de la doctrina perquè sinó ningú els entendria, però el 1659 un sínode proscriu legalment de les cerimònies els cants en llengua vulgar. ³¹ Veurem cosa després del Concili vaticà II a Mallorca d'interpreta vernacle com a cat là o com a castellà; en canvi després de Trento el vulgar a Mallorca és el català al pròleg de Cerimònies que deu observar el sacerdot en la celebració de la missa resse de conforme les Rúbricas del Missal Romà i explicació

de graves autors, dedicat als reverents "Pares Sacerdots d'este Bisbat i Regne de Mallorca", justifica l'edició: "El haver posat estes breus notes de les ceremonies ab nostre llengua vulgar (...) fa estat per saber que quasi totes les nacions tenen est tractat ab ses pròpie, com són en espanyola, francesa, italiana i moltes altres, i no esser de menos condició la nostra." ³² Així i tot, la castellanització de l'església comença prest; el sínode del bisbe Pere d'Alagó de 1661 —el mateix que recomana als mestres que entreguin un llibret als infants, disposat en forma de preguntes i respostes, dit vulgarment la doctrina cristiana, mitjançant el qual els alumnes aprendran a llegir començant per conèixer les lletres, formar les síl·labes i llavors les paraules, i "non latina, sed vulgari lingua"— usa el castellà, juntament amb el català, per a explicar termes llatins difícils. ³⁴

L'any 1686 els Magnífics Jurats de Mallorca determinen que se formi una junta de teòlegs per a decidir la prohibició o el permís de fer comèdia; voten a favor del permís els diocesans, els dominics i els mínims, i en contra els jesuïtes i l'agustí. ³⁵

El mateix any a Eivissa s'estableix el pla d'estudis definitiu del col·legi dels jesuïtes: una escola de primeres lletres i aritmètica, una de gramàtica, prosòdia i lògica, i una de filosofia, a fi que els ciutadans no haguessin de sortir a València, Mallorca, Barcelona i altres parts. ³⁶

El 1692 s'ordena el nomenament d'un mestre de primeres lletres a tots els pobles amb més de 300 veïns.

El segle XVIII.

La dinastia borbònica suposarà l'abolició de tots els drets de les nacionalitats annexionades a l'imperi espanyol.

La mateixa dinastia a l'imperi francès lluita contra les llengües no oficials, que són totes menys el francès. El 1682 el Conseil Souverain declara que la coneixença del francès és imprescindible per a accedir a càrrecs judicials i de magistratura. Dia 2 d'abril del 1700, un "édit du roy" prohibeix l'ús del català als documents públics a la Catalunya nord: "Depuis plus de quarante ans que Nous possédons en pleine Souveraineté les Comtés & Vigueries de Roussillon & Cerdagne, qui nous ont été cédés avec une partie du Comté de Cerdagne, par le Traité de Paix des Pyrénées, les Procédures des Justices Subalternes desdits Païs, les Délibérations des Magistrats des Villes, les Actes des Notaires & autres Actes publics, ont continué à y être couchés en Langue Catalane, par un usage que l'habitude seule a autorisé. Mais comme outre que cet usage répugne & est en quelque façon contraire à Notre Autorité, à l'honneur de la Nation Française & même à l'inclination des Habitants desdits Païs, les quels en toutes occasions ne témoignent pas moins de zèle et d'affection pour notre service que nos anciens sujets (...) il était à propos d'ordonner qu'à l'avenir toutes les Procédures & les Actes publics qui se feront dans lesdits Païs, seront couchés en Langue Française" 37

El decret del 29 de juny de Felipe V el 1707 és el primer dels que seran dictats contra els països de llengua catalana: "Considerando haber perdido los reinos de Aragon y de Valencia y todos sus habitátores por la rebelión que cometieron (...) todos los fueros, privilegios, exenciones y libertades que gozaban (...) i) Por el justo derecho de conquista que de ellos han hecho ultimamente mis armas (...) He juzgado por conveniente (...) reducir todos mis reynos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y tribunales, gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla." 38

L'onze de juliol de 1715 el virrei Rúbí lliura les claus de la ciutat al general d'Aspheld que havia desembarcat a

Cala Llarga. "A Mallorca, amb la seva polarització social extrema --65 a 75 % dels mallorquins eren jornaleros temporers sense terra-- i amb les seves lluites seculars entre forns i ciutadans --i ciutadans eren tots els grans propietaris que feien molta més vida en els casals i palaus de Ciutat que no pas als fins--, el triomf borbònic fou en part un triomf d'aquesta sobre aquella." "amb la Nova Planta el regne de Mallorca deixava d'existir per convertir-se en simple títol honorífic, el poder local passava a la Reial Audiència i sobretot al capità general" 39

A la capitulació, però, la Universitat deia: "Que a la Ciudad y Reino de Mallorca (...) se confirmen, guarden y conserven todos sus privilegios, leyes municipales, ordinaciones, derechos, fueros, franquicias, usos y costumbres, así en común como en particular, de la misma manera que los han gozado, gozan y fueron concedidos por los serenísimos señores reyes de Aragón y Mallorca", i el cavaller d'Aspheld donava el seu parer al Consell de Castella de la manera següent: " que se corra como antes, sin novedad ni diferencia, sino solamente en el todo de lo que se hallase ser contra la autoridad, regalía y soberanía de V. M.", i assenyava que un dels inconvenients de la implantació de les lleis de Castella és l'idioma "porque no lo entiende lo más de la gente de aquel pays". 40

Pel que fa a la llengua, el Consejo de Castilla recomana a Felipe V, després d'una consulta "sobre el nuevo Gobierno que se deve establecer en Cataluña", "que en la Real Audiencia se sigan los pleitos en lengua castellana (...) mandando que en las escuelas de primeras letras y de gramática no se permitan libros en lengua catalana, escribir, ni hablar en ella dentro de las escuelas y que la doctrina cristiana sea y la aprendan en castellano" "actuando en lengua castellana a reserva de aquellos pequeños lugares que por su miseria y situación en la mon-

tafia, en que serà justó no disponer de esta condició, hasta que la comunicació y el trato haga menos difícil y costosa a introducción en ellos". Pero la Nova Planta (1716) diu simplement: "Las causas de la Real Audiencia se substanciaren en lengua castellana". Més que una política de paraules i de lleis, que d'a, tra banda no faltaran com veurem, els borbons duran una política de fets, com per exemple infestar Mallorca de burberats estrangers per a la qual cosa dia 23 de novembre de 1715 dicta la següent llei: "Siendo mi intención honrar y premiar indistintamente todos mis vasallos según el mérito de cada uno, y emplearlos como juzgue más conveniente declaro y mando, que en adelante cesen en Mallorca las costumbres y leyes que habla de extranjería".⁴¹ ~~XXXXXXXXXX~~ Els Decrets de Nova Planta al Regne de Mallorca eludeixen el fet idiomàtic, tot i això una resolució de l'onze de desembre de 1717 mana que les "sentencias, decretos y provisiones se escriban en castellano, expresando motivos, y no en latin como se hacia antiguamente";⁴¹ i encara com a resposta a un dubte que l'Audiència de Mallorca II exposa al rei.

Menorca tendrà millor sort; davant l'amenaça de l'esquedra anglesa és lliurada. El tractat d'Utrecht de 1713 sanciona l'entrega de l'illa a la corona Britànica; "El mateix tractat preveu el respecte a les institucions del dret públic menorquí, universitats, jurats i consells"; el 1722 passen la capitalitat de Ciutadella a Masó. El 1756 la flota francesa de Richelieu guanya Menorca per a Lluís XIV el qual confirma als menorquins les seves lleis, privilegis i estils, fins que l'any 1763 un tractat de pau firmat a París restitueix Menorca a Anglaterra. El 1782 passa als borbons castellans, conservant però el seu règim històric, la universitat i els consells, fins que el 1789 serà restituida als anglesos. El tractat d'Amiens el 1802 dona Menorca a Espanya, que ja no a Las Españas.⁴²

El fet que a Menorca la llengua catalana seguís ocupant

els hàbits oficials no vol dir que els anglesos no intentassin britanitzar, lingüísticament també, Menorca. Varen fundar moltes escoles britàniques, protestants, enfront de les catòliques; "Sembla que el Govern anglès va deixar llibertat als naturals del país per assistir a les escoles que volguessin, sense usar mitjans violents per estendre a l'illa la seva influència. Així i tot, el següent edicte del Governador anglès de Menorca Ricard Kane, és molt significatiu i d'ell se desprèn el vertader estat de la qüestió. En transcrivim un extracte. Se va publicar per tots els pobles de l'illa dia 25 de gener de 1722.

"Diu així: --"Pel fet que s'ha escapat la veu que s'intentava obligar els naturals a enviar els seus fills a les escoles angleses per inquietar el poble i fer-lo recelar del Govern de S. M. britànica, pel present edicte s'assegura a tota l'illa de Menorca que no hi ha hagut tal intent; però com que aquesta és annexionada a la corona de la Gran Bretanya, la raó natural ha de convèncer els pares que és d'interès i conveniència dels seus fills que parlin anglès per tal que puguin ésser capaços d'exercir qualque càrrec per S. M. o per comerciar amb els súbdits anglesos. Per a tal fi ~~XXXXXXXXXX~~ són convidats el fills d'aquests moradors a assistir a les escoles angleses per aprendre a llegir, escriure i sumar comptes... I per als parents pobres que no tenquin amb què pagar l'ensenyament, aquest serà gratuït.

"... I ja que s'han notificat que diferents naturals, desitjoses que els seus fills aprenguessin la llengua anglesa, han estat impeditos per eclesiàstics, la qual cosa és contrària a la llibertat que els súbdits del rei tenen en els seus dominis, se prohibeix a tots els eclesiàstics que impedeixin o desanimin qualque pare d'enviar els seus fills a escoles angleses, o als al.lots d'aprendre anglès, o d'anar a les escoles angleses, sota pena d'ésser desterrat de l'illa. I sàpiga tothom que de la denúncia d'un al.lot serà suficient contra tal eclesiàstic".⁴³

L'ús del català a les escoles de gramàtica menorquines

és corroborat per la publicació el 1761 a Maó d'una Rudimenta de la llengua llatina de n'Antoni Portella. 44

Durant el breu domini espanyol d'aquest segle, el 1785 és dissolta la Societat de Cultura; a la seva biblioteca només hi havia un llibre espanyol; tots eren catalans, italians, francesos o anglesos. La restitució als anglesos fou rebuda amb alegria, almanco per l'autor dels següents versos:

Oh Menores, que ditxosa
sempre etc estada
i amb sa pompa t'has trobada
de qui et poblà
Mentre s'anglès te tindrà
mai patireu! 45

1746 - Decret que ordenava servir-se únicament del cast. a les Índies "para que se llaxa a conseguir que se extinga los dixer. idiomai que se usan en los mismos dominios y sólo se hable en cast."
Redondo, XVII, 30 jul. 1980,

A Mallorca durant aquest segle se segueixen molts d'anys d'epidèmia i de fam: les epidèmies de 1744-45, 1748-49, 1760, 1779, 1793; les fams de 1716, 1721-24, 1736, 1744-50, descrites les darreres p'en Tità de Sa Real (Sebastià Galibert, 1715-1768, autor de pronòstics, obres teatrals, col·loquis i premses). Mallorca exportava freres i monges a la península i a les Amèriques, i també soldats (el 1778 n'hi havia sis mil). L'índex de creixement del segle, comparades les dades amb les d'altres llocs de parla catalana, mostra la fam i les pestes.

1667	1787	1797	1820
99.000 hab.	137.222	140.699	168.070 habitants a Mallorca

El 1797 a Menorca hi ha 27.000 persones i a Eivissa 15.290; A Palma 31.942, un 22,7 % de la població mallorquina; no podem oblidar que el centralisme espanyol s'exercia ja sobre les illes a través de Palma.

El 1740, mes d'agost, una ordre del secretari de la Real Audiencia mana als batles que tots els tribunals peroral i per escrit han d'usar "en llengua castellana ó en español, que es lo mateix" 47 El 1766 els pobles reben una real cèdula d'en Carles III manant que s'escriguin en castellà les provisions

i manaments del batle, les actes, però, de l'ajuntament de Felanitx no són escrites en castellà fins al 1795; ⁴⁸ les de Sóller en canvi ja des de 1768.⁴⁸ La situació coincideix amb Catalunya on "tant l'administració estatal com la local utilitzaran ja a finals del s. XVIII com a única llengua el castellà, almenys en els actes oficials, i sempre en forma escrita." ⁴⁹

Així com avança el segle els governants fermanan caps en la qüestió lingüística; en el camp de l'ensenyament és important el Real Cédula de dia 23 de juny de 1768: "sando --diu en Carles III-- que la ensenanza de primeras Letras, Latinidad, y Retórica se haga en lengua castellana generalmente, donde quiera que se se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose también por el mismo consejo a los Diocesanos, Universidad, y Superiores regulares para su exacta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonia y enlace recíproco"; l'argument de la unitat d'Espanya i d'idioma general ja és en aquesta cédula. En Rullan aclareix que degut a la manca de coneixement del castellà per part dels mestres "Se comprende que esta Orden se hubo de repetir diferentes veces". ⁵⁰

Las múltiples edicions de Preceptos, elegancias, Balanzas y frases que se enseñan en las escuelas de Gramática de la provincia de Sant Francesch de Mallorca (Palma, imp. de José Guasp, sense data, 30 pàgs) II (del professor de gramàtica llatina en el convent de Sant Francesc de Palma Miquel Burguera, mort el 1725-- mostren que l'ús del català en les escoles de gramàtica s'esten-
ben entrat
gué alance fins ~~XIX~~ del segle XIX; la darren edició és de 1829, n'hi ha de 1752 (des el mateix any), 1764, 1809, 1814, 1817, 1822. A Catalunya mostren l'ús del català a tots els nivells de l'ensenyament i en altres àmbits les ~~mateixes~~ paraules de ~~XXI~~ Josép Ullastra --autor de la manuscrita Gramatica catalana--: "Diu que el català és la llengua de les carícies de la mare, del coneixement de les coses, del comerç

humà i civil tracte, de l'ingrés a les arts liberals i ciències. i que s'ha d'ensenyar per lògica (anant del conegut al desconegut), abans que el llatí, en castellà o altres llengües." 51

Dia 30 d'abril de 1771 El secretari del Real Acuerdo comunica una circular a tots els "Bayles y Regidores de la Ciudad de Alondia y Villas Forenses" l'obligació de seguir per a l'ensenyament de la joventut el nou art llatí de D. Gregoria Mayans i Siscar, i se'ls recorde l'obligació que tenen als mestres d'ensenyar en castellà "Se enseñe en lengua castellana y que los maestros lo cumplan apercibiéndoles que en su defecto se les suspenderá de la enseñanza y del recibo de ésta".52 A l'APENDIX-DIX-I poden llegir l'Informe del Intendente sobre la necesidad que hay en esta Isla de maestros castellanos de primeras letras" (4 a Palma, i també a Lluisador, Felanitx, Polença, Andraitx, Inca, Benisales, Inca i Sóller). A l'APENDIX-II és reproduïda la resposta del fiscal de l'Audiència, ENRIQUÉ de 1778, que a pesar de trobar-ho bona teoria mostra els inconvenients pràctics per a tal mesura. Tal vegada fruit d'aquests informes el 1778 s'envia als ajuntaments una nova circular per tal que "manden a sus maestros enseñen a sus discipulos en lengua Castellana" "bajo la pena de privarles de la publica enseñanza" (Vegueu l'APENDIX-III). El 1789 serà enviat al Consejo de Castilla un Informe del Síndico Personero de la Ciutat de Palma en el qual atribueix a la manca de mestres castellans els problemes educatius de l'illa.53

El 1780, dia 22 de setembre, Carles III insisteix: "En todas las escuelas del Reyno se enseñe a los niños su lengua nativa por la gramática que ha compuesto y publicado la Real Academia de la Lengua"; descurt o conya això de la "lengua nativa", el fet és que la forma en què els documents legals obligaran l'ensenyament en castellà des d'ara serà la imposició del text de la Real Academia de la Lengua (castellana). I segueix: "Enseñareis la doctrina cristiana la juventud, ade-

más del catecismo pequeño que señale el ordinario, por el Compendio histórico de la Religión de Pinton, el Catecismo de Fleuri, y a leer por algún compendio histórico de la Nación que tengan más o menos a propósito(...) zelando que los niños no se ocupen de leer novelas, romances, comedias, historias profanas y otros libros que sobre serles perniciosos, no puedan dar instrucción".⁵⁴

El bisbe Juan Díaz de la Guerra —impopularísimia també perquè va ordenar treure la imatge del beat Ramon Llull de totes les capelles i esglésies, i perquè defensava els metes—insisteix a complir la Real Cédula de 1768 —all, com molts del bisbes de Mallorca, sobretot des del 1475, era foraster—. Els canonges argumenten que "el fin y el espíritu del nº 7 de la Real Cédula no era otro que el de que insensiblemente se fuera introduciendo el idioma español en este país" i que això s'aconseguia amb una escola casteliana que se posava en marxa, però que Trento i els Sínodes mallorquins "clamen que la enseñanza del cathecismo se haga en lengua vernácula"; i amb semblants arguments s'adreça al rei. Guillel Terrassa als seus Anales diu: "Mandó también que los sermones y doctrinas se hiciesen y explicasen en lengua española, lo que puso en práctica en las parroquias, aún las forenses y monasterios, logrando con esta novedad que muy pocos entendiesen los sermones, y especialmente los muchachos y muchachas no entendiesen palabra; medio diabólico y acertado para que la gente noxa no entrase jamás en saber la ley de Dios".⁵⁵

El 1773 mana als mestres que ensenyin la doctrina cristiana en castellà "attenor de lo mandado por su Majestad en a real Cédula de 23 de junio de 1768; el mateix any ordena que se prediqui en castellà a les esglésies de Ciutat de Mallorca durant la quaresma. ⁵⁶ El 1778 el Consell reial, traslladat el bisbe Guerra, tenint en compte "que a las funciones de la iglesia que se celebran en la catedral y sus sermones concurren

por lo común las gentes más principales e instruidas por su educación, las quales entienden bien, el idioma castellano", resolgué "que todos los sermones y doctrinas que se prediquen en la catedral sean en lengua Castellana y que en las iglesias del Hospital general, San Magín y Casa de Misericordia se predique y explique la doctrina cristiana en el idioma natural del país, con lo qual logran los que ignoren el castellano la instrucción competente en los dogmas y preceptos de nuestra religión". ⁵⁶ Això s'acoplí i el català no se sentí pràcticament a la Seu fins que el 1904 Mn. Antoni Me Alcover hi feu el Bernó de la Conquesta de Mallorca.

El 1797 a Felanitx "els alumnes de lletí o gramàtica eren 56 i els de primeres lletres 60" "les nines alumnes de primeres lletres eren 148". ⁵⁷

El 1794 s'atorga la concessió reial per a crear el Seminari a Eivissa; comença amb tres càtedres: primeres lletres, lletí i retòrica, i més endavant s'afegeixen Filosofia i Teologia.

El 1778 per Reial Ordre de Carles III, dia 23 d'abril, se crea la ~~Real~~ Real Sociedad de amigos del País del Reino de Mallorca, que respon a l'esperit de renovació burgesa (un nou model humà útil i productiu, i decididament castellà, com veurem); el 1780 crea dues escoles, una al carrer de Sant Feliu i una altra al carrer del sindicat, i el 1800 una altra, a Sa Llonja; el 1835 només en quedava una de les tres.

El 1779 se crea una Escola de Matemàtiques, origen de l'escola de nàutics (1799), i el 1814 una d'economia política.

Però que fa a espectacles, el 1779 una reial còdula prohibia "representar, cantar ni ballar pieces que no fuesen en idioma castellano", i el 1807 se repetia l'ordre. El 1799 una còdula reial prohibia les representacions teatrals que no fossin en castellà. ⁵⁸

Lluís Joan Calvet, qui ha descrit i analitzat la colonització francesa a nivell lingüístic, estableix un mètode d'anà-

línia del fenomen lingüicida —que ell anomena glotofàgias fet de menjar llengües, per analogia amb antropofàgia—. El primer estadi del procés colonial a nivell lingüístic comença a ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ ^{castellà} Mallorca i a Eivissa i Formentera amb en Felipe V, encara que ja des de Fernando de Atequera trobem ja elements glotofàgics.

"Qualsevol infusió —escriu en Calvet— se concreta ben aviat per la implantació de grups de militars i d'administradors, després de comerciants, generalment dins les ciutats: és al voltant d'aquests grups que se començarà la batalla lingüística. Se destaca efectivament (...) una classe de col·laboradors locals que, per necessitat o per interès, utilitzaran la llengua de l'invasor" (No veurem a la descripció que de Palma fa en aquest sentit l'arxiduc Lluís Salvafor a mitjan s. XIX). La immensa majoria de la població, però, és monolingüe catalana. "La llengua dominant és així adoptada per aquell qui, en el mateix lloc, són pròxims al poder colonial o el representen, i per aquell que treballen per a ell (erists, comercians, però també, dins es països de tradició escrita com els de l'exègon, escriptors, poetes, etc.)"; "l'escola és utilitzada en conformitat amb un projecte ideològic que s'insereix harmoniosament dins el desenvolupament de la superestructura lingüística del colonialisme naixent".⁵⁹ El segon estadi de glotofàgia no començarà a les illes Balears i Pitiüses fins el s. XI.

A més de les dades vistes, sobre l'escola i l'abolició d'estrangeria, tenim aquesta descripció de la Vila d'Eivissa del 1751: "Su caserio se compone de ducientas casas antiguissimas y distinguidas, buena parte de sus familias procedidas de conceidos Nobiliarios de todas partes de España, comprende novecientas personas de todas clases, y Estados. Visten à la Española y hablan con perfección su Idioma".⁶⁰ També s'esmenta la situació sociolingüística, en el Memorial de greuges al rei dels diputats de les ciutats de Zaragoza, Valencia, Barcelona

* Palma, analitzant els prejudis de la Nova Planta, el 1760:
 "En Cata unya, Valencia y Mallorca se habla una lengua parti-
 cular, y aunque en las ciudades y principales villas muchos en-
 tienden y hablan la castellana, con todo, los campesinos [i ja
 hem dit que, només els temporers, eren d'un 65 a un 75% de la
 població] ni la saben hablar ni la entienden." 61

La República francesa, capitalitzant la revolució a París, posant al francès el nom de llengua de la llibertat, donant gran importància a l'ensenyament i a la llengua de París, va dur una política lingüística que li permeté molt més d'hora assolir un segon estadi de glotofàgia. L'Informe Grégoire, reproduït a l'APÈNDIX IV, "Sobre la necessitat i els mitjans d'aniquilar els patnesos i d'universalitzar l'ús de la llengua francesa", enviat a totes les comunes de la república pel comitè d'instrucció pública el 1794 és un compendi de política lingüística glotofàgica. Algun dels arguments i algunes de les línies que hi són assenyalades seran també seguides pels colonitzadors de les nostres illes.

El segle XIX (fins a la I República, 1873)

Al final del s. XVIII el 75 % de la població de les Balears i les Pitiüses eren agricultors, dels quals un 68 % jornalers, un 11,6 % arrendataris i un 20,5 % propietaris de llurs terres. A la Ciutat de Mallorca la composició social és la següent: 14,8 % de senestrals (3/4 parts dels quals eren mestres i noies i 1/4 part oficials i aprenentis), 0,95 % comerciants, 7,17 % nobles, 6,9 % clergues, 55,5 % funcionaris i militars, 10,4 % cristians i 4,1 % pagessos.

Pel que fa a l'ús col·loquial de la llengua, ens en parla Alexandre de Laborde, un noble francès que visità les nostres illes a començaments de segle i que escriví el seu viatge el 1808; referint-se a Eivissa diu "és bastant rar trobar algú que sàpiga l'espanyol", i en descriure el "caràcter, indumentària, costums i llengua" de Mallorca diu: "Les persones distingides els burgesos, homes de negocis, comerciants i mariners parlen la llengua castellana; però entre la resta dels insulars hom hi parla un llenguatge, sense dubte corromput de molts d'altres, que és un argot del qual seria difícil discernir l'origen. Els autors que han escrit ja sobre les illes Balears diuen que s'hi parla la "llengua lleonesa"; ara, aquesta llengua avui només és un patuès diversament pronunciat i que es parla també a les províncies meridionals de França. La llengua balear presenta al mateix temps restes del grec, del llatí, de l'àrab, del català, del llenguadocià i del castellà; ~~mentre~~ hom hi troba mots siríacs, cartaginesos, i vàndals o gots, o millor, una estranya barreja de totes aquestes llengües." 62

El 1802 pel tractat d'Amiens Menorca passa de la Monarquia de Londres a la de Madrid; el capità general de Balears --abans Balears no existia-- va redactar un ofici en el qual deia: "no es de mi aprehacón el que en las escuelas se enseña

a leer menorquina porque está mandado por S. M. que en todas ellas debe ser en español, por ser el idioma general de la nación, y así se ejecuta en Cataluña y Mallorca, que es cuanto me es dado decir sobre el expresado plan";⁶³ i el nou bisbe de Menorca, Pedro Antonio Juane prohibeix l'ús oficial del català a les esglésies "por convenir así y estar mandado por la superioridad".⁶³

A pesar d'això el 1804, a Maó, a la Imprenta de la Vda de Fabregues Un Mahonès publica més Principios de lectura menorquina, que contenen una descripció de les lletres, un sil·labari, una llista de verbs conjugats, normes de puntuació i pàgines de lectura; l'autor, Antoni Febrer i Cardona té també manuscrits un Diccionario manual menorquin, castellano y latin, i una Principios generales de la lengua menorquina o Método fácil d'aprender de leer, hablar, y escribir esta lengua.

"L'economia menorquina es veié perjudicada per la pèrdua de la llibertat de comerç i per la instal·lació d'una burocràcia hipertrofiada i d'una guarnició desproporcionada, que agreujà la problemàtica de les subsistències. (...) El descontentament dels menorquins portaria a la revolta de 1810."⁶⁴ Dia primer de març 1.500 civils armats mantingueren rondes pels carrers; assaltaren i destruïren totes les dependències estatals; dia nou de maig surt un band del governador que diu "Todos los españoles y extranjeros que se hallan en esta Isla desde 10 de julio de 1808 deberán salir de ella al País que se les acomode en el término de quince días" —exceptuaven els naturalitzats per raó de matrimoni, els vells i els infants—. Foren bandejats els funcionaris civils no menorquins.

El mateix any, el juny i el juliol la revolta fou esvaïda i foren restablerts els càrrecs colonials espanyols; fou imposada als menorquins una multa col·lectiva, a més a més de la vergonya i magnia de dependre de Castella.

A Catalunya, el govern establert per Napoleó proclama oficial la llengua catalana; les actes de l'ajuntament se fan en català; el diari a dues columnes: català i francès. Només ho fou durant uns quants mesos de l'any 1810. Arran de la guerra del Francès (1808-1814) foren escrits poemes tant a favor com en contra de Napoleó: són poemes informadors i per estimular la lluita; per exemple els "Laments de la trista ciutat de Barcelona" d'en Josep Robrenyo la tornada dels quals diu així:

Ai, maledida França!
 Te n'has de recordar,
 del mal que has fet a Espanya!
 No a la tens de pagar! 66

La guerra del francès, en la qual les illes no hi participaren directament "Augmentà extraordinàriament el comerç marítim de Mallorca i l'illa esdevingué un dels principals centres de debat polític del regne en no ser escenari de la guerra. 'La isla abunda de muchísima gente extranjera y parece una pequeña Corte o segunda Cádiz', escrivia el 1810 un memorialista membre de la Societat d'Amics del País i corresponent de Jovellanos. L'arribada de refugiats catalans i valencians, principalment, fou de vint mil persones el 1810 i el 1812 assolí la xifra de quaranta mil, la major part concentrats a la Ciutat de Mallorca, que fins aleshores tenia només trenta-tres mil habitants. També Maió va rebre deu mil refugiats quan la seva població habitual era de 18.000 persones (...) proliferació de captaires (...) instal·lació de magatzems, imprentes, forns de vidre, manufactures de teixits." ¹¹ A Cabrera hi moriren més de cinc mil presoners francesos. "Mallorca havia rebut tres mil religiosos refugiats de la península en havien predicat la croada contra l'invasor considerat enemic de la fe catòlica. Això no obstant, la difusió de les idees revolucionàries degué ser superior a la que es pot suposar entre la gran massa analfabeta a causa de la lectura pública de la premsa liberal a places,

tavernes i barberies."

"De posseir només el modest setmanari de la Societat d'Amics del País --(fins l'agost de 1808 que apareix el primer diari: Diario Político de Mallorca, i el 1809 apareix el primer setmanari: Semanario político de Mallorca)-- Mallorca passà a tenir vint periòdics en una illa on més del 90 % de la població era analfabeta. La Ciutat de Mallorca esdevingué aleshores la quarta població de l'Estat espanyol pel nombre de periòdics que aparegueren durant la guerra del Francès, gràcies a la llibertat de premsa assolida el 1810. Amb la instal·lació d'imprentes, com la del valencià liberal Miquel Dcaingo i la del barceloní Antoni Brusí, editor del Diari de Barcelona, es multiplicà la publicació de llibre i fullets. Malgrat la requisició de llibres condemnats per l'índex romà --com els de Rousseau a les dues llibreries de Palma per ordre de l'ajuntament constitucional de 1812, encara el 1815 la Inquisició ordenà recollir els exemplars de 37 obres, 22 de les quals havien estat impreses o reimpresses a Mallorca entre el 1808 i el 1814." 67

L'abril de 1812 surt El Amigo de la Verdad, del carmelità Traggia, primera persona declaradament absolutista, i pel juny L'Aurora Patriótica Mallorquina el principal periòdic liberal; per l'agost la Junta Superior de Censura de Mallorca mana recollir els 17 primers n^{os} de l'Aurora i imposa una multa de 50.000 ducats al seu impressor; són obligats a donar la relació de subscriptors: 149.

Per l'agost de 1812 el trinitari Miquel Ferrer i Bauçà comença el Diari de Buja, primer diari en català, que assoléix 300 subscriptors; és absolutista i el fet d'usar el mallorquí li permet atacar els liberals, de l'Aurora, acusant-los de "forasters".

Altres periòdics de l'època: El telégrafo Mallorquina i La Antorcha, liberals, i Lana patriótica mallorquina, absolutista.

Del maig de 1815 a l'octubre de 1816 no apareix cap periòdic a l'illa d'acord amb la prohibició de Ferran VII; de 1816 a 1820 el dull de la Societat Econòmica torna a ésser l'única publicació periòdica insular.

Del desembre de 1820 al juny de 1822 Joan Josep Anegual, liberal publica el Semanari constitucional polític i mercantil de Mallorca, on fa l'única versió catalana de la Constitució espanyola de Cadix de 1812. "El meu intent --dir-- no serar fiesar aquesta (l'ortografia) ni enriquir aquella (la llengua mallorquina) y sols fer comprendre á los qui no entenen el castellà las ventatjas que mes du la constitució". 68

Juan José Anegual és autor d'un Diccionario mallorquin-castellano-latín (Palma de Mallorca, Imprenta de D. Juan Guasp 1841, el 1er fascicle fins a B; l'obra es reprèn el 1858 i és enllestida el 1878 en ésser publicat el 2n. volum a la Imprenta y librería de Juan Colomar), i d'una Gramática de la lengua mallorquina (Palma, Imp. de D. Juan Guasp y Pascual 1835 (2ª edició el 1872); en el pròleg justifica l'"anomalía" que l'obra sigui en castellà perquè "en lo material de la imprenta hanfaltado signos para catamarla en lemosín (...). La muestra (llengua) es como una joya que en público y en secreto adorna al que la lleva, y que en menos se estima porque no se conoce su precio. --Ojalá que este peso que hacia ella se ha dado estimule a los sabios a investigarla de más cerca, y los decida a patentizar la gracia y brillos de que va dotada!" 69

A Eivissa el 1846 s'estableix la primer imprenta i s'inicia la publicació de periòdics. El 1859 s'edita un llibre de text Historia de la Isla de Ibiza de Tomás Armas. 70

La venguda de refugiats repercuteix també, a partir de 1811 en la vida teatral de la Ciutat que fins aleshores comptava amb una companyia fixa de comèdia. "El repertori que trobem de 1811 a 1813 --(establert a partir dels anuncis aplegats a la premsa de lèpoca)-- no és en el fons gaire diferent del

que era representat a Madrid, o a la Ciutat de Mallorca els primers anys del segle"; tot obres i autors forasters. Se representava: "El asturiano en Madrid", "La buena esposa", "La buena muere", "El negro más prodigiosa", "La reconquista de Bilbao por las armas españolas", "El Sol de España en su oriente y toledado Moisés", "La Restauración de España por el infante Don Pelayo o el Alba y el Sol", "La vida es sueño" d'en Calderon; "El Otelo" d'en Shakespeare, "El Médico a palcos" d'en Molière, etc. etc. 72

Informa de l'ensenyament de la doctrina resseguir les distintes edicions. El 1801 el bisbe Bernat Nadal imprimeix el Catecisme de la Doctrina Cristiana, del qual n'hi ha 18 edicions en català fins al 1937 (la darrera per manament del bisbe Miralles); 13 edicions en català i castellà, la primera el 1864 pel bisbe Miquel Salvà i la darrera el 1937; i en castellà una edició el 1899 i quatre, amb el bisbe Miralles entre 1936 i 1946. El 1823 se publica la primera edició d'un Compendi, o Doctrina petita, de la qual se'n feren 15 edicions en català; de la refundició que en fa el bisbe Campins el 1899 se n'han fet 19 edicions (5 de les quals entre 1937 i 1942), la darrera la feu el 1958 el bisbe Jesus Enciso. 72

Pel que fa a la legislació de l'ensenyament el 1803 Carles IV mana que a totes les escoles del regne s'ensenyi mitjançant el mètode d'en Torcuato Torio de la Riba, i obliga els Ajuntaments a comprar-ne un exemplar a cada escola, que s'entregarà al mestre i en firmarà un rebut i se comprometrà a utilitzar-lo. 73

Gaspar Melchor de Jovellanos, escriptor i polític renovador asturià, confinat a Mallorca per l'abril de 1801, escriu a Valdenosa el 1802 una Memòria sobre educació pública o sea Tratado teórico-práctico de enseñanza, con aplicación a las escuelas y colegios de niños en la qual diu: "Quisiera yo quisiera que, por vía de apéndice de esta enseñanza se aplica-

sen los principios de la gramática general a nuestra lengua mallorquina, y se diese a los niños una idea cabal de su sintaxis. Siendo la que primero aprenden, la que hablan en su primera edad, aquella en que hablamos siempre con el pueblo, y en que este pueblo recibe su instrucción, visto es que merece mayor atención de la que le hemos dado hasta aquí. Se dirá que la sabemos, y es verdad, pero no la sabemos con ciego amor. El mejor modo de usarla será cultivarla. Entonces conoceremos lo que vale y lo que puede valer; entonces podremos ir la llevando a la dignidad de lengua literata; entonces ir la proporcionando a la exactitud del estilo didáctico y a los encantos de la poesía; y entonces, escribiendo y traduciendo en ella obras útiles y acomodadas a la comprensión general, abriremos las puertas de la ilustración a esta muchedumbre de mallorquines cuya miserable suerte está vinculada con su ignorancia, y su ignorancia será invencible mientras no se perfeccione el principal instrumento de su instrucción". 74

El 1822 a Felanitx (el período constitucional va de 1820 a 1823, año de restauración absolutista) el mestre Piñero comenzó las clases con el método Lancaster o método d'ensenyament mutu: els majors ensenyen els més petits; l'ajuntament gasta cent lliures en material escolar. "no faltan algunas veces que digan que enseñan mala doctrina porque se explica la Constitución en ella y se enseña a los alumnos a ser liberales, ojalá enseñara lo mismo la maestra de niñas" dijo un cronista de l'època; el 1823 Piñero és processat. 75

El 1834 el mestre té 94 alumnes de 4 fins a 15 anys i ensenya "gramática castellana, El Vallejo y lección de escribir" 75

Entre 1830 i 1836 emigren a Alger 9.836 menorquins (Algèria havia estat conquerida feia poc per l'imperi francès); a Menorca 28 hisendats possien el 47 % de les terres.

L'any 1833, ~~any en el qual~~ Bonaventura Carles Aribau

escriu al seu patró, banquer, residents els dos a Madrid, una felicitació en català "Oda a la Pàtria", publicada a "El vapor" i presa com a símbol d'una nova represa del catalanisme. Pierre Vilar veu el nòbil del catalanisme en la reacció d'una regió econòmicament avançada contra la direcció política retardada del centre de l'Estat, encara que neix com a renovació lingüística (la llengua catalana recobra dignitat literària entre 1833 i 1850 amb l'"Oda a la Pàtria", els Jocs Florals,...) "A Catalunya hi ha una gurbesia activa i tota casta de capes mitjanes acomodades, que cultiven la feina, l'estalvi i l'esforç individuals, interessades pel proteccionisme, la llibertat política i l'extensió del poder de compra. A Espanya dominen els vells modus vivendis: el pagès cultiva per viure i no per vendre; el propietari no cerca acumular ni invertir; el botifarra, per mantenir-se cerca refugi a l'exèrcit o a l'església i el burgès madrileny a la política o a l'administració; els conservadors condempnen la llibertat política i els liberals el proteccionisme. Dues estructures, dues psicologies que, polemitzant, tornaran cada vegada més virulentes l'una contra l'altra" 76

"En virtut de la nova disposició provincial, les Illes a partir de 1833 s'hagueren de plegar per primera vegada a una forçada unitat administrativa, que no arribaria a crear una consciència unitària de províncies, sinó que, al contrari, accentuaria malentesos i antagonismes entre Menorca i les Pitiuses, d'un costat, i Mallorca, de l'altre(...) El denominador comú de la insularitat ha implicat un reforçament de la personalitat de cada una de les Illes, que el centralisme subaltern de Palma de Mallorca no ha pogut esberrar"; "El primer governador civil, Guillen Moragues, designat el 1834, fou dos anys després nomenat president de la Diputació provincial i tractà d'accelerar la castellanització per mitjà de l'administració i l'ensenyament.

Comptà amb la col.laboració de la Societat Econòmica d'Amics del País, que llançà una campanya a favor de l'ús exclusiu del castellà que no recixí, però posà de relleu la submissió provincialista del sector il.lustrat de la noblesa mallorquina relacionada amb els interessos comercials, sector que s'havia integrat en el partit moderat". 77

La Societat Econòmica en una carta invitant a col.laborar en un diccionari mallorquí-castellà, firmada el 1835 pel seu secretari Jaume Fajol se mostra "desseosa de contribuir per su parte a la generalización del habla nacional entre nosotros y a la desaparición en lo posible del dialecto mallorquín, a lo menos en el trato de las personas cultas, lo cual mira con un paso hacia la mayor civilización de la provincia, como un lazo más estrecho de fraternidad con las otras del continente y como la adquisición del instrumento necesario para aumentar los conocimientos útiles y brillar los ingenios baleares" (Vegeu II APÉNDIX XIXLXVII). V, VI i VIII)

Del mateix autor és l'article publicat a "La Palma" el 1840 amb el títol "De los dialectos considerados con relación a la Literatura" (Vegeu APÉNDIX VII) en el qual fa veure clarament el vincle entre pujança lingüística i poder polític: "si formasen ellas (les illes) un estado independiente, poseeríamos una literatura propia tan rica y variada como la que admiramos en otras naciones que han sido más privilegiadas en el rango político"; "Pero sometidos a la dominación de un reino que, bajo el punto de vista de que hablamos, podemos decir que no es el nuestro, en vano sería hacer esfuerzos por dar a nuestro dialecto el aquel grado de elevación y fama de que fuera susceptible en otras circunstancias" etc. etc. L'article fou atribuït a l'historiador Josep Maria Casdrado el qual en un article de 1887 se defensa dient: "mai he conà s'irreverència de tractar de dialecte es nostre idioma". 78

Per tal de foragitar de l'escola l'ús del català el "Gobierno superior político de las Baleares" el 1837 fa un edicte on recomana als mestres que vulguin fer mèrits la implantació d'un "mètode pedagògic" molt subtil (Descriu a l'APÈNDIX IX)

"El propagador Balear" els dies 2 i 9 d'abril de 1837 publica una "Noticias estadísticas de la instrucción primaria de estas islas correspondientes al año 1835" de la Societat Econòmica. Amb aquestes i altres dades en Joan Mas formula la següent aproximació: un 14,3 % de gent a Ciutat sap llegir i escriure, i un 8,4 % al conjunt de l'illa de Mallorca. 79

El 1835 és fundat l'Institut Balear, que obrí ses portes el 1836 amb 20 o 30 alumnes per assignatura. Pel que fa a llengua s'usa la castellana que també s'estudia, i s'estudien la francesa, l'anglesa, la llatina i la grega antiga.

El 1842, any en què la Universitat Literària Balear és definitivament tancada, és fundada l'Escola Normal de Mestres de ciutat de Mallorca, la qual per real Decret de 1849 passa a la categoria elemental i li és assignada una ~~Escuela Práctica~~ ^{496m} Escuela Práctica. La llengua d'aquí d'aquestes institucions estatals, oficials, no serà discutida en cap moment, serà la llengua glotofàgica, que amb cada aveng de l'ensenyament, de l'alfabetització (de cada vegada considerada més important amb la industrialització pels capitalistes que necessiten uns obrers més capacitats a l'hora de produir), avançarà una passa més, pagarà una messegada més a la glotofàgica llengua catalana.

El 1847 s'obre al públic la Biblioteca Provincial de Palma, formada amb les biblioteques dels convents suprimits i allotjada inicial que l'Institut Balear a l'edifici de Mont-sion que abans havia pertangut a l'antic Estudi General Isl.lib. És l'època de la desamortització realitzada a les Illes entre

el 1836 i el 1845; foren venudes 45 finques rústiques i 152 urbanes, i els bens de la clerecia regular per un total de 25.696.611 rals. "La desamortització va produir un canvi de titularitat de la propietat però no va provocar modificacions importants en la seva estructura; (...) La burgesia de Ciutat de Mallorca fou la gran beneficiària de la venda dels bens eclesiàstics, tal com ha demostrat Joana Ferragur. El 58 % dels compradors residien a Ciutat; la resta vivien dispersos per l'illa de Mallorca; alguns residien a Barcelona i a Madrid.⁸⁰ Abans de la desamortització a Mallorca hi havia un frare per 224 habitants.

Una Reial Ordre de 30 de juny de 1837 acorda que els notaris facin les formalitats en castellà.⁸¹

El 1845 a Eivissa, segons l'informe de Joaquín Maximiliano Givert, "Jefe Pólitico de la Provincia", "No hay escuela de niños costeada por el Ayuntamiento." "Tampoco hay escuela de niñas ni se encuentra en la población mas tra capaz". Als pobles els capellans són els únics que ensenyen a llegir i a escriure. A Formentera no hi ha escola.⁸²

El 1856 se funda a Palma una escola industrial, a la qual s'estudien Gramàtica Castellana i llatina. L'alfabetització de la gent no consisteix a ensenyar-los a llegir i a escriure la llengua que parlen, sinó una altra, que a poc a poc serà imposada en tots els sectors que pugui; així se va creant la diglòssia entre la gent que té lletres: parlen i escolten en català i llegeixen i escriuen en castellà. L'analfabetisme fa que la població unilingüe catalana —pràcticament desapareguda ja el 1980— sigui encara nombrosa entre els pagesos i els menestrals.

La llei Moyano, 1857, que divideix l'ensenyament en elemental i superior diu que l'elemental no ha d'esser desconegut de ningú; la llengua s'ha de fer amb la Gramàtica de la Real Academia de la Lengua. L'ensenyament elemental conté: "Doctri-

na i Nociones de Historia Sagrada, Lectura, Escritura, Principios de gramática castellana con ejercicios de ortografía y de Aritmética con el sistema legal de medidas, pesas y monedas" 83

Aleshores és abolit l'ensenyament en català conservat encara en part: "les primeres lletres, generalment ensenyades a les escoles parroquials o religioses, foren apreses en català a les zones rurals i a les ciutats (amb menys proporció) fins a la llei Moyano de 1857" 84

El 1848 una Real Orden de 28 de juny crea l'Acadèmia Provincial de Ciències y Letras de Balears, sota l'empremta d'en Francesc Manuel de los Herreros, director de l'Institut Balear. Va fer poca cosa en català. El 1860 va celebrar un certament per celebrar el viatge d'Isabel II a Mallorca. Foren premiades 6 composicions en castellà i 5 en mallorquí (de 22 presentades), una d'elles d'en Tomàs Aguiló; vegem-ne alguns versos:

Té una cara com un sol.
És més blanca que la neu.
Tan guap'és que qualsevol
s'alegra d'esser espanyol
també sols per ser súbdit seu. 85

El 1859 són restaurats els Jocs Florals. En la primera convocatòria obtenen ja premis o mencions Guillem Fortesa i Victòria Penya. La presència dels mallorquins és constant: Jeroni Rosselló (1862), Marian Aguiló (1866), Pons i Mallarza (1867), Tomàs Forteza (1873), Picó i Cappanar (1885), Costa i Llobera (1902), Joan Alcover (1909), Mn. Llorenç Riber (1912), Tous i Maroto (1920), hi obtengueren premi. Els jocs florals no acceptaren l'ortografia de l'Institut d'Estudis Catalans fins l'any 1932. 86

A Eivissa també "Hi haurà un resorgiment de la llengua catalana escrita, per obra de certs escriptors --Clapés, Escanellas, Curtoys-- alguns dels quals participen als Jocs Florals--." "De Curtoys és el poema:

Elvissa és un vell booi
 de la terra cat lana
 que arrencà la tramuntana
 i enmig del mar va florir. 87

Referent a la producció de gramàtiques i diccionaris,
 a part dels esmentats, durant aquest període són importants:
 1840, Pere Antoni Figuera, franciscano exclaustad, Diccionari mallorquí-castellà, y el primer que se ha donad a llum, com-
 post per don, E. Trias, Palma.

1857. Jaume Ferrer i Parpal, Quertille des dialècte menorquí
 1858 Juan José Anegual, Nuevo Diccionario Mallorquín-castella-
 no-latín, Imp. i lib. de Juan Colomar, Palma (El 2n. volum és
 editat el 1878), diu: "Lo he redactado en castellano, porque
 este es el idioma en que estudiamos, el idioma casi extraño
 en Mallorca durante el pasado siglo, pero bien conocido ya
 en el actual, el idioma que ha de hacer comprender nuestro dia-
 lecto a los que no lo conocen, el idioma en fin, que debemos
 todos generalizar en nuestro país, ya que desterrar de entre
 nosotros el mallorquín es imposible.

"Y es imposible, porque tal lo hace su excelencia misma:
 es tan rico y regular, tan claro y sencillo, tan preciso y exac-
 to, tan enérgico y conciso, tan numeroso, tan fluído, tan
 dulce como el bellísimo lemosín del cual procede, y tan senten-
 cioso, tan lleno de poesía, y tan propio, en fin, de un pueblo
 cívico, que para todo lo que no es de oficio es y será siempre
 el de todas las clase de nuestra sociedad sin excepción alguna,
 contentémonos pues con generalizar el castellano entre nosotros
 pero estudiando al mismo tiempo la relación de las dos hablas
 entre sí.

"Nuestra lengua desde tiempo immemorial ha sido tratada
 con incuria ni siquiera hacemos uso constante de escribirla.

No ha desaparecido porque no ha podido desaparecer: se sostiene, pero por su propia fuerza, no por nuestros esfuerzos." 88

1858 Juli Soler, Gramática de la lengua menorquina, autor també l'any abans d'un dels pocs llibres en català a Menorca des del 1810: Estat actual de l'Agricultura a la Isla de Menorca.

1859, Unos amigos, Diccionario manual o Vocabulario completo mallorquin-castellano, por---, Palma, Imp. de la V. de Villalonga.

1869, Josep Hospitaler, Vocabulario castellano menorquin y viceversa, Mab.

1870, Jaise Ferrer Parpal, Tratado de lectura del dialecto menorquin por D.--, Mahón, Imprenta de M. Parpal. I del mateix autor el 1872 Tratado de analogía del dialecto menorquin.

El 1872, dia 1 de setembre a la "Revista Balear", Josep Tarongí i Cortès parla de la necessitat de normativització a l'article "La llengua cat lana. Controvèrsies" 89

L'arxiduc Lluís Salvador comenta el cens de 1860 (Vegeu l'APÈNDIX X) i parla de la situació lingüística i de l'ensenyament amb la visió de conjunt i detallística a què ens té acostumats. Només una sisena part de la població mallorquina entén el castellà, la major part de Palma; però només una petita part d'aquestes persones usen el castellà a la vida corrent; només els empreats i les seves famílies, els soldats que han vingut del continent, i altres espanyols amb l'excepció dels catalans; tots se troben accidentalment a l'illa i el nombre dels que s'han domiciliat a Mallorca, particularment a Palma, no deuen passar de dos o tres mil. Per a la resta de la població el castellà és un idioma més o menys estrany.

En el segle passat, diu i bona part del present, l'ensenyament del castellà no existia; les oracions les ~~parlaven~~ aprenien en mallorquí i l'estudi el feien més en llatí; a la trona, als testaments i documents privats, la correspondència, els

els ajuntaments --fins fa poc fins i tot el de Palma-- per a les actes, ^{usaven} ~~en~~ el mallorquí. "Tot això ha canviat extraordinàriament durant els darrers anys, degut a l'erecció de nombroses escoles elementals on els nins dels dos sexes, i més particularment els mascles, reben l'ensenyança en castellà. La gent dels pobles senten un especial orgull quan veuen que els seus fills saben llegir un llibre en castellà".

A Mallorca saben llegir i escriure un 12,52 % de la població total (i de la població total de dones només un 5,43 %); A Menorca un 21,53 % (dones un 13,02 %); i a Eivissa 5,57 % (dones un 3,19 %). Aquests saben llegir i escriure més o menys bé en castellà i en mallorquí; "el castellà l'han après sobretot a l'escola, en aprendre a llegir i a escriure".

A Mallorca el 1860 hi havia 161 escoles públiques i 121 particulars. De 20.195 nins i nines de 6 a 10 anys, 10.554 estan escolaritzats, és a dir un 52,26 %. 90

El 1873 Jeroni Rosselló fa una antologia de poemes que serà usada a algunes escoles: Poetes Balears. Segle XIX. Poesies d'autors vivents escrites en català, i una altra edició amb el títol Flores de Mallorca. Poesies d'autors vivents premiades les més en los Jochs Florals de Barcelona, Palma, Estampa de Pere Josep Gelabert, 1873.

El 1862 se tradueixen en castellà els noms dels carrers de Palma.

Un ofici de 21-I-1853 de Mariano Peralta adreçat a la Junta de Govern de l'Audiència Territorial de Mallorca diu: "También he observado, que testamentos y otros instrumentos públicos, singularmente escrituras de arrendamiento de los predios, no se hallan redactados en idioma castellano, sino en el lemosín o provençal --i encara en el segle XX se'n troben-- que se habla en el País, por lo que cuando a juicio vienen a parar las cues9

tiones que se suscitan, hay una dificultad casi invencible para que un juez que no es del País determine la verdadera inteligencia de la que se dispone o contrata. Fuera conveniente que todos los instrumentos sin distinción se redactasen en castellano como está mandado para con las provincias vascongadas y las de Cataluña". 91

Quan comença l'eclosió d'un teatre en català amb aspiracions literàries (Frederic Soler, Eduard Vidal,...) és quan el govern se'n preocupa i el prohibeix. La Reial Ordre de 15-I-1867 diu: "En vista de la comunicació pasada a este Ministerio por el Censor interino de Teatros del Reino, con fecha 4 del corriente, en la que hace notar el gran número de producciones dramáticas que se presentan a la censura escritas en los dialectos de algunas provincias, existiendo teatros especiales cuyas compañías solo representan en los referidos dialectos, y considerando que esta novedad ha de contribuir forzosamente a fomentar el espíritu autonómico de las mismas, destruyendo el medio más eficaz para que se generalice el uso de la lengua nacional, la Reina (q. D. g.) ha tenido a bien disponer que en adelante no se admitan a la censura obras dramáticas que estén exclusivamente escritas en cualquiera de los dialectos de las provincias de España". 92 Aquesta disposició fou derogada al cap de dos anys. És origen del papurri bilingüista en el qual un xapatintes vessós (a "L'Esquella de la Torratxa" d'en Pitarns), o els moros (a "Sa vinguda des moros" d'en Jaume Roca "Un pagès d'andrax", republicà, anticlericalista, populista, anticontralista), parlen en foraster.

El 1860 se du a terme la dessecació del Prat de Sant Jordi i el 1870 la de l'Albufera d'Alcúdia.

El final del s. XIX

El 1873 comença la Primera República Espanyola que durarà només uns quants mesos. El projecte de constitució federal, fruit de la República i que no passarà de projecte considera les illes Balears com a estat membre de la "nación española"; la instrucció és —segons el projecte— competència dels estats membres; estava prevista la unió de dos o tres estats membres. 93

Els anys vuitanta d'aquest segle l'economia illenca coneix una expansió extraordinària fruit de l'augment de la producció vitícola estimulada per la nova demanda exterior incrementada per la destrucció dels ceps francesos a partir de 1872 per la fil·loxera. Aquest factor accelerà a Mallorca la parcel·lació de les antigues grans propietats dels aristòcrates absentistes, que començaren a invertir en les companyies comercials i de crèdit i a vegades la fallida dels negocis els obliga a vendre més terra encara. A finals de segle la fil·loxera suposa un gran cop per a la economia illenca, coincidint amb una baixa en la indústria del calçat; la terra és sembrada d'ametler, i a Menorca dedicada al boví. L'emigració és gran a finals del XIX, sobretot a Pollença i a Manacor on la campanya de propaganda dels contractistes de mà d'obra va ser molt intensa; només de Manacor surten dues mil persones. L'any 1889 l'onada anà a l'Argentina i Xile, i de 1890 a 1895 a Algèria i a començaments de segle a Barcelona.

A finals de segle Antoni Maura fou elegit diputat a corts per Mallorca (i ho fou quasi sense interrupció fins el 1923). Dretà i castellanitzador.

A l'Institut Balear durant el curs 1874-75 hi ha 306 alumnes oficials, 34 d'ensenyament domèstic i 104 que estudiaven en els 6 col·legis privats de la província (sense comptar amb de l'illa de Menorca): Col·legi de Ibiza (incorporat

a l'Institut el 1864), el Colegio Palmessano i el colegio Politécnico (de Palma), el Colegio de San Luis Gonzaga (sta. Maria), el Colegio de Sóller i el Colegio de Sta Teresa del Pont d'Inca (incorporats aquests el 1874; més tard se fundaren el de Manacor, el Balear (1880), el de sant Vicent Ferrer a Inca el 1882).

El 1875 el ministre Orofio signa un decret pel qual expulsa de les càtedres universitàries una sèrie de professors liberals: Salmeron, Caldeson, Giner de los Ríos... Aquest darrer, a la presó, cocep la fundació de la Institució Lliure d'ensenyança de la qual fou alumne Guillem Cifre de Colonyà; se serveix de l'educació per a conscienciar l'home amb les seves experiències d'institucionisme a Pollença. Funda també una Caixa d'Estalvis Rural per fer progressar l'agricultor. A Palma Alexandre Rosselló du a terme una experiència progressista amb l'Escola Mercantil i més tard Institució Mallorquina de Ensenyanza . 94

El 1877 a Mallorca més del 80 % de la població és analfabeta, i el 1904 un 75 % . 95

El 1885 la situació escolar de les Pitiüses segons l'arxíu és la següent: A Eivissa ciutat hi ha 3 escoles públiques de nins (134 alumnes) i 3 de nines (103), més 4 escoles privades de nins i 3 de nines. A Sant Antoni 1 pública de nins (31) i 1 de nines (26), a Sant Josep 1 pública de nins (29) i 1 de nines (24) i a Santa Eulària 1 pública de nins (60) i una de nins (26). A Formentera 1 pública de nins (33) i 1 de nines (16); existeix des de 1870 però la dispersió de la població, com al camp d'Eivissa, fa que l'assistència no sigui regular. A Sant Joan diu, posaran escola més endavant. Des de finals del XVIII fan segona ensenyança al Seminari. 96

El 1887 Bartomeu Ferrà a l'escola nocturna d'Arts Industrials i Construccions fa les classes en mallorquí segons una notícia de LA ROQUETA. 97

El 1893 s'inauguren les Colònies Escolares per compte de la diputació i dirigides pel Sr. Forcel, n'hi ha el 94, el 95 i el 1901.

El 1898 el bisbe Campins crea al Seminari la càtedra de Llengua i Literatura Mallorquina que és encarregada a Mn. Antoni Me Alcoover. El 1899 Campins instituí, també al Seminari, un Certamen científico-literari, al qual hom podia concorrer en llatí, en català o en castellà; el 1937 el bisbe Miralles referma aquesta norma: "atendiendo al carácter del asunto y a la mayor conveniencia en el desenvolvimiento del tema". 98

El 1876 a Sóller hi ha la següent notícia: "Entre las innovaciones que con motivo de la fiesta de San Luis Gonzaga se han introducido en nuestra parroquia merece llamar la atención la que en este día se predica en castellano." 99

També el 1899 en Campins encarrega a Josep Miralles, Miquel Costa i A. Me Alcoover la reducció d'un Compendi de Doctrina Cristiana i el publica; abans d'un any s'ha de fer una reimpressió.

Poc abans, Mossen Antoni Maria Alcoover, "un home de combat", comença la primera edició de les Rondalles Mallorquines, el 1896; en tira dos mil exemplars i el 1915 fa una 2ª edició de dos mil exemplars. L'APENDIX XI mostra la impronta religiosa de Mn. Alcoover és una plana entre els pròlegs i la primera rondalla de l'edició de 1915. Les rondalles, reelaborades per n'alcoover --en Mell encara conserva les plagues d'apunts originals-- foren durant molt de temps material de lectura per als mallorquins i encara.

El 1878 Un Mallorquí Mn Josep Farangí XXXIXX publica el primer volum (de la A a la F) del Diccionari mallorquí-castellà, (Palma de Mallorca, Imp. de Bartomeu Rotger).

El 1883 en Jaume Ferrer i Parpal publica el Diccionario mallorquín-castellano (Mahón, Imp. M. Parpal) ^{per tal} ~~tal~~ que ~~tal~~ sirva de

guia para aprender el idioma nacional y no confunda nuestra habla con el catalan, valenciano ni mallorquin, era preciso seguir la norma que adopté desde un principio, escribiendo lo más aproximadamente posible al modo como nos expresamos en la actualidad, procurando retratar al vivo y con sus pelos y señales el verdadero lenguaje de Menorca". I a Ciutadella en Joan Benejam publica el 1885 un Vocabulario menorquin-castellano.

Troban en aquesta època calendaris mallorquins, com el de 1899 de la impremta Mengual i Muntaner que edita també un Diari-Agenda. Durant el mateix any la capella de Mnaacor escampa per Mallorca les cançons tradicionals; els joves d'establiments representen el Tenorio en mallorquí; Mossèn Alcover comença a redactar les pastorals en català; ve a Mallorca l'Orfeó Català; el col·legi de Metges admet el català com a llengua de treball; el Dr. R. Ribas hi fa una conferència amb el títol "S'aire i s'aigo com a elements de vida".¹⁰⁰

Se fa imprescindible d'analitzar la forma i el fons de la premsa de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera des dels seus orígens com ho mostra la importància de les quatre fitxes que de premsa he aplegat. De 1879 a 1885 és la primera època de L'IGNORÀNCIA, que assolí un tiratge de 2.000 exemplars; és una revista populista del mateix estil dels setmanaris cat lans LA CAMPANA DE GRÀCIA (1870-1934) o L'ESQUELLA DE LA TORRATXA (1872-1938).

També la premsa dels pobles s'ha de resseguir; a Felanitx el 1883 surt el primer nº del setmanari EL FELANIGENSE; el 1890 surt el setmanari ECO DE FELANITX (de febrer a juny); durant 4 mesos del 1915 surt SANTUERI; de 1912 a 1919 el carlista LA TRADICION, i de 1933 a 1935 EL MASCULL, de dretes i PEDRA FOGUERA d'esquerres (nom's el 1933 i el 1934); el 1935 comença el setmanari FELANITX.¹⁰¹

Dià 21 de març de 1884 el diari LA AUTONOMIA, dels republicans federals --en castellà; EL IRIS DEL PUEBLO, dels mateixos fa qualque editorial en català-- fa una editorial en la qual diu: "Opinando muchos como nosotros, que las regiones han de estar gobernadas y representadas por hijos de las mismas, que están en ellas domiciliados y que sean concededores de su lengua, des sus costumbres, de su legislación especial y de sus más apremiantes necesidades. ¿Es posible que representen debidamente a Mallorca personas que sienten una repulsión por el habla mallorquina (...)? 102

El 1884 comença EL TAMBOR. SEMANARI D'ES NOSTROS, en mallorquí, encara que l'any següent ja serà en mallorquí i en foraster. I propers al carlisme: ES BOMBO, bilingüe, EL CENTINELA, que publica gloses i poesies en català i se mostra partidari de la renaixença de la literatura mallorquina, i LA AURORA, tota en català (hi escriu Mn. Alcover). També fins al 1889 comença la 2ª època del MUSEO BALEAR.

Des de 1889 només LA ROQUETA, que tira més de 4.000 exemplars, i el BOLETÍN DE LA SOCIEDAD ARQUEOLOGICA LULIANA concedeixen certa atenció a la llengua autòctona. 103.

El 1898 durant l'octubre i el novembre surt la revista quinzenal NOVA XLANTA PALMA; que publica treballs en català, en castellà i en francès; introdueixen el modernisme català en literatura; s de tendència regionalista enfront del centralisme castellà. El mateix any surt PLÀ Y MONTANYA, mallorquí íntegrament, pel motiu que expliquen: "Com lo fi principal de la nostra Revista consisteix en fer feina per la deguda ensenyança de la gent pagesa, gran coneixedora de la llengua d'en Ramon Llull, no hi ha que dir que per quin motiu nos hem resolt pel mallorquí i per le formes més senzilles i clares". També surt la revista bilingüe ES PAGES MALLORQUÍ. És el mateix any que un delegat d'Hisenda penja un cartell

a les portes de la Delegació que diu: "Se prohibe hablar en dialecto mallorquín"

Valentí Almirall, iniciador, a Catalunya, del primer diari en català DIARI CATALÀ (1879-1881, seguit després de LA RENAISSANCE 1882-1903), redacta el 1885 el Memorial de Greuges a les Bases de Manresa. Diu: "Nada importa que el catalán haya sido desterrado de las escuelas, con gran perjuicio de la instrucción popular en nuestras comarcas; nada que en las oficinas y tribunales deban usar el castellano (...) No sólo seguimos hablando catalán, sino que en ESPAÑA los últimos años se ha verificado el renacimiento literario de nuestra lengua (...) Las lenguas regionales subsistían en la contratación pública, en muchos documentos oficiales o de gobierno en la iglesia y aún en la escuela" De totes maneres els redactors del memorial desitgen poder fer "Un grito aporador de ¡Viva España!, en el que se mezclaran las lenguas nacionales oficialmente iguales en categoría, y unidas en un solo sentimiento".

El 1888 els sectors conservadors, en un intent de conjuminar els internacionalismes industrials i agraris amb el nacionalisme incipient envien un Missatge a la Reina Regent, on li demanen "Que la llengua catalana sia la llengua oficial a Catalunya per a totes les manifestacions de la vida d'aquest poble; que l'ensenyança a Catalunya sia donada en llengua catalana; Que sien catalans los Tribunals de Justicia i totes les causes i litigis que se fallin definitivament dintre del territori; Que els càrrecs de la nació catalana los nombrin los catalans mateixos procurant que recaiguin en catalans los càrrecs polítics, los judicials, los administratius i los d'ensenyança". El mateix any en el Congreso Nacional Pedagógico de Barcelona se propugnava l'ús de la llengua materna a les escoles de pàrvuls, com a vehicle per a facilitar l'esco-

l'arització en els graus superiors. 10

El 1892 la Base tercera de Manresa de l'Associació Catala-
nista de Manresa per a una Constitució Regional Catalana esta-
blia: "La llengua catalana serà l'única que, ab caràcter oficial,
podrà usar-se a Catalunya i en les reclacions d'aquesta regió
ab lo Poder Central." 104 En altres aspectes aquestes bases no
anaven més enllà que els projectes federals de 1868 del Club
dels Federalistas, en els quals no s'havia dit res sobre la
llengua. 104

El 1899 a Catalunya és fundada l'entitat privada: Asso-
ciació Protectora de l'Ensenyança Catalana, fundada arran del
col·legi Sant Jordi (de F. Flos i Calost, 1898) (escola
catalana), per a organitzar l'ensenyança. Des de 1914 (Mancomu-
nitat) pren força; el 1933 té 7.813 socis. Entre les seves ac-
tivitats: concursos escolars de llengua catalana, de geografia
i d'Història de Catalunya; creació de biblioteques escolars;
millorament dels llibres escolars (publica Gramàtica catala-
na. Curs mitjà, de Pompeu Fabra, Lliçons de llenguatge d'en
Gali, Sil·labari Català d'en Pau Romeva, etc.). El 1923 les
escoles subvencionades per l'Associació eren 42; ensenyaven el
català i se'n servien com a llengua vehicular. Tot i això hi
havia aleshores quatre o cinc mil alumnes a escoles catalanes
privades enfront a setant-cinc o vuitanta mil alumnes d'escoles
privades de Barcelona. 105

El començament del segle XX (de 1900 a 1931)

És una època d'entusiasme del jove nacionalisme (o regionalisme) català, per la quantitat d'institucions creades culturals, artístiques i musicals i polítiques, i per la quantitat d'activitats que se duen a terme. La llengua catalana aconseguirà en aquesta època la normalització, de mans d'en Pompeu ^{d'}abra, i camina cap a la normalització en tots els camps, ajudada pels ajuntaments, per la Generalitat i per la força de molts de braços entusiastes.

Al final del segle XIX se romp el costum de fer les conferències en castellà. El 1892 en Flos i Calcat fa una conferència a l'escola normal en català sobre l'ensenyament de la nostra llengua. El discurs presidencial d'en Guimerà dia 30 de novembre a l'Ateneu de Barcelona: "La llengua catalana --en català i d'exaltació de la llengua catalana-- fou rebut amb xiulades, però també amb un gran entusiasme que se va anar imposant mentre anava avançant la xerrada. El 1897 Prant de la Riba fa conferències sobre la nacionalitat; etc.

El 1900 comença a publicar-se LA VEU DE MALLORCA, ~~AL~~ setmanari dirigit per Joan Torrandell, en el qual hi col·laboraren Gabriel Alomar, Antoni Noguera, Joan Alcover, Lluís Martí, Miquel dels Sants Oliver, ¹⁰⁸ etc.; és la primera publicació mallorquina de contingut polític catalanista que intentà popularitzar la idea; la primera època dura només del 3 de febrer al 21 d'abril d'aquest any (el 1917 Joan Estelrich començarà la segona època fins el 1919; i la tercera serà el 1931 com a òrgan del Centre Autonomista de Mallorca de la mà de n'Andreu Ferrer i Ginart).

Són d'aquest setmanari les següents notícies: (14-II-1900) La "Capella de Manacor", l'"Orfeó de la Protectora", l'"Orfeó Mallorquí", l'"Orfeó Republicà", etc. difonen can-

gons populars mallorquines i catalanes, entre elles els segadors; (17-II-1900) Per Barcelona hi ha etiquetes que diuen: "Catalans, Mallorquins y Valencians, Estimeu la vostra terra més que a cap altra. Parleu, llegiu i escriviu en la vostra llengua";

Des de La VEU DE MALLORCA se demana l'ensenyament en català: (14-II-1900) "creia amb sa absoluta necessitat de creà abans de tot escoles regionals aont s'ensenyi amb mallorquí y se fesse aplicació de metodos nous que amb va esperarient d'es Govern de Madrid"¹⁰⁹; també Antoni Maura, diputat a les Corts durant anysíssims i de cada vegada més anticatalanista exposa el seu parer sobre l'idioma: (21-IV-1900) "Soy hijo de una región que posee un dialecto para dirigir plegarias a Dios (...) pero mi amor es primero para la patria, porque la patria es una madre que no puede escogerse" ¹¹⁰

Pel que fa a l'Ajuntament de Palma, en una sessió del 1899 s'hi discuteix que la persona que hagi d'ocupar el càrrec de secretari ha de saber parlar i escriure en mallorquí --encara ara no s'ha aconseguit dret tan elemental; l'any 1980 i sentim en una situació típicament colonial--; en Lluís Martí en fa una colorosa defensa. Pel gener ^{del 1900} se va admetre que els regidors parlassin en català a determinades sessions; el batle s'adreçà en mallorquí per escrit a alguns diaris de Palma. Els republicans tengueren majoria al consistori municipal de Ciutat entre 1901 i 1905 i durant aquest període establiren el dret dels regidors a usar el català en llurs intervencions, exigiren que el càrrec de secretari de l'Ajuntament fos ocupat per una persona que sabés parlar i escriure "en mallorquí" i manifestaren que incorporaven a llur programa polític part de la doctrina autonomista. ¹¹¹

El 1901 Antoni Me Alcover Sureda envia la lletra de convit (Diccionari de la llengua catalana. Lletra de convit que

a tots els amics d'aquesta llengua envia-- ; Palma, Felip Guasp 1901; 2ª ed: Barcelona, La catalana 1902; 3ª ed: Palma, Amengual i Muntaner 1903), i el desembre inicia el BOLLETÍ DEL DICCIONARI que havia d'esser el seu portaveu fins el 1925 (vol. XIV)(En Moll n'iniciaria una segona època de 1933 a 1936 amb el nom REVISTA DE LINGÜÍSTICA I FOLKLORE).

Dia 26 d'octubre de 1901, el mateix any que a Barcelona Ferrer i Guàrdia funda l'Escola Moderna, se publica el reial decret de reforma de l'ensenyament primari, amb la següent disposició (refermada en una altre reial decret de 8 de juny de 1916): "La Doctrina Cristiana se estudiara por el catecismo que señalen los prelados en sus respectivas diócesis; la Gramática por el texto de la Real Academia Española y la lectura se ejercitará en libros que hayan sido aprobados por el Gobierno previo informe del Consejo de Instrucción Pública". 112

Indefectiblement, a una represa de la llengua catalana li segueix una campanya legal i ideològica de Madrid, i també en aquest cas a l'eufòria catalanista de començaments de segle Madrid va respondre sobretot per boca del comte de Romanones i d'en Menéndez Pidal.

El decret de dia 21 de novembre de 1902, signat p'en Romanones, en la part dispositiva diu:

"2ª Los maestros y maestras de Instrucción Primaria que enseñasen a sus discípulos la doctrina cristiana y otra cualquier materia en un idioma o dialecto que no sea la lengua castellana, serán castigados por primera vez con amonestación por parte del Inspector Provincial de la enseñanza quien dará cuenta del hecho al Ministerio del ramo y si reincidiese después de haber sufrido amonestación, serán separados del Magisterio oficial, perdiendo cuantos derechos les reconoce la ley.

"3ª En las diócesis donde no existiesen catecismos escri-

tes en castellano y aprobados por el prelado respectivo los maestros utilizarán como textos de doctrina cristiana cualquiera de los que estando escritos en idioma nacional tengan la aprobación del Arzobispo Primado de las Españas." 113

Méendez Fidal, davant el missatge que els representants de les societats intel.lectuals i econòmiques de Barcelona van lliurar al rei dia 12 de desembre del mateix any, escriu l'article "Cataluña bilingüe" (EL IMPARCIAL, Madrid, lunes 15 de diciembre de 1902). En aquesta article mostra un darwinisme filològic-imperialista: "el catalán se castellani- zaba o aragonesizaba profundamente, no admitiendo tales ó cua- les palabras sueltas, sino alterando su estructura, su declina- ción, su sistema de partículas, bajo el influjo del idioma que desde sus comienzos manifestó el espíritu expansivo que le ha- bía de extender por España y América". Diu que els poetes populars --a part que el poble admet moltes poesies castella- nes-- "queriendo ennoblecer la propia poesía la salpicaba de voces castellanas para darle así un aire más heroico y elevado". Els que volen el basc, el galleg i el català oficial demana: "¿Ignoran que los asturianos, los bercianos, los alto-aragoneses hablan lenguas diferentes del español?" "El estado español debe velar por la necesaria unidad, en lo que siempre anduvo más perezoso que violento. Baste decir que la declaración del español como obligatorie en los tribunales no se hizo á sino principios del siglo XVIII, y en la enseñanza hasta principios del XIX. Naciones más despiertas en su instinto de conservación y fraternidad, nos precedieron en algunos siglos; la declaración del francés como única lengua nacional se hizo en 1539"(?) I dona una "solució" pràctica: "El Estado, lejos de buscar la muerte del catalán, debe promover su estudio, aunque no el estudio empírico y elemental de la escuela, que es innecesario y no se puede sumar con el preciso de la lengua nacional, sino

el estudio más profundo y científico en la Universidad", i que s'estudii com a llengua romànica a totes les facultats de lletres "espanyolas".

Mn. Alcover des del BOLLETI DEL DICCIONARI DE LA LENGUA CATALANA respon a en Fidal amb més de 300 pàgines publicades també en separata Qüestions de llengua i literatura catalana (Palma de Mallorca, Estampa de ca'n Asengual y Muntaner, 1903).

El bisbe de Mallorca, Campins, s'adreça al President del Consell de Ministres amb motiu del Decret Romanones i diu que "perjudica d'una manera extraordinària i irreparable aqueis interessos suprems dins les Diocesis a on la llengua castellana no és la del poble, perquè d'una banda dificulta el coneixement dels dogmes i devers cristians i d'altra ve a confondre i a torturar les tenres intel.ligències dels infants que s'instruïxen, més que a l'escola a casa llur, a on el magisteri insubstituïble de les mares se convertia necessàriament en una espècie de rectificació contínua de les ensenyances religioses mal apreses amb un idioma que no usa la família, id. que per molts és totalment desconegut i amb el que no arriben mai a expressar llurs sentiments ni hi saben mai pregar tots aquells que no l'aprengheren davant la falda de llur mare.

"Per lo demás, me sia perhès assegurar que en aquesta illa no té que estar gens rezelós el Govern, perquè tal volta aquí és el troç de terra on hi ha més a mor a la Pàtria i a on, conservant-se íntegrament la llengua nadiua, escolten amb més fuició la harmoniosa llengua de Castella." 114

Davant la forta campanya contra el Decret dia 19 de dese,- bre va sortir una real ordre del Ministeri d'Instrucció Pública ablaratòria del decret Romanones, que diu:

"1º Que los Inspectores de 1ª enseñanza velen sin descansa por el exacto cumplimiento de la obligación en que están los Maestros de enseñar en lengua castellana dando cuenta a

este Ministerio de las deficiencias que en este importante extremo de la enseñanza puedan observar.

"2º Que se atengan en punto a la designación de textos para la enseñanza de la Doctrina Cristiana en las Escuelas a las expresas disposiciones de los artículos 87 y 92 de la vigente Ley de Instrucción pública. (Disposen que el bisbe de cada diócesis correspon triar el catecismo que s'ha de fer servir)

"3º Que cuando un maestro se dirija a niños que todavía ignoren el castellano, no incurrirá en responsabilidad si se sirve como instrumento o vehículo para su enseñanza de un idioma que no sea el oficial, y

"4º Que las responsabilidades a que el artículo 2º del R. D. de 21 de noviembre último se refiere, sólo ser'n exigibles en el caso de que el maestro emplee idioma distinto del oficial dirigiéndose a alumnos que sepan el castellano". 115

El 1903 Gabriel Alomar en un artículo publicado a LA VEU DE CATALUNYA (30 agost 1903): "L'aspiració de Mallorca" diu: "La paraula mallorquina, forma de la catalana, s'usa ja a Mallorca, en els actes públics y solemniais, sense extranyesa de ningú, fins en boca de les autoritats. Y un poble que ha recobrat l'instrument de la seva expressió, no pot tardar en revelar del tot la seva voluntat, opressa y ofegada per una inconsciencia secular, que entorpeix l'ànima colectiva per una falta absoluta de exercici de la propia sentimentalitat. Sense'l verb, el pensament i la volició faltaven. Ara l'orgue crearà altra volta la funció, y la patria queda parlarà"; i en un altre article de dia 1 d'octubre dell mateix any explica que la seva idea és "incorporar Mallorca a la vida ~~universal~~ universal, aportant una modalitat mallorquina a la civilització." 116

El 1904 una rial orde de 20 de juny assenyala que per a les conferències telefòniques i en els telegrams privats està autoritzat, amb determinades limitacions l'ús dels idio-

mes o dialectes que se parlen a Espanya però en les línies de les empreses ferroviàries que no usin el sistema Morse i en la correspondència i comunicació oficial només se pot utilitzar el castellà; arran de la prohibició de 1896 de celebrar conferències telefòniques en català amb algunes ciutats de l'estat espanyol, entre elles Madrid i Bilbao ¹¹⁷ 1896 118 molts de funcionaris prohibien usar el català, com li va passar el 1899 a Mallorca a un cantaire de l'Oficí Català.

El 1904 a les illes Balears i Pitiuses hi ha 311.649 habitants, i un 62,53 % d'analfabetisme. ¹¹⁹ El mateix any LA BONA CAUSA d'Inca (12-VI-1904) diu: "De cada dia s'estén més l'ensenyansa de la llengua catalana, qu'es la mallorquina, no sols fundantse escoles com ja ho han fet diferents entitats catalanistes de Barcelona y altres punts, sino posantse classes de gramatica catalana en molts col.legis particulars de Catalunya ¿Quant podrem dir lo mateix de Mallorca?".

Mossèn Alcover fa el 1904 el sermó de la conquesta de Mallorca en català, després d'un segle i mig de fer-se sempre en castellà. L'apòstol de la llengua catalana presideix el 1906 el I CONGRES INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA que ha organitzat ; hi ha tres mil congressistes de totes les contrades catalanes i fil·lègs d'arreu del món; se demana l'ús públic del català, i l'ús del català a l'ensenyament, sobretot a pàruls i a la primària.

Durant el 1905 i el 1906 se publica a Felanitx la traducció mallorquina de D. Ildefonsa Rullon de "Don Quixote de la Manna. El 1906 a Menorca Vocabulario menorquín-castellano por un amigo de la instrucción (Ciudadela, Imp. y Lib. de Salvador Fabregues, 1906)

Gabriel Alomar publica l'article "El verb de Catalunya" a propòsit del Congrès en el qual diu: "la unió se refà més forta que mai, les mans s'ajunten de nou fraternalment i la fumera dels fogars distants se confon en una sola boira lluminosa.

Qui ha fet el miracle? Una sola espina vivent, qui ha persistit en tot el nostre territori, contra l'envestida perfidiosa de tots els enemics: l'idioma." "I, com la llengua és la primera de les nostres reivindicacions, en temps i en importància, mai aqueixa solidaritat s'era traduïda en un acte més vigorós i més trascendent". 120

El 1907 —any en què se crea la Solidaritat Catalana, primer moviment unitari català creat a partir del fet nacional, al qual no s'ajunten Lerroux ni els partits centralistes i que fracassà per les diferències entre la dreta regionalista i pactista i l'esquerra nacionalista i republicana— Enric Prat de la Riba funda l'Institut d'Estudis Catalana. El 1911 serà creada la Secció Filològica. El 1907 és l'any que Prat de la Riba és president de la Diputació; el 1908 influí perquè en el projecte d'administració local que elaborà el govern conservador d'Antoni Maura fossin previstes les mancomunitats, permeses pel decret reial de 19 de desembre de 1913. Ell serà el que donarà suport econòmic i paralegal a la normativització del català.

El 1907 comença a funcionar a Ciutat de Màlaga l'Escola Superior de Comerç, i a Màlaga el Círculo Democrático y Republicano d'Alcalá aprova la creació i sosteniment d'una escola racionalista a l'estil de l'Escola Moderna que Ferrer i Guàrdia havia fundat a Barcelona; fou dirigida durant molt de temps per Joan Duran, sabadellenc. 121

L'any 1908 Paig i Alfonso signa el primer ban de l'alcaldia de Barcelona publicat en català, però el costum no se va seguir fins el 1920 (aleshores s'editaren en català i castellà); des de 1910 tot el que sortia de la Diputació de Barcelona, tret de l'estrictament oficial se feia en català. La diputació de Lleida l'any 1913 estableix un curs de català per als funcionaris. 122

El juliol de 1909 el poble català s'alçà contra la decisió

53

d'enviar reservistes, molts d'ells casats i amb fills, al Marroc --en una nova campanya colonial promoguda per interessos miners-- la manca de direcció política de la revolta feu que se concretàs en destrucció d'esglésies, desfogant-se així l'anticlericalisme popular; l'exèrcit amb tres víctimes va acabar la revolta matant un centenar de civils; fou una excusa per al govern per envestir Catalunya: foren suspesos periòdics d'esquerra i calursarats m'és de 150 centres culturals obrers i escoles laiques; hi hagué dos milers de processats i aprofitaren per afusellar Francesc Ferrer i Guàrdia acusant-lo de cap de la rebel·lió.

El 1909 al Centre Català de Mallorca se fan unes "Conferències sobre regionalisme" que són publicades el mateix any: Menet Pons i Fàbregues, Lluís Martí, Llorenç Riber, Miquel Ferrer i A. M. Alcover, el qual reclama un estat català.

A l'apertat "La nacionalitat catalana" se demana ¿ho som noahl-tres una nació? i contesta "Prou que ho som, una nacionalitat; en tenim tots els símptomes, distintius i caràcter. Tenim l'idioma", i abans ha dit "Tota nació suposa i demana un Estat, no pot viure sens'un Estat". I

I en Gabriel Àlvar a una conferència sobre el catalanisme a Barcelona, titulada "Les dues Barcelones", diu: "Per ara, el catalanisme és l'idioma. Res més. Però l'idioma és tot. Quan l'idioma 'a instrument i medi de les relacions públiques, sobretot de la premsa, i no és merament cosa pròpia de les relacions privades, de la família, esteu segurs de què l'idioma crearà la pràtria forta, crearà la pàtria que avui no existeix". En una altra conferència, "El catalanisme socialista" ataca el regionalisme conservador: "És precís que Catalunya parli socialisme en català, en el concert de tot el món" "La llengua catalana donarà personalitat, no sols als socialistes de Catalunya, sinó a la Catalunya socialista; la llengua catalana donarà

rà cohesió i força orgànica a lo que d'altra manera seria disgregació, seria un resté del concepte anarquista, tan secament individual, i condemnat a l'eterna ineficàcia"; i referint-se als immigrants diu: "Nacionalitzant -los- dintre el socialisme, els nacionalitzareu dintre Catalunya, i s'ereu encara més germans d'ells, perquè ho sereu per dos lligams: ho sereu pel socialisme i ho sereu per Catalunya" 124

El 1911 és creada la C.N.T.

A un article de LA ALMUDAINA, de 1912 se protesta de la invasió de mestres forasters que no saben un mot de català. A Catalunya el governador Portela va estaurir que els diferents cossos de policia aprenguessin el català i va obrir unes classes. 125

L'any 1913 són publicades les Normes ortogràfiques signades per tots els membres de l'Institut d'Estudis Catalans; "la unitat de la llengua --diu en Gali--, tant o més que una qüestió filològica era un fet de voluntat i en conseqüència un fet d'autoritat", i també "Tota l'evolució del problema gramatical, darent el segle XIX i fins a la publicació de les Normes per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1913, malgrat que els qui hi intervenen no se n'adonin, està en funció del planteig explícit conscient i clar del problema polític".

És Enric Prat de la Riba qui don l'autoritat a les Normes i més encara amb la constitució de la Mancomunitat de Catalunya, dia 6 d'abril de 1914, per la unió de les 4 diputacions provincials catalanes. Fou el marc legal que necessitava el fove catalanisme per refermar-se més: l'Escola de Bibliotecàries, la Biblioteca de Catalunya, l'Escola Superior d'Agricultura, les Biblioteques populars, la Universitat industrial, l'Institut d'Estudis Catalans, etc. etc. se veïen fortament enfigorits; el català era la llengua oficial de la Mancomunitat amb excepció de les relacions amb l'estat o amb les corporacions de terres de parla castellana. La Mancomunitat fou suprimida per la dictadura

d'en Primo de Rivera el 20 de març de 1925.

El 1913 el bisbe Campins organitza "Els al.lots guaites" per contrarrestar l'activitat de grup escoltes no confessionals ja existents a Mallorca; el 1932 en Josep Forteza Rey crea "Els al.lots de la muntanya" amb un ambient eminentment nacionalista. El 1914 Eladi Homs organitza la primera Escola d'Estiu de Catalunya, a imitació de les de la Universitat de Xicago; hi assistiren mestres mallorquins que aprengueren els sistemes Montessori. A Barcelona s'iniciaren els QUADERNS D'ESTUDI, de recerca cultural i pedagògica. 126

L'any 1915 uns discursos de Royo Villanova al Senat contra el català motiven l'organització el dia de cap d'any de la Diada de la Llengua Catalana, celebrada fins a la dictadura del 23; s'hi adheriren les corporacions catalanes. Les conclusions aprovades en un míting celebrat a Barcelona, signades per tots els partits catalanistes i per les entitats catalanes culturals més importants deien: "I. Que en les escoles públiques de Catalunya sigui obligatori ensenyar els deixebles en català. II. Que en les Universitats, Instituts i Escoles Normals de terra catalana s'estableixin càtedres també obligatòries de Llengua Història i Literatura Catalanes. III. Que per exercir qualsevol càrrec públic a Catalunya sigui també obligat conèixer perfectament la llengua catalana parlada i escrita. IV. Que sigui respectat i reconegut oficialment el dret dels catalans a usar son idioma propi en tots els actes de llur vida pública i privada".

Antoni Maure, en aquest cas com a president de la Real Academia de la Lengua, envestí també contra la puixança del català. Dia 26 de gener de 1916 traxet al Ministre d'Instrucció Pública una comunicació en la qual demanava que hi ha centres oficials "donde se prescindie en absoluto del castellano, no se exige la traducción de aquellos documentos que se presentan es-

critos en el dialecto de la región o provincia (...) y hasta aconteces que en gran número de escuelas está proscrito el idioma nacional o se enseña como si fuera lengua extranjera", i recordant les disposicions legals vigents demana al ministre que "ordene a todos los encargados de la dirección y enseñanza del idioma (...) que sin contemplación ni disculpa de ningún género, que no puede haberlas, vigilen y hagan que se cumplan los dichos preceptos legales, único medio de fomentar y unificar el provecho eel cultivo de nuestro idioma castellano".

~~XX~~

La Mancomunitat adreça al president del Consell de Ministres un document de defensa i Ja me Bofill i Matas pronuncia un discurs a l'Ajuntament de Barcelona que és publicat; el batle adreça al president del govern, comte de Romanones, un telegrama demanant el respecte a totes les llengües espanyoles a la qual contesta que no prendrà cap mesura, manifestant al contrari "la especial simpatía que yo experimento por todo lo que es medio de expresión de la intimidad del alma española e instrumento espiritual de su grandeza".

Els efectes de la doble escamesa Vilanova-Maura arriben a le corts, i els diputats catalans Cambó, Morera, Ventoraa, Bertzan, X Rusinyol, Ferrer-Vidal i el marquès de Camps el juliol de 1916 presenten la següent proposició: "El Congreso declara de alto interés patriótico que el Gobierno presente un proyecto de ley estableciendo: 1º El libre uso de la lengua catalana en el territorio de Cataluña: a) En las corporaciones públicas; b) En los tribunales de justicia; c) En los actos y documentos notariales y mercantiles; y d) En la enseñanza. 2º La obligación, por parte de las autoridades y funcionarios llamados a ejercer en el territorio de Cataluña las funciones relacionadas con el número anterior, de acreditar antes de tomar posesión de sus cargos, el conocimiento de la lengua catalana para comprender-

la, así hablada como escrita. 3ª La autorización NSI al Gobierno para aplicar estas reglas a los demás territorios que se encuentren en situación análoga y lo pidan sus corporaciones". En la votació s'abstingueren els conservadors, els mauristes, els cirviestes, els reformistes i els liberals catalans; votaren en contra els liberals no catalans, 120, i a favor hi hagué 13 vots. ¹²⁷

El 1915 és publicada a Palma la Gramàtica catalana d'en Tomàs Forteza, refosa de la premiada per l'ajuntament de la Ciutat de Mallorca el 1881, inacabada i amb un pròleg i apèndix del seu deixeble Antoni M. Alcover.

El 1916 se crea NOSTRA PARLA amb seccions a València, Mallorca i Rosselló, per impulsar la unitat de la llengua catalana presidida honoràriament per Angel Guimerà i de fet per Jaume Bofill i a Mallorca per Guillem Forteza; estableix ka síms cursos de llengua catalana, comissions per retolar el comerç en català i per a la catalanització del cinema; tengué com a òrgane OPRENA, REVISTA DE NOSTRA PARLA I NOSTRA PARLA; desaparegué el 23 amb la dictadura.

Una entitat semblant i amb el mateix nom és fundada a Menorca per Joan Mir, la qual publicà un butlletí (1923-1925).

El 1917 se funda el Centre Regionalista, primera associació política nacionalista mallorquina; en fou president Guillem Forteza. En una crònica de 1917 en Joan Estelrich diu: "Ja són moltes les escoles públiques on s'ensenya ortografia catalana; ha desaparegut en bona part la proscripció absoluta del llenguatge nostre a l'escola. (...) Les proclames de mestres, inspectors i batles, adreçades al poble (a Sineu, a Manacor, a Artà), perquè cooperi a la fundació d'escoles novelles i millorament de les que existeixen, estan escrites, totes elles, en bell català. " ¹²⁸

Es el 1917 que en Verga, Joan March i Ordinas juga fort

en la política a favor dels liberals, i aconseguí la simpatia dels socialistes mallorquins quan el 1918 donà a les organitzacions obreres de Ciutat una Casa del Poble; des de 1906 era propietari d'una fàbrica de tabacs a Alger; va especular en la terra i va ésser un dels factors determinants en el procés de parcel·lació del camp mallorquí; la primera Guerra Mundial li donà la oportunitat de convertir-se en un gran navilier i proveí de queviures tant els aliats com els alemanys. També tractà d'acostar-se al regionalisme: el 1921 fa venir Joan Esterri de Barcelona per dirigir el diari EL DIA; mig any després n'Esterri veient que no pot fer amb el diari el que s'havia proposat en deixa la direcció; en Verga romp amb la Lliga Regionalista quan Cambó, com a ministre d'Hisenda del nou Govern Mauru, decidí de tallar el contraban. Les eleccions legislatives de l'abril de 1923 significaren la victòria del verguisme sobre el maurisme. La influència vergista a Menorca era nul·la, i a Eivissa l'home d'en Verga, Abel Matutes, fou derrotat. 129

1918. Euskadi. I Congrés d'Estudis Bascos a Oinati (guipúscoa); demana que l'èuscar pugui ensenyar-se als centres escolars; del II Congrés, el 1920, sorgeixen els primers intents d'ensenyament de l'èuscar. 130

El 1918 una nova passa per a la normativització de la llengua catalana: Gramàtica catalana oficial de l'I.d'E. C. (el 1917 s'edità el Diccionari ortogràfic). Enric Prat de la Riba edita Per la llengua. Mn Alcover romp amb l'Institut i amb els dirigents de la lliga; aquesta ruptura provocà una divisió dins el moviment autonomista mallorquí. 130bis

El Centre Regionalista, que aquest any publica un manifest autonomista, 131 inaugura classes pràctiques de llengua mallorquina. L'APBC que té un delegat a Mallorca demana al ministre que crei càtedres de Valencià i Mallorquí a les normals de València i de Mallorca.

Es Mascló Ros funda el setmanari FOCH Y FUM, humorístic, anticlerical i antiverguístic (el 1930 s'anomena COPEO, ha canviat de nom per suspensions governatives; recobra el nom el 31 fins el juliol del 36).

un dels molts que hi ha de 1917 a 1923
El 1919 el Govern presenta al Congrés un projecte de Llei de Bases d'autonomia; en l'article 3r. prescriu: "Reconocimiento del uso oficial en casos determinados de idiomas regionales, sin detrimento del empleo y la enseñanza de la lengua castellana".¹³² Un decret de 21 de maig permet "el uso del catalan en las cátedras y laboratorios dedicados al cultivo de las modalidades peculiares de la lengua catalana" ¹³²

El 1921 a Miquel Costa i Llobera a Lluç li feren pronunciar un discurs dedicat al bisbe Campins en castellà perquè hi havia la autoritat. A Catalunya la Mnacomunitat crea el juny una Comissió Inspectora d'Ensenyament de Català; n'és inspector en Pompeu Fabra.

1922. Amadeu Vica fa un curs de llengua mallorquina a la normal de mestres de Palma; Andreu Ferrer, mestre d'Artà, publica un fullet sobre Ortografia mallorquina. ¹³³

L'any 1923 en Guillem Forteza, unit amb els liberals és batle de Ciutat. És fundada l'Associació per la Cultura de Mallorca, i apareix el "quadern mensual" que editen el maig, poc abans del cop d'estat d'en Primo de Rivera, la qual no afectà a Mallorca el creixent poder d'en Verga. En són objectius: "Conservar com un tresor llegat dels avis la dolça parla nostra; l'aurítmia dels nostres balls i la tofada dels nostres cants; (...) l'ensenyança gramatical de la llengua, implantant normes d'ortografia general; la creació de biblioteques escollides pertot arreu, conferències al poble; Jocs Florals de Mallorca." ¹³⁴
Publica cada any un Almanac de les Lletres en el qual hi col·laboren escriptors de tots els països catalans. N'hi hagué delegacions a Felanitx (on editaren una Hª de Felanitx contada als infants) a Sóller, a Inca, a Capdepera, a Pollença, a

Valldemossa, a Andratx, a la Soledat. El 1926 s'atura l'actuació de l'Associació fins el 1930.

Joan Capó Valle de Pedrinas, inspector actiu edita a Inca com a record del Magnífic Ajuntament en els nins i nines de la Festa Escolar de 1923: Inca de Mallorca i ses glòries contades als infants, (Duran, Inca 1923) 135

A Barcelona comença la Fundació Bernat Metge, sota el patrocini de F. Cambó i dirigida per Joan Estelrich; traduirà els clàssics grecs i llatins. El 1924 s'inicia la REVISTA DE CATALUNYA; mensual. De 1923 a 1930 l'APEC fundada el 1899 va mantenir, en plena dictadura, una càtedra de cast. a onda normal de Catalunya i va subvencionar moltes escoles catalanes (el 1923 eren 42 i el 1930, 32); va organitzar colònies d'estiu, publicar llibres de text en català (L'ensenyament de l'ortografia als infants, GALÍ), publicar un butlletí, el primer exemplar del qual data del 1917, enviar representants a 4 congressos internacionals, finançar 14 beques d'ampliació d'estudis fora de l'estat espanyol, organitzar cursos en català (un d'ells per ràdio) i conferències, recollir documentació sobre educació catalana i bilingüisme. En aquesta època tenia 311 socis col·lectius (entre ells 50 ajuntaments) i 7.525 d'individuals. 136

Primo de Rivera dicta decrets contra el català: un de 13 de setembre de 1923 contra l'ús del català a les escoles primàries, un de 18 de desembre: "expresarse en idioma o dialecto las canciones o bailes regionales no son objeto de prohibición alguna" i també "en los actos oficiales de carácter nacional o internacional no podrá usarse por las personas investidas de autoridad otro idioma que el castellano que es el oficial del Estado español" (Derogat per Real Ordre de 9 de juny de 1930). 1º Octubre el Consell d'inspecció de Girona, seguint indicacion del govern civil va ordenar que tot l'ensenyament i tota la vida escolar --amb excepció del catecisme-- se fes en llengua castellana des del primer dia que el nin entràs a l'escola.

Reial Ordre de 12 de febrer de 1924 sobre visites d'inspecció: "3º Que atinismo procedan a la suspensión de los maestros nacionales o municipales --a les escoles municipals d'Barcelona s'ensenyava en català-- que no cumplan las disposiciones vigentes respecto a la enseñanza en castellano o que en sus explicaciones vertieran doctrinas contrarias a la unidad de la patria o de carácter disolvente, o actuaran con tal debilidad que se pueda presumir que existe carácter tendencioso en contra de dichos principios". S'insisteix amb disposicions semblants el 14 d'octubre del 24 i XXXIX l'11 de juny del 26, i com que els inspectors no denunciaven ningú, dia 16 d'abril del 26 els canvia de lloc mitjançant un decret. 137

L'any 1925 Jaume Busquets "començà l'explicació, durant dies alterns, d'un cursset essencialment pràctic d'ortografia mallorquina" a l'Associació. D'aquestes i d'altres lliçons devia sortir el Curs pràctic d'ortografia i elements de Gramàtica, redactat per Busquets, que l'Associació mateixa publicà el 1931. Curssets semblants, organitzats per l'Associació o per altres entitats, foren donats a diversos indrets, amb la col·laboració de Francesc de S. Aguiló, de Maria Mayol, i d'altres". Aguiló feu cursos a l'Associació el 1930 i a la Joventut Republicana Federal i a l'Associació de bell nou per encàrrec de la Diputació el 1933. Maria Mayol a Sóller organitzat pel Foment de Cultura de la Dona de Sóller del qual és presidenta. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana fa un concurs de lectura a Consell, etc. 138

El 1928 a l'exili se redacta la Constitució Provisional de la República Catalana, coneguda com la Constitució de l'Havana. l'Article 2n diu: "L'única llengua oficial, a Catalunya, és la catalana"; l'article 195 declarava com a obligatori l'ensenyament del castellà a partir dels 12 anys. 139

A Palma pel gener (i fins el juliol del 36) comença LA NOSTRA TERRA, portaveu de l'Associació per la Cultura de Ma-

llorca, que defensa un autònomisme nacionalista constatat en una opció federa.

El 1929 neix Ràdio Mallorca, el 1924 havia nascut Ràdio Barcelona, la 1^a de l'estat espanyol. A Sant Sebastià s'organitza l'ikastola "Nuestra Sra del Coro" que arriba a tenir 300 alumnes. El 1933 i següente s'obren ikastolas a Bergara, Oinati, Tolosa i Renteria.

Dia 30 de juny de 1930 real ordre: "Las corporaciones de caràcter local o regional podrán emplear en su vida interna los idiomas o dialectos regionales pero llevarán los libros oficiales de registros y actas en castellano y emplearán este idioma en todas las comunicaciones oficiales dirigidas al Gobierno o persona s investidas de autoridad y en los escritos que a ellas acompañen" 140

El 1930 el novembre sorgeix Joventut Escolar com una secció de l'ACM ~~ESKOLAR~~. Té com a projecte cursos de llengües i de divulgació científica, biblioteca... Té poca afiliats, la Federació de Estudiantes Catòlics en té més. El juliol de 1930 LA NOSTRA TERRA fa un editorial de "L'ús de la llengua pròpia a Mallorca"; "Si Mallorca --diu-- vol recobrar la seva personalitat(...), cal doncs que recobri íntegrament la seva llengua"; i el setembre octubre de 1932: "La nostra llengua ha d'ésser per a nosaltres el punt principal del nostre programa reivindicatiu. Per això, nosaltres no podem donar suport a cap estatut autònom que no reclami el mateix Decret sobre bilingüisme concedit a Catalunya i el dret a la oficialitat de la llengua"¹⁴¹. Les esquerres mallorquines funden el Partit Republicà Federal; CIUTADANIA, bilingüe, és el seu òrgan. És fundat el Centre Autonomista de Mallorca presidit per Ignasi Forteza-Rey que segueix el model de la Lliga Regionalista de Cambó; com a òrgan LA VEU DE MALLORCA, dirigit a més-hores per Andreu Ferrer. El febrer de 1931 Guillem Forteza publica Pel ressorgiment polític de Mallorca amb textos de 1916 a 1926. Algun d'ells és

centrat en el tema de la llengua, amb el títol "El mallorquí a l'escola primària" de maig de 1919 en el qual diu "L'aspiració fonamental de la cultura mallorquina haurà d'esser que l'ensenyament primària prengui per base l'idioma matern", i demana a les corporacions municipals que complementin l'ensenyament estatal amb classe de mallorquí, ja que la defensa de la nostra llengua és tasca de dretes i esquerres. 142

La II República (1931-1936(39))

Dia 14 d'abril de 1931 els grups republicans i socialistes s'apoderen de l'Ajuntament de Palma, de la Diputació i del Govern Civil, seguint els fets de Barcelona i precedint, un parell d'hores, els de Madrid. A Catalunya nacíà proclama la República Catalana dins la Federació Ibèrica i dia 17 hi renuncia per contentar-se amb la Generalitat. L'estira i arronça Barcelona-Madrid serà constant; la llengua imperial és defensada pels diputats que consideren Espanya com una unitat cultural: "En la cultura española queremos... que se sostenga el sentido imperial de la lengua española (...) con respecto al idioma, el Estado... tiene... la obligación perenne de mantener en Catalunya... los establecimientos culturales... necesarios para que en ellos aliente siempre el espíritu de continuidad e la raza..." 143

Dia 29 d'abril un decret deroga les disposicions del 23 ençà contra l'ús del català a les escoles primàries i regula l'ús de la llengua catalana a l'ensenyament (reproduït íntegrament a l'APÈNDIX XIII) pel qual l'ensenyament des de l'inici se farà en llengua materna del nen i a parir dels vuit anys d'ensenyarà a tothom "el español"; res del batxillerat; una disposició

addicional permetia estendre el règim del decret a altres llocs que ho demanassin de parla catalana, basca o gallega. Després del decret Ventura Gassol, conseller de cultura de la Generalitat, va crear un Comitè de Llengua, el secretari del qual fou Alexandre Galf. Segons ell mateix ¹⁴⁴ "Cap a l'any 1930, estudiant la filiació lingüística dels alumnes assistents a les escoles públi- es de Barcelona, van calcular que podien existir en aquesta ciutat del 30 al 35 % d'habitants de parla castellana". Aquest Comitè marcarà les normes per al simultaneament de les llengües catalana i castellana a partir dels 8 anys: s'ensenyarà a partir de la llengua parlada; a partir dels 10 anys se farà en castellà la meitat de la vida escolar procurant que d'un any a l'altre les matèries siguin donades alternativament en les dues llengües... Galf principal redactor de les llengües al cap de 15 anys hi troba massa concessions al castellà, explicat per l'eufòria que el català fos la primera llengua de l'ensenyança. ¹⁴⁵

El decret de 9 de juny de 1931 "1r. A cadascuna de les Escoles Normals de Mestres i Mestresses de Catalunya, s'estableix una càtedra per al coneixement i estudi de l'idioma català, en la qual càtedra s'haurà d'ensenyar també la Metodologia corresponent en ordre a la seva aplicació a l'ensenyament primari". "3r. Per tal que el coneixement de l'idioma que es professi en les dites càtedres respongui sempre a les normes i als estudis que realitzen els organismes oficials que a Catalunya tenen a càrrec seu la missió de depurar l'idioma català, s'encomana a l'il.lustre filòleg senyor Pompeu Fabra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, l'especial inspecció d'aquestes ensenyances". Aquestes càtedres de fet ja funcionaven des de 1915, contingudes per l'APEC.

Fel que fa a la Universitat autonoma i bilingüe tenia un 75 % d'alumnes catalans. A Medicina feien un 50 % de classes en català, a Farmàcia i a Ciències cap, a Llet un 30 %, i a Lletres un 60 % (La mitjana és un 28 %), pec, tenint en compte

que la majoria de professors eren catalans. 146

"El gruix de l'ensenyament del català als mestres va anar a càrrec d'un magnífic servei d'ensenyament per correspondència que la Generalitat organitzà i finançà"; el Comitè de llengua va recomanar l'"obligatorietat" d'aquests cursos per a tots els mestres de Catalunya, gratuïts; més, hom encarregà a Fabra la publicació de lliçons de català al ~~UTILITAT~~ ^{146 bis} DELS MESTRES. Dels set mil mestres que hi havia a Catalunya, entre ~~XXXXXXXXXX~~ estatals i privats, la meitat se matriculà en aquells cursos, però no tots els que se matriculaven acabaven els cursos amb profit. L'estat, a més, fet el decret no se preocupà de millorar la conjuntura: ni s'exigí el coneixement del català en les oposicions al cos de mestres ~~XXXXXXXXXX~~ estatals, ni se modificà el concurs de trasllats dels mestres (seguien arribant forasters). Dels que seguiren en profit els cursos per correspondència "Alguns mestres introduïen tímidament el català, amb alguna lectura i algun dictat, però en general no se va dur a terme una educació realment bilingüe".

Continua l'estira i arronça de la llengua catalana. La Joventut Socialista de Catalunya, lligada al PSOE, publicà un manifest el 1931 sol·licitant que l'estat no abandoni els seus centres d'ensenyament a Catalunya i que garanteixi l'ens. del castellà en territori català. Els catalans volen una normalització total del català. Pere Blanch i Blanch a Fedagogia per als polítics el 1933 diu: "El problema lingüístic a l'escola sols existeix quan un poble és dominat per un altre, o quan alguns pobles de parles diferents formen voluntàriament un Estat Confederal. En el primer cas, la Història ens diu que tots els pobles imperialistes o colonitzadors, en imposar per la força de ~~XXXX~~ les armes llur domini, ho fan per interessos materials i per interessos morals, un dels quals és l'expansió de llur llengua... Tots els pobles, en imposar l'espasa al país

vençut, han imposat també la llengua, no solà a l'escola, sinó en tota la vida oficial i civil... Políticament, el problema de la llengua a l'escola --quan s'obliga als infants del país dominat a ésser ensenyats en llengua diferent a la que parlen els pares-- sols és un problema de dignitat per als nadius que toleren semblant imposició, així com toleren pagar la contribució... Modernament, en suavitzar-se la colonització, els governs permeten que els pobles subjugats ensenyin a les escoles oficials amb la llengua materna, imposant, però que s'hi faci aprendre la llengua del dominador..." **XXX Anàlisi clarivident!!**

El mes d'abril de 1936 el I Congrés Nacional de l'APBC conclou que El'ensenyament a Catalunya, en tots els seus graus, haviàde ser exclusivament en català, i calia potenciar l'ús del català a tots els nivells de la cultura i de la investigació ; "Les nostres escoles, les nostres institucions, la nostra Universitat... han de tenir per llengua oficial solament la catalana". 147

La Generalitat també va organitzar cursos per als funcionaris **XXXX**, cursos populars de català a les barriades obreres; el 1934 se publica un decret que fa obligatori el coneixement del català segons certificació del Tribunal Permanent de Català (president Fabra) a tots els qui vulguin ocupar càrrecs o exercir serveis en oficines o dependències de la Generalitat. El 1931 s'amplia l'oficina de correcció de textos de la Secció Filològica per atendre la catalanització de serveis, rètols... 148

1931. Dia 9 de desembre se promulga la constitució:
 "Art. 4. El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones.
 "Salvo lo que se disponga en leyes especiales a nadie se podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional"

"Art. 50. Las regiones autónomas podrán organizar la enseñanza en sus lenguas respectivas de acuerdo con las facultades que se concedan en sus estatutos. Es obligatorio el estudio de la lengua castellana y ésta se usará también como instrumento de enseñanza en todos los establecimientos de instrucción primaria y secundaria de las regiones autónomas. El Estado podrá mantener o crear en ellas instituciones docentes de todos los grados en el idioma oficial de la República.

"El Estado ejercerá la suprema inspección en todo el territorio nacional para asegurar el cumplimiento de las disposiciones contenidas en este artículo (...)" 149

Durant el 1931 a Mallorca proliferen les gloses polítiques --que desapareixeren de bell nou i de bon de veres amb la dictadura d'en F...-- Són editades Brutó de sa Monarquia d'Esteve Ané, contra Primo de Rivera i la monarquia, (Imprenta de la Independència), i Cançons republicanes d'en Pere Capella. Vegem a l'APÈNDIX XIV unes Gloses al General Sanjurjo i a en Joan March de plaquetes de 1932 i 1933; aquestes plaquetes eren molt populars, sovint en venien al mercat, en el venedor les onatava i la gent s'aturava a escoltar-lo. També se n'ha contat de memòria a na Caterina Valriu el 1978.

"En el mes de juliol d'aquest any 1931 el Ministre d'Instrucció Pública va declarar que havia rebut sol·licituds des de les Illes i el País Valencià, en les quals es demanava l'extensió del decret de bilingüisme a aquestes regions"; retardava el decret, segons el ministeri, el fet que a les Illes i al País Valencià no hi havia entitats culturals solvents --al contrari de Catalunya-- per preparar-ne la implantació. 150

LA NOSTRA TERRA, es novembre dona notícia de la concessió d'una càtedra de llengua catalana i d'Història d'Íbissa subvencionada per la Diputació; també a Menorca i a Mallorca classes càtedres de cultura Balear. 151

El 1931 n'Andreu Ferrer Ginart, mestre i entusiasta del folklore i editor també edita uns *Cantills mallorquines* (Palma de Mallorca, Estamps de la llibreria política). A la introducció diu "Fins fa poc era tan oblidada l'ensenyança de la nostra llengua que la majoria de mallorquins l'aprenien ja de grans, a força d'aficionar-se a la lectura d'obres literàries. Suposau que és per aquesta raó que no hi ha publicat ni un sol llibre per a l'ensenyança dels petits." "els pocs pares que han volgut iniciar als seus filllets en aquesta lectura han hagut de servir-se dels llibres catalans que pels nostres nins són plens de dificultats ja que el lèxic de Catalunya difereix notablement del de Mallorca." "Com que les autoritats del nou règim reconeixen la necessitat de l'ensenyança de l'idioma matern en les escoles, s'ha notòriament la conveniència de posseir llibres de primera ensenyança que esten escrits segons les modernes corrents ortogràfiques de la nostra literatura". Miquel Dayà diu referint-se a aquests anys: "Els mestres que volien fer alguna cosa en mallorquí passaven per la Llibreria Política, del citat mestre Ferrer, i quasi sempre hi trobaven un esplet d'obres catalanes molt aprofitables i molt ben editades, com eren les publicacions de l'Editorial Pedagògica de l'APK, per exemple les de llengua, d'En Calí... S'empraven també a Mallorca uns fullets catalans de la Llibreria Montserrat". 152

"Es en els anys trenta quan sorgeix un nou tipus de revista escolar. Està redactada, impresa, coberta, il·lustrada i distribuïda pels mateixos escolars i dedicada a l'intercanvi amb altres revistes. N'és el més important sense cap dubte la revista CONSELL (1933-1939) que es feia a l'Escola Nacional de Consell sota la direcció del mestre D. Miquel Dayà i Palerm" 153

També el 1931 Francesc de B. Moll, després de consultar Mn. Alcover, i amb el seu vist i plaer, publica una *Ortografia mallorquina* segons les normes de l'Institut adequada al llenguatge de totes les Balears, Palma de Mallorca, Imprenta de Mn. Alcover, 1931 (1.000 exemplars la 1ª edició, i la 2ª, del mateix

any 1.5000 exemplars). Diu a la introducció: "La llengua mallorquina és una varietat o dialecte de la llengua que, amb el nom històricament justificat de "catalana", se parla en l'extensa regió oriental d'Espanya desde els Pirineus fins a Alacant." "Tot llenguatge natural és llengua i és dialecte: és llengua si se considera com un sistema de sig nes orals ben caracterisats, en relació a un altre sistema de característiques essencialment diferenciadores; és dialecte si se considera com un sistema de signes orals que sols accidentalment se distingeix d'unaltre, amb el qual, per tant, forma una mateixa llengua". "Però, encara que el sistema de l'Institut sia discutible i millorable, el fet és que actualment és el sistema que té l'hegemonia entre el públic; i per això és molt natural que aquelles persones que vulguen aprendre d'escriure en mallorquí, desitgin caprar el sistema ortogràfic de l'Institut".

El 1932 Capó fa la 2ª edició de Flores de Mallorca. Antologia de poemes mallorquins 154

La iniciativa de redactar un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia va partir de l'Associació per a la Cultura de Mallorca. Els ajuntaments de Menorca renunciaren a prendre part a la discussió de l'avantprojecte mentre no fos aprovada la Constitució que havia de regualr els Estatuts regionals.

El juliol l'assemblea d'ajuntaments i entitats convocada pel sr. president de la Diputació Provincial de Balears aprovà el projecte d'Estatut autonòmic de Mallorca i Eivissa. L'article 2 diu: "Les llengües oficials del territori són indistintament la materna del dit territori i l'espanyola.

"El coneixement de la primera serà absolutament necessari als funcionaris, de qualsevol ordre i categoria, que prestin servei en el territori de la regió." I l'article 23 considera dependent de l'organització autonòmica "L'ensenyansa primària i secundària; Escoles Normals; Escoles tècniques del Treball, de Comerç, de Capacitassos d'Indústria, de Mèrits i Capacitassos Agrícoles,

d'Avicultura, de Patrons de Cabotatge i Pesca, d'Arts i Oficis, i d'altres.» 155

Mort de dona, d'en Llorenç Villalonga, publicat el 1931 és "una pintura càustica i implacable tant dels cànecs intel·lectuals filocatalanistes com de la seva pròpia classe, l'aristocràcia insular en plena decadència" 156

El 1932 seran aprovats els Estatuts de Galícia i el de Catalunya, que estableixen la cooficialitat de la llengua pròpia i de la imperial. L'article 2n de l'Estatut de Catalunya diu: "L'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya. Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d'Espanya, així com per a la comunicació de les autoritats de l'Estat amb les de Catalunya, la llengua oficial serà el cast. "Tota disposició o resolució oficial dictada dins de Catalunya, haurà d'ésser publicada en els dos idiomes. La notificació es farà també en la mateixa forma, cas de sol·licitar-ho puxi interessada.

"Dins del territori català, els ciutadans, qual evol que sigui llur llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que preferixin en les seves relacions amb els Tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tant de la Generalitat com de la República.

"A cada escrit o document judicial que es presenti davant dels Tribunals de Justícia, redactat en llengua catalana, haurà d'adjuntar-se la seva corresponent traducció castellana, si així ho sol·licita alguna de les parts.

"Els documents públics autoritzats pels fedataris a Catalunya, podran redactar-se indistintament en castellà o en català, i obligadament en una o altra llengua a petició de part interessada. En tots els casos, els respectius fedataris públics expediran en castellà les còpies que hagin de tenir efecte fora del territori català."

L'article 7è diu referent-se a l'ensenyança: "La Generalitat

de Catalunya podrà crear i sostenir els centres d'ensenyament, en tots els graus i ordres que cregui oportuna, sempre d'acord amb el que es disposa en l'article 50 de la Constitució, amb independència de les institucions docents i culturals de l'Estat i amb els recursos de la Hisenda de la Generalitat, dotada per aquest Estatut.*

El 1932 l'Ajuntament de Ciutat comença a ~~publicar~~ publicar els edictes en català; pel març els funcionaris dels municipis de Mallorca foren obligats a conèixer el català per la incorporació als programes d'oposicions amb caràcter obligatori del català.¹⁵⁸ El 1933 sota el patrocini de la Diputació de Mallorca se commemora el centenari de la renaixença; també s'acorda fer una edició antològica de les millors produccions literàries dels poetes i prosistes mallorquins i difondre-la entre les escoles i centres culturals mallorquins. El mateix any Freinet va a Barcelona. El 1934 se fa una exposició del llibre mallorquí de la Renaixença.^{des}

El juny de 1932 Conrad Donànez escriu a LA NOSTRA TERRA l'article "El bilingüisme a l'escola" en el qual proposa un pla per a l'ensenyament que seguis, bàsicament, les puntes del decret que fa més d'un any s'ha implantat a Catalunya:

- a) Dels 6 als 8 anys, l'ensenyament ha de realitzar-se totalment en llengua materna.
- b) Dels 8 als 10 anys, en llengua materna també, però inclouent en els programes escolars vocabulari castellà.
- c) Dels 10 als 12 anys en llengua materna igualment, reforçant el vocabulari i ja estudiant la gramàtica castellana amb exercicis combinats de les dues llengües i amb converses també bilingües.
- d) Dels 12 als 14 anys, totalment en llengua castellana i perfeccionant la gramàtica de la llengua materna.

L'Escola d'Estiu de Barcelona de 1932 elabora unes conclusions sobre "Els problemes que planteja l'ensenyament del llenguatge a Catalunya" que són molt semblants a les Normes elaborades pel Comitè de llenguatge ensenyament pràctic de la llengua

a partir dels 12 anys repartir la vida escolar entre català i castellà, etc. La conclusió addicional diu: "L'Escola d'Estiu del 1932, en la creença de remediare un tort encara existent, demana als Poders de la República l'aplicació del decret sobre l'ús de l'ensenyament de llengües a l'escola primària als països de parla catalana, això és, a les Illes Balears i a tot l'antig regne de València" 160

Dia 26 de maig de 1933 l'Estatu de Règia Interior de Catalunya diu "Art. 3r. La llengua pròpia de Catalunya és la catalana" "Art. 11. L'ensenyament primari serà obligatori gratuït i català per la llengua i per l'escript" 161

El 1934 surt el primer volum de la biblioteca Les Illes d'Or, Comèdies d'en Pere d'Alc'ntara Penyas i de M. Porcel y Riera, Cura complet d'ensenyament primari / Escrit arregladament al mètode oficial / Gran preparatori per—, (Palma de Mallorca)

El 1935, en ple bienni negre és suspès l'Estatut d'Autonomia a català, fins el 1936. Els polítics dels quals el nom ha invadit molts de carrers de les nostres illes analitzen així la situació: "El alma popular catalana, fuerte y sencilla, fue llenándose de veneno. Aridos intelectuales compusieron un idioma de laboratorio sin n' s norma fija que la de quitar toda semejanza con el castellano" J.A.P. de Rivera (ARRIBA, nº 2, 26 març 1935. Estrany que no el fessin de la Real Ac. de la Lengua!); "Yo digo: entre una España roja y una España rota, prefiero la primera, que sería una fase pasajera, mientras que la segunda seguiría rota a perpetuidad" (J. Calvo S... en un discurs) 162

El 1935 l'òrgan d'Esquerre Republicana Balear REPÚBLICA, diu "L'escola de Mallorca ha d'ésser mallorquina (...). Ja hi ha molts de mestres a Mallorca que ensenyen el mallorquí als seus alumnes. Però han d'ésser tots els mestres els qui s'han d'imposar aquesta obligació patriòtica. A les escoles primàries i als Instituts volen imposar la nostra llengua, que és tan dig-

na com qualsevol altra forastera d'ocupar els llocs d'honor de la cultura". El març de 1936, l'Associació per la C. de M. cursà una petició al Ministre d'Instrucció Pública demanant que se fes extensiu a les Balears el decret de 1931. 163

A començaments de 1936 a Barcelona se publiquen 6 diaris en català i 8 en castellà. La llista de diaris en català fins al 16 de juliol de 1936 és com segueix:

	data del primer número	data del d'últim número
LA RENAISSANCE	gener 1881	maig 1905
LA VEU DE CATALUNYA	gener 1899	continua
EL POBLE CATALÀ	maig 1906	abril 1919
LA PUBLICITAT	octubre 1922	continua
LA NAV	novembre 1927	gener 1933
L'OPINIÓ	juny 1931	octubre 1934
EL MATI	maig 1929	continua
LA HUMANITAT	novembre 1931	continua
L'INSTANT	gener 1935	continua
L'ÚLTIMA HORA	desembre 1935	continua
LA RAMBLA	gener 1936	continua

I encara n'hi han d'afegir diaris de curta durada: AVUI (1933) LA CIUTAT I DIARI DEL MIGDIA (1931), EL FULL OFICIAL DEL DILL ONS DE BARCELONA, etc. 164

El 1936, dia 28 de setembre, un decret del Govern de la Generalitat estableix l'obligatorietat d'una segona llengua no sols per als alumnes catalanoparlants (el castellà), sinó també per als castellanoparlants (el català). Dia 4 d'octubre l'Estatut del País Basc també estableix la oficialitat allà. En el decret esmentat se diu també "L'aprenentatge del català serà obligatori a tots els mestres que ne el posseïxin" "El problema de la llengua --diu-- t' un doble aspecte; un primer aspecte de dignitat nacional i un segon aspecte d'eficàcia pedagògica" 165

El 1936 el Comitè de Relacions entre Catalunya i Mallorca, format el 1933, adreça un "Missatge als mallorquins", signat per les primeres autoritats de Catalunya: "ensems que saludem fraternament els elements culturals de Mallorca, fem una crida a les entitats unides pels ideals de la Renaixença i a les corporacions públiques de l'una i l'altra terra, perquè es dediquin a dur a bon terme ben aviat actes que consagrin la nostra germanor i la nostra comuna esperança i institucions que organitzin i intensifiquin l'acció excaptar de Mallorca en el camp de la cultura." L'Associació per la Cultura de Mallorca fa redactar una "Resposta als catalans", signada per més de 150 persones. Un dels signants, el pare Andreu de Palma el 1936 publica un llibret furibund: Mallorca en guerra contra el marxisme. "Amb la nostra resposta volem fer primer que res la triple afirmació d'una unitat de sang, de llengua i de cultura; afirmació de fidelitat a una pàtria natural que és, per damunt de tota política, la terra on és parlada la mateixa llengua nostra." 166

Dia 7 d'agost de 1936, després de l'assaltament a EL DIA, Lorenzo Villalonga signa l'article "Mi manifiesto" en el qual diu: "Nos cabe el honor, a mi hermano Miguel y a mí, de haber representado siempre la resistencia anticomunista en Mallorca" "Los aviones que, en correspondencia al manifiesto citado, nos envía la Generalidad, son los herederos directos de los curruquistas que antaño tiraban bombas en el Liceo? Més fort és encara Miguel Villalonga el dia 15 "Emboscados en nuestra isla, permanecen algunos señores que se siguen considerando solidarios de la Generalidad y de sus piraterías aéreas (...) —Estais en un país enemigo: vuestra situación es análoga a la de un francés residente en Alemania, durante la gran guerra". En una nota del dia 16 de setembre als diaris els signants eren convidats a retractar-se i ho fan el dia 18: "Nuestra solidaridad espiritual no es ni ha sido nunca con políticos cuya torpeza fratricida

nos indigna como a todos." A pesar de tot Ricardo Fernández de Tamarit, militar diu que haurien d'exiliar els signants: "el arrepentido no nos inspira confianza". Lorenzo Villalonga contesta dient "No existen razones psicológicas para no creer en la buena fe de los que han rectificado... Los mallorquines que firmaron la Respuesta fueron más frívolos que culpables".¹⁶⁷

La dictadura militar (Els primers anys= 1936(39)-1949).

Dià 18 de juliol Mallorca és presa militarment. Molts 168 són els afusellats, els empresonats i els exiliats. Dià 24 de febrer de 1937 són afusellats Alexandre Jaume, del PSOE, diputat el 1931 i Enlli Barder, batle de Palma, membre fundador de l'Associació per la Cultura de Mallorca; dià 27 de setembre de 1936 és assassinat Fernando Leal Crespo, inspector de Primer Ensenyament de les Balears. Foren empresonats Andreu Crespi, Joan Alomar, Miquel Massutí, Llorenç M. Duran, Miquel Àngel Colomar, Joan Capó, Pere Capellà (Mingo Revulgo). S'exiliaren Gabriel Alomar, que feia anys que vivia a Barcelona, Pere Oliver i Domenge, batle de Felanitx, Francesc de Sales Aguiló i Bernat Jofre, d'Esquerra Republicana de Balears, els quals dirigeixen a Barcelona un butlletí informatiu de juny 37 a juny 38: MALLORCA NOVA; també exiliats Antoni M. Sbert, d'Esquerra Republicana de Catalunya, Baltasar Sempere, musicòleg, Maria Mayol, etc. Vegeu l'APÈNDEK XVI.

Només els primers dies hi hagué a Mallorca petits intents de resistència a Pollença, Manacor, S'Àller, Binissaleu, Sa Pobla... amb la participació de carrabiners, aviadors i paisans. El 23 de juliol se produïa el primer bombardeig republicà mentre eren llançades proclames exhortant els soldats a la rebel·lió contra els oficials. Els turistes començaren a abandonar l'illa. Joan March avalà la compra de vaigells i avions a Itàlia durant el mes d'agost, arribaren el dià 27 onze dies després del desembarcament. VEGEU L'APÈNDEK XVII.

"havia estat fomentat entre els mallorquins un antiestatisme profund, que adquirí proporcions enormes --que en alguns cas s'acostaven a la paranoia-- arran de la guerra civil i de l'expedició republicana contra les Illes Balears, organitzada l'estiu del 1936 pel capità Albert Bayo". "Aviat als hotels hi hagué cartells que deien: "Se prohíbe hablar en catalán" i algunes botigues precisaven: "No se vende a los catalanes"

Alguns foren detinguts acusats d'espies o escòpols de l'expedició del capità Bayo. Molts d'ells, per evitar males majors, presentaren un escrit d'adhesió al Moviment al Excm. Sr. Comandante Militar. 169

La repressió no fou només política i social sinó també cultural, tendent a imposar la llengua i la cultura de Castellà per tal d'aconseguir una "Espanya Una Grande y Libre" (alegan feixista incorporat a l'escut de l'estat totalitari de Franco).

Pal que fa a l'ensenyament ja el primer curs escolar començà amb repressió. LA ALMUDAINA de dia 4 de novembre del 36 publica una "Circular sobre la obligatoriedad del Castellano en todos los centros de enseñanza", "Tanto por ser la (llengua) oficial del Estado, que todo ciudadano viene obligado a saber, como por ser vehículo principal de la cultura patria y nexo espiritual de nuestra unidad nacional" 170

L'11 de novembre es creà la Comisión Depuradora de Magisterio; ja abans a Balears una comissió va examinar les fitxes de tots els mestres, va suspendre del seu càrrec tots els directors dels centres oficials i exigir els directors dels centres particulars a sol·licitar autorització per a continuar en el càrrec. S'obliga la col·lecció de banderes bicolors i de crucifixos a tots els centres i escoles, se prohibeix terminantment la coeducació... Diversos 150 mestres foren morts, desterrats o retirats del seu càrrec. Sebastià Serra mostra documents relatius a dos expedients. 171

Rosario Cusado Leuchars fou avalada pel batlle de Ciutadella, un catedràtic del Seminari ("no es coneix que no se la visí jaude en un cine, ni espectacle públic algun"), el Secretari del jutjat Municipal, un comerciant ciutadellenc i la Jefe Local Accidental de Falange Española Tradicional i de las JONS; result el cas favorablement tornà a impartir classes i col·laborà amb la Secció Femenina. Angèl Muerza Esparza, mestre d'escola racionalista (laura) i director

de l'antifascista EL IRIS de Ciutat durant la II República, fou afusellat el 39 a la Mola de Nub.

Dia 2 de gener de 1937 el governador civil "decretava que no era possible de fer servir, a les escoles primàries, llibres que no haguessin estat autoritzats prèviament per una comissió de la qual formava part un sacerdot—Nicola Sagessa Senise—, que havia de tenir "muy especialmente en cuenta sus condiciones de religiosidad, patriotismo, pedagógicas y económicas".¹⁷²

El desmantellament de la cultura autòctona fou radical. Foren suprimits per ordre de l'autoritat militar l'Associació per la Cultura de Mallorca, el Foment del Civisme i l'Orfeó Mallorquí. Pel que fa a la llengua no en foren prohibits els usos privats, que d'altra banda hagués suposat una prohibició pràcticament impossible de complir degut al gran nombre de monolingües catalans existents aleshores i perquè és mal de fer tenir soldats o micròfons a totes les cases i racons—sinó els usos públics com és usual en totes les conquestes i Pronunciaments militars i altres formes de colonització.

Aquí la llengua no fou tan maledida com a Catalunya perquè el nacionalisme no havia estat, ni de bon tros, igual.

"En un primer moment els diaris continuaren publicant alguns poemes en català (...) però des del setembre de 1936 el català en desaparegué"; "el català fou prohibit a les conferències telefòniques interurbanes i a la correspondència particular"; "a Inca, per exemple, foren cremades totes les obres en català d'una biblioteca pública"¹⁷³

"Ara en els rètols, el que va ser rigorosa la campanya "imperial", que va donar lloc a canvis de nom molt curiosos. La botiga "Ca Na Maria des Cego" va estrenar rètol nou que deia Casa Maria del Ciego. Un canvi semblant en la rotulació d'una botiga en venien cas, resultà còmic: el nou "Ca Na Maria d'ets Ous", mentre havia estat en mallorquí, no havia estranyat ningú; però quan es convertí en Casa Maria de los Nuevos, la gent

ho prengué amb rialles i la propietària va anar a protestar davant el batle contra el canvi d'idioma, perquè, d'ençà que li havien imposat el castellà, molta gent feia una re- traducció i li deia "Ca Na Maria d'es Collons".

Poc o molt la premsa s'aficà amb l'ús parlat de la llengua. Dia 7 de setembre de 1937 el **CORREO DE MALLORCA** reproduceix la següent nota de **EL DIURNAL** de Saragossa: "En la España única habla el idioma único: el español". Dia 11 de setembre de 1939 al **BALNARES** llegim "había que procederse a la unificación absoluta del idioma (...) Bien está que en lo íntimo del hogar, cada región conserve y aún cultiva con amor indestructible su peculiar dialecto; pero la calle es del Estado, la Escuela es del Estado, las oficinas le pertenezcan también, y no es tampoco regional la vida comercial". 176

El 1939 a l'acabament de la guerra hi ha una nova virulència castellonista. El **CORREO DE MALLORCA** de dia 12 de desembre del 39 publica una circular ~~XXXXXXXX~~ del governador civil Fernando Vázquez, signada a "Palma 11 de Diciembre de 1939. Año de la Victoria", on diu:

"El Gobernador Civil que suscribe hace saber que es obligatorio el empleo del idioma castellano, con exclusión de cualquier otro idioma o dialecto en todos los rótulos, pasquines, anuncios y publicaciones de todas clases que se coloquen en la vía pública o hayan de repartirse a domicilio; y que se impone el uso del mismo en hoteles, restaurantes y pensiones de viajeros dada su índole turística.

"Asimismo debe emplearse exclusivamente el castellano en la relación de la vida escolar entre maestros y alumnos, aún fuera de las horas oficiales de clase, habida cuenta del carácter eminentemente nacional que ha de imprimirse a la enseñanza. También se recomienda el empleo del castellano en las oficinas particulares y establecimientos de todas clases en sus obligadas relaciones con el público.

"Confia el Governador en que ha de bastar esta advertencia y en que no tendré necesidad de imponer ninguna sanción, que, por otra parte, no vacilaré en aplicar en el caso de cualquier denuncia que se le formule por olvido o desobediencia a esta disposición".

Pel que fa al teatre o a la comèdia després del 19 de juliol continuaven representant-se en els escenaris mallorquins obres com Al·lot de barba i N'Armando es barber o es darrer romàntic de Gabriel Cortès, Es setge nou de Miquel Puigserver i d'altres. El teatre dialectal autòton coexistia a l'illa amb un teatre en castellà; el 1937 se representaren Els calçons de Mestre Lluç de Bartomeu Ferrà, El Rebeneit d'Aina Villalonga i d'altres "Però després de la reposició, el 4 d'abril de 1937 de Cigala juliolera d'Aina Villalonga, el teatre autòton entrà en un silenci quasi total". Sense cap prohibició explícita sembla menjat per l'ambient general, com també els jocs que també desaparegueren; perderen la seva funció i s'ofegaren. "El 6 de gener de 1937, el Teatre Azul, depenent de la Delegación de Prensa y Propaganda de F.E. y de las JONS estrenà Un cuento Azul, de Gabriel Cortès, autèntic drama de guerra, naturalment de propaganda nacional". El Teatre Azul neix com "una nueva catedra por medio de la cual deleitándolas se instruya a las masas". ~~187~~

LA NOSTRA TERRA i altres publicacions en català, així com les de caire polític esquerrà "van morir de mort sobtada". El novembre de 1936 va sortir un setmanari de to burlesc ES BOKINO ROS, dirigit i redactat per Mn. Andreu C. Sellas, antifeudalista i profanquist; el febrer del 37 fou suspès per l'autoritat militar.

Un article de Francesc de S. Moll a CORREO DE MALLORCA dia 5 d'octubre de 1936 defensava la publicació de la biblioteca Les Illes d'Or, de les Rondalles mallorquines i del Diccionari, ~~que havien estat suspeses~~ "unas publicaciones que

hoy por hoy, y a pesar de estar en mis años, constituyen el máximo exponente de la cultura mallorquina, que por ser mallorquina es ya esencialmente española, como son españoles los que hablan de mallorquina han reconquistado para España los campos ribereños de nuestra isla, profanados por los enemigos de toda patria y de toda cultura" ¹³⁸ El feixisme establí l'estudi de l'italià --Mussolini-- en el batxillerat com a optatiu i obligatori a magisteri, mercat aprofitat per Moll que publica la seva Gran'tica italiana; pos després i per semblants motius fa la Gran'tica alemanya; aquests llibres "havien d'esser --diu ell-- durant aquells anys difícils, la base econòmica que es permetria sobreviure amb la meua ja nombrosa família".

"Durant la guerra civil no es va deixar sentir la censura envers els llibres en català (...) S'exercia de primer, a Capitania General, i el censor era un capellà estranxe molt comprensin, Mn. Mateu Nebot. Aquest va agellar sense pensar-ne cap traça, la primera edició dels meus Rudiments de Gramàtica Preceptiva. Deprés, els expedients de censura ja s'enviaven a Salamanca, a la Delegació del Est. para Prensa y Propaganda d'on es retornaren aprofit el segon tomet de Comèdies de Bartomeu Ferrà (1937) i les Horacians de Costa i Llobera (1938)". També en aquesta època publicà tres fascicles del Diccionari. "Les dificultats de la censura començaren a la postguerra, quan el Govern s'instal·là a Madrid i pogué estendre, com un pop, els seus tentacles a tot el país català". ¹³⁹

El bisbe Miralles reaccionà contra els intents feixistes de regular l'ús de la llengua dins l'església i el setembre de 1937 féu publicar una nota en la qual diu als capellans "Si algun elemente estrany tractare de ingerirse en este terreno exclusivo de la sagrada Jerarquia, continúese sin tardanza a S. E. R. y sin dilación se procurará el oportuno remedio" ¹⁴⁰ També al butlletí oficial de la diòcesi el 1937 se recomanaven els Rudiments de Moll.

El 1935 la Imprenta Politécnica tira un poemat de Miquel Gaià: El Sant Cristó del Noguer en el Centenari de 1937. Tradició en vers. S'imprimeix també un volum de les Obres de Ramon Llull a cura de Salvador Galés amb imprimatur de 1935.

A pesar d'aquestes minúcies, tot és en castellà, tal com vol Franco: "El carácter de cada región serán respetado, pero sin perjuicio para la unidad nacional, que la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la española". 1935 182

La irritabilitat contra la llengua catalana de part dels espanyols fou més gran en altres indrets; a Sant Sebastià se posaren multes a gent que parlava en català. 182

Die 26 de gener de 1939 les tropes espanyoles ocupen la ciutat de Barcelona, encara que ja el 8 d'abril de 1938 havia abolit en Franco l'Estatut "en mala hora concedido por la República" 187 "L'any 1939 acaba amb un dels esforços col·lectius més remarcables de cara a la renaixença d'un poble que se pugui trobar dins la història de la humanitat. Sota determinats aspectes era un esforç únic." 188 Pràcticament tot el poble --i ho reconeix fins i tot Pierre Vilar qui parla de regió tot el temps-- pren la guerra com a enfrontament entre Catalunya i Castella, com una guerra nacional --i no Nacional--. Quan la dictadura suprimeix el programa Radioscop en català a Ràdio Barcelona el 1939 hi ha protestes i una manifestació davant l'emissora. 189

"Nuestra victoria --dichárracions de Franco al THE NEW TIMES MAGAZINE-- significa la salvación de España y evitar que se convierta en una colonia soviética. Significa una restauración de la unidad nacional que estaba amenazada por traficantes políticos y por traidores separatistas" 186

"QUEDA PROHIBIDO EL USO DEL CATALAN EN CALIDAD DE SEGUNDO IDIOMA OFICIAL. Barcelona, 16: Segun disposici6n reciente ha quedado prohibido el uso del catalan en su calidad de segundo idioma oficial en las provincias de Catalunya. Desde ahora en adelante, unicamente se permitira el idioma espanol como idioma oficial en todas las provincias catalanas". 187

Si forta fou a Catalunya l'empenta nacionalista, forta fou la repressi6 i la persecuci6, tamb6 contra la llengua i la cultura catalanes. Al llibre Catalunya sota el r6gim franquista podem seguir el genocidi. El catalan 6s prohibit en tots els usos p6blics amb distintes ordres i sancions: r6tols, anuncis, impresos, r6tols de carrers, els funcionaris p6blics en hores de servei, en la correspond6ncia privada i familiar, en la nomenclatura dels hotels, restaurants, etc. etc. El govern civil posava multes cont6nuament als infractors, com al director de l'empresa de cotxes "Autos Gregori" "per tener y utilizar los billetes de dicho servicio impresos en idioma no oficial". 188

L'Escola Normal de Catalunya i moltes escoles catalanes s6n clausurades, el magisteri depurat, substituïts molts de mestres catalans per mestres forasters; la llengua catalana 6s prohibida explícitament de l'ensenyança: "Habiendo llegado a conocimiento de esta Inspecci6n --de Barcelona, de 2º ana.-- que algunos maestros no utilizan integralmente el idioma nacional como vehiculo educativo en sus escuelas, en Junta de inspectores se acord6 manifestar a todos los maestros nacionales y privados de la provincia que el idioma vehicular en la escuela es unicamente el castellano". Tantes prohibicions mostren que no van contra una simple oficialitat banyada del catalan sin6 contra tot un poble que usa la seva llengua en tots els camps.

Supressi6 de la Universitat Aut6noma de Barcelona, etc. etc. etc.

S6n prohibides tamb6 les representacions teatrals en catalan, la inscripci6 al registre civil de noms en catalan, la publicaci6 d'esqueles mortu6ries en catalan, del catalan a les confer6ncies,

També l'església catòlica prohibeix l'ús del català en els actes de culte públic. Amb motiu pot dir Josep Benet, autor del llibre en qüestió, que Catalunya fou vençuda, que tots els catalans foren vençuts.

El 1940 Franco s'entrevista amb Hitler. Companyes, exiliat a França i trobat per la Gestapo és lliurat a la policia espanyola i afusellat a Montjuïc el 15 d'octubre.

El 1940 se feu un curs dirigit a oficials per aconseguir el títol de Mestre per a ensenyar; durà un mes, i després d'un o dos anys de pràctiques, segons si tenien o no el títol.¹⁸⁹

El 1941 s'inicien unes tertúlies literàries a ca'ls germans Mariano i Mercè Massot, entre la Seu i ca'l bisbe, que se faran fins el 1948, amb l'assistència de Miquel Ferrà, Llorenç Riber, Miquel Forteza, Guillem Colom, Joan Pons Marqués, Llorenç Moyà, Sanchis, Miquel Gayà, B. Marroig... Se llegien poemes, també del principat i del país valencià i també de la darrera forma dels mallorquins: Jaume Vidal Alcover, Llopart, Elai Benet.¹⁹⁰

Ja el 1939 els exiliats catalans a Buenos Aires, a París, a Mèxic editen revistes i llibres. El 1941 d'editorial Moll recedita L'Hostal de la Bolla i La ciutat de Mallorca i Cap al tard, dins Les Illes d'Or.¹⁹¹ L'ajuntament de Sant Joan comença a publicar, sense passar per censura, la revista "Documents", amb llargs articles en català. Antoni Guera reprèn anseu de pensar perais, l'edició del Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya. Guillem Colom publica a Mallorca, en edició de fil i molt restringida, Egstances en la mort del fill. A València també algunes publicacions en català.

A Barcelona el 1942 se van ~~EEKKEEE~~ reorganitzant en la clandestinitat: la CNT, ERC, l'I. d'E. C.... i comencen també les reunions literàries; comencen els concerts a favor dels presos (se faran anualment fins el 1952). Al Principal de

Palma és estrenada una peça de tema històric: Hapelzon; n'és autor: Mussolini.¹⁹² El carnaval era objecte de total prohibició, fins al punt que la censura priva de publicar a LA

ARMUDALINA un article d'"un home tan poc sospitos com don Toni Mulet" on parlava del carnaval com a tema folklòric.¹⁹³

El canvi encetat de Miquel Dolç, qui escriví poemes en castellà al CORREO DE MALLORCA amb elogis a l'avissió "legionària", ha adquirit el símbol de primera obra inèdita en català publicada des del 39. El mateix any és publicat Actes del Cristianisme y manera práctica d'oir missa; a València Les cançons de l'horta.

L'any 1944 USA acusa el govern de Franco d'antidemocràtic; de 1939 a 1944 segons font governamental hi ha hagut 192.684 execucions. Una llei de notariat permet l'ús del dialecte o idioma de la regió a doble columna amb el castellà. Es segregat, a pesar que té censura eclesiàstica la publicació en prosa de canonge Joan Rotger: L'església de Singu. La Delegación Nacional de Propaganda resal autoritzar la publicació de les rondalles "a reserva de canviar el título per su traducción castellana adecuada y de que la obra vaya precedida de un prólogo en español"; Moll qui el 1941 havia editat els toms IV, V i X, decidí esperar.¹⁹³

El 1945 acaba la guerra mundial; és fundada l'ONU i el règim de Franco n'és exclòs i fa el Fuero de los españoles; l'estat francès tanca la frontera amb l'estat espanyol (fins el 1948). A ca'n Guillel Colom comencen també tertúlies literàries, fins el 1950. A l'exili hom crea el partit Estat Català. També aquell any o els següents se fan cursets de català a ca Joan Sbert i Massanet que foren l'embrió dels que després se donarien a l'Estudi General Lal.llà.¹⁹⁴

El 1945 "queda terminantemente prohibida toda designación de buques que no esté en castellano, que es el idioma oficial, símbolo de la unidad de la nación", i a la Ley de Instrucción

Pública de 17 de juliol se diu: "La lengua española, vehículo fundamental de la comunidad hispánica, será obligatoria y objeto de cultivo especial, como imprescindible instrumento de expresión y formación humana en toda la educación primaria nacional".¹⁹⁵

A Sineu se celebra pública ment una vetlada poètica en honor de Sant Martí, en la qual només és utilitzat el català (30 juny 45). A Sant Joan i a Sineu, per iniciativa particular és estrenat el drama històric de Guillem Cobon Cecilia de Solanda. Miquel Fortesa edita clandestinament la traducció catalana amb l'original anglès, d'El corà d'E. A. Poe. Les dades que dona en Guardiola referents al nº de llibres en català editats durant aquests anys són: 1937 i 38: 3, 1939:6, 1940:2, 1941:31, 1942:17, 1943:10, 1944:12, i 1945: 15.

L'any 1946 l'ONU recomana la retirada d'ambaixadors de l'estat espanyol (fins el 1950). És un any de pujança per al llibre català: reprèn l'editorial de la Fundació Bernat Metge (que el 42 havia publicat un volum sense peu d'impremta per als subscriptors); també la col·lecció Els Nostres Clàssics, de Barcino; l'Editorial Millà amb la Biblioteca Popular Catalana... Apareix la revista clandestina ARIEL. A Barcelona les primeres representacions teatrals públiques en català. El 1947 Miquel Fortesa, enginyer cap d'Obres Públiques de Balears publica en edició bilingüe de bibliòfil una traducció catalana d'El Cementiri Marí de Paul Valéry.

A Barcelona el 1947 s'inicien alguns cursos de català per a adults a centres de l'església i privats, i també a Reus i a Martorell. Manifest del PSUC sobre la persecució del català. L'I. d'E. C. reprèn la seva tasca editorial amb Diplomatarí de l'Orient català d'Antoni Rubió i Lluch. Ha concedeix el primer premi literari no clandestí des del 39, el Joanot Martorell de novel·la

El 1948 a Palma és constituïda la Comissió Patrocinadora del Diccionari Català-Valencià-Balear presidida per Maria Antònia Salvà. A Barcelona surten les revistes TEMPS (el segon nº de la qual és incautat per la policia) i DAV AL SET amb Joan Brossa, Antoni Tàpies i altres. A Mallorca comença a actuar la companyia Artis pel març; fins al 1969 estrenen 90 obres i en reposa 12. Pompeu Fabra mor a Prada de Conflent.

El 1949, el bisbe Hervàs publica el Catecisme per la primera comunió. També Eduard Bonifà inicia els Cursos de Cristiandad. Se reprèn la publicació del Diccionari (surten el fascicle 39; els fascicles 36-38 sortiren el 1937). Se publica l'Obra poètica de Bartomeu Rosselló-Pòrcel. A Barcelona, sota la tutela eclesiàstica neix FESTA (Foment de l'Espectacle Selecte i Teatre Associació) per promoure el teatre d'aficionats en català; també algunes revistes, escolars o eclesiàstiques la major part, que tenen poca durada. També el 1949: consell de guerra contra cinquanta detenguts de la CNT i de la UGT; bombes a Barcelona durant l'estada de Franco; afusellament d'anarquistes.

La dictadura militar (i guerra - 1939-1975)

El 1950 en Franco rep els primers crèdits dels Estats Units i és admesa a la FAO (d'agricultura).

Ja el 47 i el 48 se comencen a fer obres en mallorquí; el 1950 és constituïda la Companyia Artística de Teatre Regional, que representarà semblant repertori del de la Companyia Catòlica Enseñatí Tots i Marçó, Puigserver,.. i després Pere Capellà, Joan Mas... Se susciten articles a favor i en contra del teatre en mallorquí; Jorge Andreu Aleover signant de "Un voto en contra" diu: "La trama de nuestra vida es tan sencilla y nuestro dialecto tan ajustado a nuestra intinidad, que el teatro que se intenta crear es siempre una caricatura enfadosa e intrascendente, más que de bajo nivel, de nosotros mismos, sin proyección, no ya universal, sino ni siquiera nacional"; i José Vidal Mas: "Dejemos de fomentar este insular vernáculo, muy propio para la gente indoculta de antaño, pero no para la de hoy, ilustrada y asesorada por múltiples bibliotecas y no pocos elementos civilizadores. Acabemos de salir y presenciar la escisión más cruenta y terrible que ha sufrido España, comenzando por nuestra hermana Cataluña, a causa del discrimin lingüístico, y nosotros, como burros o estúpidos, aún persistentes apegados a este desagregante instrumento sin percatarnos que son veinte los Estados que parlán nuestro idioma imperial". Per contra Gabriel Cortés, autor teatral en mallorquí diu: "Yo sostengo que el teatro mallorquí es capaz de ambientar toda clase de géneros teatrales"; també en Llorenç Villalonga defensa el teatre en català. 196

Se constituïda, el 1950 a Barcelona, la Comissió Patrocinadora del Diccionari Català-Valencià-Balear, que tornava a ésser editat des de 1949; n'era membre Joan Ballester llustador de la llengua mort, prematurament, fa uns mesos. Comença així una Companyia que amb l'excusa de vendre el Diccionari serà la primera

campanya per la nostra llengua que se realitza arreu dels Països Catalans sota el franquisme; cada any se fan un parell d'exposicions del Diccionari que contenen mapes de les llengües romàniques, de la llengua catalana, ..., plafons de fotografies geogràfiques, de dibuixos d'objectes, de població..., i que van de població en població acompanyades de conferències i taules rodones sobre la llengua catalana i sobre la cultura.

A Catalunya continuen les classes de català, clandestines i gratuïtes, a cases particulars, i al País Valencià Carles Salvador fa cursos de català a Lo Rat Penat de València. També el 1950 surt L'INFANTIL, la revista més antiga en català de les que se fan avui; és creada pel secretariat diocesà de catecisme i publicada al seminari de Solsona.

La llei Deixonne suposa la primera obertura pel que fa a l'ensenyança d'altres llengües, distintes d'Oïl, a l'estat francès. Dins "2. Seran donades instruccions pedagògiques als rectors per tal que autoritzin els mestres a usar les llengües locals a les escoles primàries i maternals sempre que sigui profitós per al seu ensenyament en particular per al de la llengua francesa.

3. El mestre que ho demani podrà dedicar, cada setmana, una hora d'activitats dirigides a l'ensenyança de nocions elementals de lectura i escriptura de la parla local i a l'estudi de textos triats de la literatura corresponent. Aquestes classes seran facultatives per als alumnes.

4. Els mestres podran triar, dins d'una llista establerta cada any pel rector de la seva comarca, obres susceptibles d'entrar a les biblioteques escolars i pròpies per fer conèixer als alumnes la riquesa cultural i folklòrica de la seva regió.

5. A les escoles normals de mestres s'organitzaran, quan sigui possible, cursos i seminaris facultatius per als joves destinats a ensenyar a una regió on una llengua local demostrí la seva vitalitat. Els cursos i seminaris s'interessaran no només per la llengua, sinó també per la literatura, el folklore i les

arte populars." Una circular del 23 de desembre restringia l'article 3 al curs superior i a la classe de final d'estudi (on anaven fins que no havien de fer carrera, estudi tendent a desaparèixer). El 1969 una circular recorda les disposicions de la llei Deixonne?
197

L'any 1952 el règim d'en Franco és adès a la UNESCO; és presentat a l'Assemblea de la UNESCO un document que denuncia la política de repressió envers Catalunya, la seva política, la seva cultura, la seva llengua i la seva economia realitzada pel general Franco. 198

Francesc de Borja Moll publica la seva Gramàtica Històrica Catalana; al Palau de la Diputació de Palau, exposició del Diccionari; l'editorial Moll publica La novel·la de Palmira d'en Llorenç Villalonga. És el 1952. Se fa el primer film parlat en català des del 39, El Judas, però el governador civil prohibeix l'estrena a Barcelona.

De 1953 és el tractat amb els Estats Units per instal·lar bases militar en el nostre territori (Sóller, p.e.); també el acordat amb el Vaticà; és l'assentament de les relacions exteriors de Franco.

El VIè Congrés Internacional de Lingüística a Barcelona suposa que per primera vegada després de la Guerra el català és usat com a llengua de discursos científics a la Universitat de Barcelona.

Per gener, també el 53, comença la publicació de Quaderns Literaris Baixos, com a revista per al gran públic català però camuflada d'antologia; així i tot tengué problemes i s'hagué d'editar tot el material recollit de cop com a Miscel·lània de Literatura Catalana. Per la primavera d'hivern comença el primer cursat d' iniciació a la gramàtica catalana a l'Estudi General del 11è, un any abans que a Barcelona començasse a els primers cursos públics de català, al Centre d'Influència Catòlica Ferrnina de Barcelona.

El del 1954 un acord de la UNESCO sobre l'ús de les llengües vernacles en l'ensenyament, traduït aquí el 1963; diu entre altres coses: "1. La llengua materna és el ^{mitjà} natural d'expressió d'una persona i una de les seves primeres necessitats de desenvolupar al màxim la seva aptitud per expressar-se. 2. Tots els alumnes han de començar els seus cursos escolars en la llengua materna. 3. No hi ha res en l'estructura d'una llengua que li impedeixi convertir-se en un vehicle de civilització moderna. 4. No hi ha cap llengua que sigui inadequada per satisfer les necessitats del nen en els primers mesos de la instrucció escolar. (...) 6. Si la llengua materna és adequada en tots els aspectes per servir de vehicle d'instrucció a les universitats i als establiments d'ensenyament, és necessari usar-la com a tal. (...) 16. ~~L'ensenyament de la segona llengua ha de progressar gradualment i no ha d'ésser utilitzada com a mitjà d'instrucció fins que els alumnes no estaran suficientment familiaritzats amb ella.~~" 199

També el 54 é. creada a Anglaterra l'Anglo-Catalan Society. Joan Corcaines publica a Palma EE que s'ha de saber de la llengua catalana traducció de l'anglès de 1950, Nova York. 1ª edició des del 39 (2ª) del Diccionari General de la Llengua Catalana d'en Pompeu Fabra.

1955. L'estat espanyol entra a l'ONU. 1956 és un any, segons diu Pierre Vilar de gran agitació social i de vigorosa oposició universitària; uns intel·lectuals, molts d'ells catalans, fan una carta demanant la llibertat d'estudiants detinguts; a la Universitat de Barcelona hom pot llegir, a pintades i fulls que esjvoquen una vaga per als dies 12 i 13 d'abril, la reivindicació de "La llibertat de la nostra llengua i de la nostra cultura". "Llibertat per a l'ensenyament català." "Universitat catalana." Edició pòstuma de la darrera Gramàtica catalana de Fabra. A Perpinyà al diari L'INDEPENDANT surt per primera vegada un text en català dins les que han d'ésser periòdiques "Pàgines catalanes".

A Palma comença a publicar-se **POIEMT**.

Del 1957 és la llei de Registre Civil de 8 de juny que diu "Tratándose de españoles, los nombres deberán expresarse en castellano". Un decret de 14-11-58 diu: "Se permiten los nombres extranjeros o regionales. Si tuvieran traducción usual al castellano, sólo se consignará en esta lengua." 200

El 1958 Salvador Espriu, Per Quart i d'altres llegeixen els seus poemes a la Universitat; Espriu i Joaquín Molas parlen en un Homenatge a Rosselló-Fàbregas; a Dret Jordi Fajó fa una conferència en català "Catalunya". Max Cahner i Ramon Bastardes, amb la protecció de l'abat Aureli Escarré, transformen la circular **GERMINABIT**, publicada a Montserrat, en una revista cultural totalment en català; també a Montserrat comença a publicar-se **QUESTIONS DE VIDA CRISTIANA**. Apareix el primer disc de cançons modernes en català després del 39: Las hermanas Serrano cantan en catalán los éxitos internacionales.

El 1959 **GERMINABIT** se fon amb **SERRA D'OR**, bilingüe des del 75, que comença una segona època tota en català; el 1964 tindrà ja 12.000 subscriptors; la deixaven publicar perquè seguia com a publicació del monestir de Montserrat, cosa de l'església. Durant el període de 1946 a 1959 moren tot just néixer un grup de revistes catalanes: **ARIEL**, **ESCLAT**, **DNI AL SET**, **CURIAL**, **EL RAIXA**, **QUART CREIXENT**... 201 No han mort a més de les esmentades abans: **ESTUDIS ROMANICS**, d'alta cultura sota el patronatge de l'Institut d'Estudis Catalans, **REXULL** i **CANTIGÓ**. 201

El mateix any Barcelona rep programes de TVE, inaugurada el 1956; són inaugurats els estudis de Miramar a Barcelona. El curs 59-60 a Barcelona se fan quaranta o cinquanta cursos de català.

De 1959 és el document "Per la llengua catalana", signat per cent personalitats intel·lectuals dels Països Catalans que reivindiquen l'ensenyança i la normalització del català; és la primera vegada que un manifest d'aquest tipus és signat amb noms concrets, des del 39; entre els signants hi ha Moll, Badia,

Coronines, Comas... Vegen l'APÈNDIX XVIII.

El 1960 l'article V de la XI reunió de la conferència general de la UNESCO, París 1960, decalra que s'ha de reconèixer als membres de les minories nacionals el dret d'exercir les seves activitats pròpies en matèria d'ensenyament, el de mantenir escoles, i, segons la política de cada estat pel que fa a l'educació, el d'usar i ensenyar la seva pròpia llengua. 202 A Santanyí "el Sr. Director desenvolupà de forma magistral los problemas didácticos del bilingüismo mercediendo que la Señora Inspectora premiara con un punto valedero para concurso general de traslado al referido Sr. Sover". 203

El 1960 Francesc de B. Noll comença a fer lectures de les Rondalles de Mn. Alcover per la Radio Popular Diocesana de Mallorca, engrescat pel seu director Mn. Guillel Fiol. Primers cursos de català a la Universitat de Barcelona. Els llibres en català comencen a esser vists a les llibreries; un observador exterior pot veure des d'ara la seva existència; abans de venir de fora: Concert al Palau de la Música Catalana de Barcelona, on hom canta el "Cant de la Senyera", prohibit, davant els ministres del règim; hi ha detencions i condemnes més endavant. La qüestió dels Països Catalans es planteja públicament: articles de Jaume Vicens Vives (maig) i Joan Fuster (novembre) a SERRA D'OR. Neix la Nova Cançó: Lluís Serrahima, Remei Margarit i Josep Porter-Moix.

XXXXX Els anys seixanta comença un fenomen que transformarà la vida econòmica, social i cultural de les Illes Balears: un afluïx turístic inesperat.

TOTAL DE VIATGERS ALLODJATS EN ESTABLIMENTS HOTELERS 204

1960	1965	1970	1975
400.029	1.080.826	2.272.049	3.435.789

El fet de no posseir les illes poder de decisió en matèria econòmica ni política feu que des d'aquí no se dugés cap control del turisme que anà a parar quasi totalment a mans dels

tour operators, que no tenen cap interès en el futur econòmic de les illes sinó en l'obtenció del màxim de divises sub un mínim de cost; aquest tour operators durant la dècada dels estants estan orientats el turisme cap a Alger i a Gàbia, provocant la preocupació de tothom.

L'alla turístic comporta una fortíssima immigració de forasters que serà a partir dels anys 60 un factor negatiu per a la normalització lingüística degut als percentatges que arriben a suposar en el total de la població. Molts d'ells tenen un paper, conscient o no, de piods noirs, perquè "Estimes en España i habla en cristiano"; la petita immigració era catalanitzada quasi totalment als pobles de Mallorca, però l'alla immigratori fa que aquest fenomen sigui molt més difícil, pel fet que van a para r e barriades fetes expressament per ells i per a ells, i perquè la llei, l'ensenyament, els mitjans de comunicació estan a favor de la seva llengua invasora. Fins el 1925 les illes habien estat focus d'emigració, i Menorca i Eivissa molt més posteriorment, la immigració aquí era de militar i funcionaris (exceptuant el cas excepcional de 1810).

CREIXEMENT DE LES BALEARS I PITIUSES 209

	1901/75	1901/50	1951/60	1961/65	1966/70	1971/75
Creix.natural	186.877	97.810	18.641	17.569	23.560	29.297
Saldo migratori	114.489	12.629	22.597	11.174	42.657	25.432
Creix.absolut	321.366	110.439	21.238	48.743	66.217	74.729

A les illes Balears i Pitiüses el 1930 només un 4,50 % de la població havia nascut fora de Balears; el 1940 un 6,71 %, el 1950 un 8,94 %, el 1960 un 13,1 %, el 1965 un 15,40 %, el 1975 un 24,8 %. Aquests percentatges són més elevats a Palma: el 1960 un 21,4 % de la població han nascuts fora de les Balears i les Pitiüses, i el 1975 un 33,6 %.

S'ha de pensar, encara, que aquests percentatges, de fet són

més elevats perquè la major part de dades indiquen la població de dret, que és l'empadronada aquí; però hi ha un altre fenomen que és la immigració de temporada. Així com la immigració fixa se dedica a la construcció o a la indústria, la immigració temporal se dedica a servicis durant la temporada turística; aquest tipus d'immigració és encara més refractari a l'existència de la llengua mallorquina que els irrits, a pesar de "parlar" sovint anglès, alemany, francès i suec.

ORIGENS DE LA POBLACIÓ PENINSULAR A MALLORCA (1965) 206

Lloc d'origen	Nº	%
Andalusia-Múrcia.....	30.833	52,4
Castella la nova-Extremadura.....	8.021	13,6
Cast.vella-Galícia-Lleó-Astúries.....	4.729	8,0
Buskadi (amb Navarra)-Aragó.....	2.759	4,7
Catalunya-Mis Valencià.....	12.544	21,3

Segons una enquesta feta per Lluís Carroño i Manuel Ribas Piera a 500 famílies de Palma el 1968, només un 58 % dels immigrants procedents de Catalunya i del País Valencià parlen el mallorquí; segons la mateixa enquesta un 25 % dels habitants de Palma no parlen mallorquí; dels matrimonis autòctons parlen mallorquí un 95 %. Les dades de Seguí i Puntas el 1970 d'una enquesta feta a 464 nins de 10 a 13 anys de l'Institut són d'un 70,2 % de catalanoparlants; un 88 % entenen el mallorquí. Segons Gafeso el 1976 parlen català un 92 % dels nascuts a Mallorca, que suposen un 77,3 % de la població total, i dels immigrants, que el 1975 suposen un 22,7 % de la població mallorquina, parlen català un 18 %; entenen el català un 99 % dels nascuts a Mallorca i un 75 % dels immigrants.

El 1975 hi ha a les illes Balears un 75,2 % de la població que han nascut a les illes Balears, un 21,7 a l'estat espanyol i un 3,1 % a altres llocs. A Palma els percentatges són: 66,3 %

nascuts a "les illes oblidades", un 30,3 % a la resta de l'im-
perio espanyol, que no se pone el sol", i un 3,3 % a altres llocs.
Vegeu l'APÈNDIX XIX

POBLACIÓ DELS PAÏSOS CATALANS (1975) 207

	Nº habitants	Parlen català	El saben parlar	Immigrants
Illes Balears	633.026	75 %	80 %	24,8 %
Catalunya	5.663.125	60 %	65 %	35 % (el 1970)
País Valencià	3.411.218	50 %	60 %	22 % (el 1970)
Ribagorça	57.910			
El Rosselló	302.300	8		
Andorra	26.558	55 %		
L'Alguer	<u>12.250 (1970)</u>			
Total	10.896.327			

Els pobles de Mallorca que el 1970 superen el 10 % d'immigrants són: Alaró, Alcúdia, Artà, Banyola, Estellencs, Fornalutx (i aquest poble a més té un 11,20 % d'estrangers), Manacor, Pollença, Santa Eugènia, Ses Salines; superen el 15 %: Consell, Felanitx, Lloseta, Santa Maria, i Sóller; en tenen més d'un 20 %: Capdepera, Inca, Lluçanor, Marratxí; més d'un 25 % Palma i Son Servera i devers un 30 % Andratx i Calvià. I Maià hi ha prop d'un 4 % de peninsulars i més d'un 20 % d'altres llocs, i a Escorca prop d'un 6 % i prop d'un 12 % respectivament. 208

Un altre factor a ressenyar, en parlar de la població, és la macrocefàlia de Palma; el 1900 la població de Palma representava un 25,7 % de la població de Mallorca i el 1970 un 50,9 % (el 1970 Manacor, la 2ª ciutat en nº d'habitants de Mallorca, no representava ni el 10 % de la població de Palma).²⁰⁹

El 1961 és constituït l'Onium Cultural, que serà prohibit el 1963 i definitivament autoritzat el 1967; se crea la DEO per als cursos de català. Gràcies de la Junta Assessora per als

Estudis de Català (JAEC) depenent de la Secció de Filologia de l'Institut d'Estudis Catalans; aquest any la Junta celebra ^{sous} els primers exàmens de català. El desembre neix CAVALL FORT, revista per a infants i adolescents publicada pels secretariats de catequisme de les diòcesis de Girona, Vic i Solsona.

Els estudiants de Dret de València publicaven DIÀLEG; hi col·laboren Ernest Lluch, Lluís Arce, etc.

El 1961 i el 1962 la Radio Joventut d'Inca emet unes lliçons de mallorquí i de literatura mallorquina dues vegades per setmana durant l'hivern; són els cursos Koll i Llopart.

Dia 20 de novembre de 1961 una pastoral de Jesús Enciso Viana, bisbe de Mallorca, que diu: "Y mandamos a todos los Sacerdotes y Directores de Colegios de la Iglesia que en dichos Colegios y en las Catequesis parroquiales se enseñen las oraciones en mallorquín a todos los niños de habla mallorquina." "Desemos evitar, que, por culpa de los que enseñan, se introduzca una división en los hogares entre los padres, que rezan en mallorquín, y los hijos, que sólo saben hacerlo en castellano". Aquestes disposicions no tingueren gaire èxit. ²¹⁰ El 1962 és traduït el Catecisme Nacional de 1957: Catecisme de la Doctrina Cristiana: Oracions. El mateix bisbe davant el n.º d'agost-setembre de la revista Lluç totalment en català --la revista LLUÇ dels Missioners dels Sagrats Cors es publicava des de 1921 i aquest any arran de la fundació de l'OBRA Cultural Balear fa un n.º en català-- avisa que no permet que se publicui en "Vernacle" més del 50 % del text de la revista. A la revista hi haurà una "Secció Mallorquina" fins que mor Enciso el 1967, i ja el 1968 la revista és tota en català. ²¹¹

El 1962 a Barcelona Max Cahner i Ramon B. Starck creen Edicions 62. Koll publica els Radiments de gramàtica catalana

i universitari, literari i artístic. Vegem el text de la carta a l'APÈNDIX XX.

L'abat Escarré denuncia a LE MONDE la situació d'opressió cultural i lingüística com un dels aspectes de la manca de llibertat que pateix el país. A Barcelona és creada LA GALÈRIA, editorial de llibre infantil i juvenil. També el 1963 Raimon edita els primers discos. "Se'n va anar" guanyadora del IV Festival de la Cançó Mediterrània, per la televisió.

1964. El règim comença els "Veinticinco años de paz". Campanya pública i espontània per l'ús del mallorquí a la litúrgia. L'Obra Cultural Balear edita Selecció de poemes per a lectura, dictat i recitació en el curs elemental de llengua i literatura, amb poemes de M. Aguiló, Pere d'Alcàntara Penya, Miquel Costa, M. dels Sants Oliver, Joan Aleover, Mre Antònia Salvà, Llorenç Riber i Mateu Obrador, i amb un guió gramatical; amb un pròleg de Francesc de B. Moll.

Primers programes en català a la televisió: un espai teatral mensual; el 1967 l'informació literària "Mare Nostrum"; el 1974 nous programes... A l'estiu del 1964 és creada una càtedra de Llengua i Literatura Catalanes a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona; el 13 de maig de 1963 el Delegat de la Facultat de F. i LL. de la U. de B. en nom de la Càmera Sindical i de la Facultat l'havia denunciat al Ministre d'Educació juntament amb el "lliure ús de la llengua catalana a tots els actes culturals" i a "l'ensenyament de la llengua catalana en tots els graus de la instrucció: primari, secundari i universitari, amb caràcter obligatori per als alumnes catalans". 213 A Galícia és el 1965 que és creada una càtedra de Llengua i Literatura Gallega a Santiago de Compostela; el 1971 se crea l'Institut de la Llengua Gallega; el 1975 a la majoria d'Escoles Universitàries del Professorat i a Instituts hi ha classes de galleg i en galleg; 2.000 alumnes reben algun ensenyament de llengua gallega. Durant aquest any un 65 % de la població és de matern galleg,

però que usen també el castellà i són bilingües o diglòssics, un 11 % de maters castellà, però que usen també el galleg, un 16 %, encara —i això no existeix ja, pràcticament als països de parla catalana—, són unilingües gallegos, i un 4 % són unilingües castellans. 214

A Barcelona comença el 1965 el Butlletí dels Seminaris d'Ensenyament de Català de la D.E.C. És el 4 d'octubre d'aquest any que comença a funcionar l'Escola de Mestres Rosa Sensat, que deu el nom a la primera directora d'escola pública i activa de Barcelona morta feia poc temps; ara el 1980-81 començarà com a Associació de Mestres Rosa Sensat, estructurant una nova motivada per divergències ideològiques entre els dirigents.

A Palma, F. de B. Moll redacta la pàgina "Ca Nostra" al DIARI DE MALLORCA, que és interrompuda el febrer del 66, sis mesos més tard del seu inici, per ordre expressa del ministre d'informació espanyol M. Fraga Iribarne. També el 65 a Palma és creada l'editorial Daedalus que aquest mateix any publica La Verda Verdeta de na Carme Echeto Bravo, amb molt de dibuix i poc text.

El 1966 surt el setmanari TELE/ESTEL, el juliol, en català: la mateixa casa anunciava la publicació d'un diari en català TELE EXPRESS, però sortí el 1964 en castellà; TELE/ESTEL que comença amb 80.000 exemplars de tirada, desapareixerà el 1970. L'ajuntament de Lluçmajor publica una Selecció de poemes de Me A. Salvà per a ús dels nins de les escoles de Lluçmajor. Selecció, biografia i notes bibliogràfiques de Joan Pons Marqués. Dia 14 de gener surt un decret sobre rètols en la indústria turística: "en los rótulos de los establecimientos se utilizará el idioma español o cualquiera de las lenguas de las distintas regiones patrias". 215

També el 66 el Concili Vaticà II mana que el llatí sigui substituït a la litúrgia per les llengües vernacles; molts consideren com a vernacle de les illes el castellà. "El 1967, el Consell presbiteral de Mallorca aprovà unes normes segons les

quals a cada sector hi havia d'haver misses en castellà i en català a totes hores.²¹⁶ Mostra la interpretació pràctica del concili al fet que d'una mostra de trenta parròquies de Ciutat un 17 % de les misses són en mallorquí, un 83 % en castellà; als pobles, d'una mostra de 45 parròquies, també de l'any 1975, un 38 % de les misses són en mallorquí i un 61 % en castellà.²¹⁷

El 1967 Josep Milià publica *Els mallorquins*, i per primera vegada l'Institut Nacional del Libro Español, edita el catàleg bibliogràfic *Llibres en català*. A Prada és creada la Universitat Catalana d'Estiu.²⁷⁸ A la Universitat de Barcelona és constituït el departament de Filologia Catalana; el curs 67-68 la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona instaura comuna a l'Estudi General Lluïllà de Palma, i el curs següent Moll ja hi fa Llengua Catalana.

Acadèmies científiques i altres institucions de Barcelona reunides per l'Institut d'Estudis Catalans s'adrecen al Ministre d'Educació i Ciència el febrer de 1967 i li demanen que instauri l'ensenyança del català a tots els centres d'instrucció pública; contesta dient que ha rebut la demanda i que n'estudiarà el contingut; la premsa en parla.²¹⁸ També el 67 la Diputació Provincial de Barcel·la organitza els seus primers exàmens de català.

A Menorca el vuitanta per cent dels rectors de la diòcesi demanen que el seu futur bisbe sigui de parla catalana, com havien demanat a Tarragona l'any abans.

El 1968 50 entitats de l'Estat demanen als noms del carrers i la toponímia en català.²¹⁹ Algunes emissores de Barcelona comencen a programar espais en català. A Hattusburg Primer Col·loqui sobre Lingüística Catalana; Badia hi llegeix *Le catalan d'aujourd'hui*. Resparció, només el juny del 73 de la revista infantil PATUFET. Comença a redactar-se la Gran Enciclopèdia Catalana.

A Mallorca la revista L'UOC passa a esser plenament en català. Se fa la primera ESCOLA D'ESTIU de Mallorca; se'n faran el 1969, 70, 71, 75 (amb l'ajut del Secretariat Pedagògic de l'OCB), 76, 77, 79 i 80.

Del 1969 és la llei general de successió a favor de Juan Carlos. A Barcelona és creada la Fundació Bofill. Es crea el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. L'ALA de Salvador Espriu al cinema. Campanya Català a l'Escola, iniciativa de Guillem Jordi- Graells i Oriol Pi de Cabanyes; la secretaria general és instal·lada a Danimarca; surt a la premsa de Catalunya.

El 1970 entra en vigor la Llei General d'Educació; vegem-ne els articles referits a llengües bandejades: "Art. 1º. Son fines de la educación en todos sus niveles y modalidades (...) La incorporación de las peculiaridades que enriquecen la unidad y el patrimonio cultural de España." "14.1. Preescolar. Comprende juegos, actividades del lenguaje, incluidas, en su caso, la lengua nativa." "17.1. (estableix a l'ECB) el dominio del lenguaje mediante el estudio de la lengua nacional, el aprendizaje de una lengua extranjera y el cultivo, en su caso, de la lengua nativa." "36.1. Los centros docentes gozarán de la autonomía necesaria para establecer materias y actividades optativas, adaptar los programas a las características y necesidades del medio en que están emplazados."

Comencen les sis hores de la cançó a Canet; després s'hi faran cada any.

El desembre de 1970 se fa el Consell de Guerra contra militants de l'ETA a Burgos, durament criticat per Jean Paul Sartre. Arran del Procés de Burgos és creada a Montserrat l'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals Catalans a Montserrat, que no se dissol fins el 1977; lluita pels drets nacionals i populars dels països catalans a través de comunistes, manifestos i un dossier sobre la repressió el 1972; el 1973 proposa a l'Assemblea de Catalunya la Campanya per l'ús oficial del català.

El 1971 és creada l'Assemblea de Catalunya.

El 1972 a Andorra, on el català és l'idioma oficial, s'introdueix a les escoles de les valls l'ensenyança del català; l'ens. és en francès o en castellà. Al País Valencià s'ensenya el català a noranta-vuit centres escolars.

Una enquesta feta a dues ikastoles de Bilbao dona aquests resultats: noies saben éuskar un 23 %, noies saben castellà un 54 % i saben les dues llengües un 23 %.

A Mallorca, on entre 1968 i 1973 hi ha hagut la vaga de transports de Ciutat i als conflictes del raxa hotelier i del de la construcció, primeres manifestacions del moviment obrer, el 1972 és constituïda la Taula Democràtica de Mallorca amb el Partit Carlí, FGE, CGOO, les Dones Democràtiques, Justícia Democràtica; es planteja la necessitat d'un estatut d'autonomia per a les illes. El curs 1972-73 s'implanta Català i a l'Escola Normal de Palma. A Eivissa l'Institut d'Estudis Eivissencs comença la tercera època de la revista EIVISSA, quasi tota en català; publica també un CURS d'edició a la llengua, i Endevinetes, premi de la Nit de Sant Joan 1972, per les Escoles de Sant Josep.

L'Associació de Pares d'Alumnes de Manresa, demana l'ensenyament del català al batrillerat. El col·legi d'Advocats de Vic publica un "Dictamen jurídic sobre la llengua catalana a les escoles de Catalunya", dia 12 de febrer, on estira tot quant pot i més les concessions de la Llei General d'Educació; les seves conclusions són les següents: "1. Els mestres a Catalunya han d'ensenyar el català, tant en el nivell pre-escolar com en el de l'Educació General Bàsica. 2. Els alumnes, i llurs representants legals en son cas, poden exigir als mestres l'acompliment del deure abans esmentat. 3. Les altres matèries pròpies dels dos nivells poden explicar-se en català, tant per facilitar l'aprenentatge dels alumnes, com per realitzar una activitat de coneixement del català establerta per la llei."

1973. Carrero Blanco, president del govern, esperança de continuïtat de la dictadura militar, paga la seva darrera votada, efectes d'una bomba posada per ETA.

Abans, l'estiu del 73 s'ha fet a Mallorca la I **QUINZANA DE MALLORQUÍ** en la qual segueixen estudis de llengua unes 750 persones a 32 llocs diferents, dels quals 22 són pobles i la resta barriades de Ciutat.

Taula Rodona a la UCE de Fnada sobre el català i la ciència, com a resum de la qual se fa el manifest "El català, llengua d'expressió científica".

El 1974 l'Assemblea de Catalunya publica un "Report per l'ús oficial de la llengua catalana". El mateix any govern d'Arias Navarro i execució de Puig Antich.

TVE de Barcelona emet 13 hores mensuals; 38 el 1976, 54 el 77...

L'Obra Cultural Balear té gran activitat perquè hi acudeixen els partits polítics clandestins; és president Climent Garrau. S'han fet delegacions a pobles de Mallorca i a Menorca (el 1973); té 2.300 socis a Palma.

La crisi, que comença els anys setanta ja és un fet consunt, "A partir del 1974 (Menorca i Eivissa a partir del 1973) les Balears es converteixen en explotadores de mà d'obra. Del 73 ençà, 1977, la reemigració ha estat de 113.000 persones a Mallorca (especialment intensa el 76 i el 77), de 4.300 a Menorca i de 9.600 a Eivissa i Formentera. Els anys anteriors a la crisi, la immigració va ésser especialment important a Mallorca els anys 70 i 73, i a Eivissa, l'any 70". L'atur estimat el 1973 és de 685, 3.020 el 74, 5.028 el 75, 11.530 el 76 i 17.710 el 1977. 222

1975. Resposta popular al NO a la llengua catalana dels regidors de l'Ajuntament de Barcelona; és el mes de març. Serveix d'advertència a l'Ajuntament de Palma que al ple de dia 21 d'abril diu SÍ a l'ensenyança de la llengua catalana

"La lengua de Mallorca podrá ser enseñada en las escuelas de Palma si cristaliza el ofrecimiento (...) de colaboración económica al MEC para que prepare un curso intensivo y a título experimental, durante el presente año. La propuesta fue presentada por la Comisión de Cultura e informó sobre ella el teniente de alcalde Miguel Durán. En su exposición se expresó en lengua de Mallorca y sólo utilizó el castellano cuando a efectos administrativos debía informar sobre el contenido de la propuesta." 223

Día 9 de maig el Consell de Ministres parla del català: "El patrimonio cultural español se encuentra enriquecido por la existencia de diversas lenguas nativas. La expansión internacional del castellano, el carácter oficial del mismo, el que se trate de una de las pocas lenguas aceptadas internacionalmente en la mayor parte de las reuniones internacionales, comenzando por las Naciones Unidas y su indudable condición de vínculo real entre todos los españoles y de éstos con todos los habitantes del mundo hispánico, no puede hacer olvidar nuestro riquísimo acervo lingüístico como ya fue señalado en la ley general de educación. La enseñanza de las lenguas nativas españolas podrá ser incluida en los programas de los centros de EGB como materia voluntaria para los alumnos y con carácter experimental... a partir del curso 1975-76."; eos a "justificació" segons la mateixa referència oficial "la integració escolar del alumne que ha recibit com a materna una llengua distinta de la nacional" i "para hacer posible el acceso del alumno a las manifestaciones culturales de aquellas lenguas".

Día 13 de maig de 1975 un dietamen del Col·legi d'Advocats de Barcelona, a petició d'Enriquet Culler, Regidor de la Ciutat i Federació de Associacions de Veïns de Barcelona: "El dret a l'ús del català és un dret fonamental individual i col·lectiu que, com a tal, no pot ser objecte d'una pre-

hibició excloent o discriminatòria, dins d'un autèntic Estat de Dret; al contrari, cal que sigui legalment tutelat i promogut"...

10 de juny. 1975. Declaració dels bisbes de les illes (Obis de Mallorca i Eivissa i Moncadas de Menorca): "Als preveres vos recordem que el motiu de la introducció de la llengua vernacle en la litúrgia, és que la predicació de l'Evangelí, l'educació en la fe, l'oració personal i comunitària, la celebració dels sacraments tinguin com a vehicle normal al llengua materna del creient que hi participa. Recomanem a les escoles cristianes i a les institucions educatives dependents de l'Església que, tenint en compte el recent decret del dia 9/5/75 sobre l'ense. de les ll. regionals a les escoles, introduequin de fet i promoguin eficaçment l'aprenentatge de la nostra ll. "Tot això no ha d'impliar cap discriminació enfront del germans procedents d'altres regions d'Espanya, molts d'ells afincats definitivament a la nostra terra. Les nostres Esglésies els han d'acollir postoralment, han de respectar els seus drets i peculiaritats, també quant a l'ús de la seva ll. sobretot en el que pertany a la predicació i a l'educació de la fe, a la pregària personal i comunitària i a les celebracions litúrgiques. Al mateix temps han de fomentar la seva integració a la nostra Església i a la nostra societat". 225

El decret 2929/1975 de dia 11 d'octubre (BOE 15 nov.), defineix les llengües regionals com a patrimoni de totals nació, especialment, faculta el seu ús als mitjans de comunicació, a les reunions i actes de caràcter cultural i l'autoritza a les sessions plenàries de les entitats i corporacions locals "4ª Ningún español podrá ser objeto de discriminación por no conocer o no utilizar una lengua regional"; al CAMBIO 16 (nov. 75) F. de B. Molit el qualifica de "passa enderrera", Llopart diu: "el decret reforça el castellà com a idioma alt a les comunitats bilingües". El govern espanyol anuncia la creació de

400 places de professors de cat là per al curs 76-77; canviat el govern no se duran a la pràctica.

Són executats 2 militants d'ETA i 3 del FRAP.

Durant el curs 75-76 a Euzkadi (contant Navarra) hi ha 3 35.000 infants escolaritzats a 164 ikastoles. El 1975 hi ha al mercat 6.254 títols en català, i aquest any se publiquen 590 obres, el 1976, 855, el 77 1.015 i el 78 1132; altres països d'Europa semblants numèricament editen 5.600 obres cada any. Cosença la revista RANDA.

Dia 20 de novembre, a la fi d'una llarga agonia, mor Francisco Franco.

Elle garrera gino_anya (1975-1980)

"Amb la mort del dictador acaba una època de la nostra història. Es comença una altra pàgina de bons propòsits i de promeses que es perden pel camí que va de la ruptura a la reforma. Les eleccions del 15 de juny de 1977 consoliden en el poder les forces centralistes i conservadores de sempre, si bé al Principat i al País Valencià les forces de l'oposició antifranquista aconseguen una important victòria que no saben aprofitar, ansa junyides amb est n al carro de la reforma." 227

A Mallorca els resultats de dia 15 de juny són rebuts amb titulars a la premsa com el següent: "Ha guanyat la reforma del franquisme" 228

Adolfo Suárez designat cap del govern pel rei borbó Joan Carles, —i no oblidem que el temps d'en Franco Suárez havia estat ministre Secretario General del Movimiento feu una amnistia per a empresonar després "terroristes", i començà una obertura, de cap de les maneres ruptura, que el 15 de desembre de 1976 amb el referèndum i el 15 de juny de 1977 amb les eleccions, el dugué a mantenir-se en el seu càrrec. A una entrevista a PARIS-MATCH, l'estiu del 76, Suárez nega capacitat al català per ésser llengua de ciència.

A Barcelona 100.000 persones a l'11 de setembre. Dia 23 d'abril surt el primer número d'un diari en català AVUI. El setembre s'estrena el film "La ciutat cremada".

Més de 160 programes en català són realitzats en diverses ciutats del país català.

EL CONGRÉS DE CULTURA CATALANA, iniciat el 1975 fa la seva presentació a Palma a la Plaça Major dia 29 de juny de 1976.

Publica un "Manifest per l'ús oficial del català als Països Catalans que és signat per 399.422 persones; Més en l'APÈNDIX XXI

També durant el 76 Aina Koll és al cap d'una Campanya per la Cooficialitat del català, que vol "1) la consecució de la cooficialitat de la llengua catalana. 2) l'ús creixent de la nostra llengua

en l'ensenyament, als mitjans de comunicació i l'administració, tendint a destruir les dificultats lingüístiques de convivència.

3) el debat obert de tota aquesta problemàtica entorn de la identitat del nostre poble." El Congrés de Cultura Catalana de les Illes té una Comissió per a l'Oficialitat del Català; aquesta Comissió, també en un full divulgatiu, se mostra més clar que la Campanya esmentada: "és necessari que lluitem per la NORMALITZACIÓ TOTAL DE LA NOSTRA LLENGUA; que signifiquem -que el català fos la llengua usada normalment als organismes públics dels Països Catalans (documents oficials, actes públics, rètols, etc.) -que el català fos la llengua usada normalment a totes les escoles, instituts i universitats de l'àrea catalana (ensenyament totalment en català, sense deixar de banda l'ensenyament del castellà) - que el català fos la llengua usada normalment als mitjans de comunicació dels Països Catalans (premsa, ràdio, TV, cinema, discos, etc.) Per a aconseguir tot això, és necessari que el català tingui la situació jurídica de LLENGUA OFICIAL en el marc d'un règim d'autonomia política concretada en un Estatut que concedeixi als òrgans de govern la capacitat econòmica i jurídica d'actuar sense traves en tots els camps (administració, usos públics, mitjans de comunicació, ensenyament) i arribar després d'un procés ràpid a les normalitat, que només serà total si el català és l'ÚNICA LLENGUA OFICIAL DELS PAÏSOS CATALANS. Cal lluitar per aquesta objectiva des d'ara mateix d'una manera ferma i decidida. Defensar postures ambigües o solucions parcials, com és el cas de la cooficialitat (que perpetuaria el bilingüisme i el conflicte lingüístic), és fer el joc al castellanisme." La mateixa Comissió, dirigida per Gabriel Ribioni edita "Un poble una llengua (Cap a l'oficialitat del català)" al qual, seguint la claredat del full citat, fa una mica d'història de la repressió a les Illes, i tracta alguns problemes referents a la llengua; conclou amb les següents paraules:

"Per arribar a l'ús oficial i a la total normalització de la nostra llengua és necessari un procés d'adaptació que cal començar a ra mateix. Per això propugnaríem que a partir d'ara:

- S'ensenyés el català a totes les escoles de l'àrea catalana
- S'ensenyés el català a tots els estudiants de magisteri.
- Es fessin cursos de català per a mestres en exercici de la seva professió.
- Es controlés el nombre de professors i mestres procedents d'altres àrees lingüístiques.
- Es fessin cursos de català per a funcionaris de l'Administració
- S'incrementés notablement l'ús del català als mitjans de comunicació (premsa, ràdio i televisió) i es fessin al mateix temps cursos de català per a periodistes i lectors.
- S'ensenyés traduint al català els noms dels carrers i els indicadors públics.
- Els individus particulars prenguessin consciència de la necessitat de parlar sempre en català, tant en privat com en públic."

Dia 31 de gener a Gura, trobada unitària de les forces de l'oposició dels Països Catalans.

El curs 1976-77 a Perpinyà comença a funcionar La Bressola, a Castelló de la Plana El Botigle i a Palma Mata de Jone, escoles totalment en català; Mata de Jone comença amb 75 nins i 10 treballadors, no serà legalitzada fins al 2n. trimestre del curs 79/80 per excuses d'aules; el 1980 publicarà Anna per Anna, material de lectura i escriptura, basat en Lletres per Lletres de Rosa Senent, fruit de tots aquests anys de feina. També el curs 76-77 comença a impartir-se el curs de reciclatge per a professors d'EBB organitzat per l'IGE de la Universitat de Barcelona, a Palma. Una enquesta passada per la DGC a les seves delegacions de Catalunya dona una xifra de més de 162.000 alumnes que reben classes de català a l'EBB, dins la seva coordinació, dues hores la setmana; a aquesta xifra s'hi han d'afegir els d'escoles actives que fan ensenyament de català i els que ho fan a càrrec dels seus mestres.

Pol gener de 1977 l'Obra Cultural Balear envia una carta al president del Govern en la qual ~~el~~ "recol·lint el sentiment popular, reiteradament manifestat, demana que qualsevol

norma que es dicti reconeixent e fonamentat l'ús oficial de la llengua catalana a Catalunya sigui aplicable a les Illes Balears i al País Valencià." 229

El febrer de 1977 és publicat un Avantprojecte d'Estatut de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, signat a Cura.

A l'article 6 hem llegeix:

"La llengua oficial de les illes és la catalana. El seu coneixement serà obligatori per a tots els funcionaris públics que operin a l'arxipèlag. Totes les publicacions oficials de la Generalitat seran en català, així com els rètols i indicadors públics. S'usarà també el català com a vehicle d'ensenyament a tots els nivells i a tots els mitjans de comunicació oficials. Els ciutadans de parla no catalana tindran dret a adreçar-se a les autoritats en castellà, oralment o per escrit; recíprocament tots els ciutadans insulars podran adreçar-se a les autoritats de l'Estat espanyol en català. Els organismes de la Generalitat podran usar el català en les seves relacions amb l'Estat espanyol."

El Partit Comunista d'Espanya a les Illes, que comença a funcionar aquí de forma organitzada després de la guerra el 1968, edita unes "Bases per un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes" en el qual hi figura com a l'ínia bàsica la "Cooficialitat de la llengua catalana com una via cap a l'oficialitat del català"; com a competència dels poders autonòmics hi figura l'"Ensenyament a tots els nivells i graus, en especial la consolidació de la Universitat de les Illes."

Del 18 al 22 d'abril de 1977 a Palma, dins l'àmbit del CCC se fa una Setmana de la Llengua Catalana, amb conferències, taules de venda de llibres a la Plaça Major... A Campos i a Inca, jornades de recollida de firmes per la Campanya de l'ús Oficial del Català, que se fa conjuntament amb l'OCB; els ajuntaments de Calvià i Fornalutx li donen suport. Com a part de la Campanya és publicat a Barcelona un "Informe sobre l'ús oficial del català", reflexions i propostes de l'àmbit de llengua del CCC; els "Criteris orientadors per a una primera etapa transitòria immediatament posterior a la consecució del ple d'oficial del català" pel que fa a "La llengua a l'ensenyament" són els següents.

L'11 de setembre convocat per les forces polítiques de Catalunya reuneix un milió i mig de persones; la Dinda per l'Autonomia a Mallorca, dia 29 d'octubre de 1977, en la manifestació de la Plaça d'Espanya (perdó!) a la Plaça Major, encapçalada pels parlamentaris i grups signants del pacte autòmic replega de 20.000 a 50.000 --segons els organitzadors-- persones; sigui com sigui és la concentració més gran de tota la història a Palma. Tarradellas retorna i és "restaurada" la Generalitat provisional. El novembre els "tècnics" proposen per a la llengua el següent text de pre-autonomia: "A partir de l'entrada en vigor del present Real Decret Llei, l'idioma català serà a la Regió Balear llengua oficial conjuntament amb l'idioma castellà. La regulació de la cooficialitat de les llengües catalana i castellana a les illes, serà desenvolupada pels òrgans de govern i administració que s'estableixen en aquest Decret Llei". 232 El desembre Albert Boadella, creador d'El Joglars el 1962, és detingut pel seu muntatge "La torna"; vegeu general de l'espectacle; gran campanya per la Llibertat d'Expressió; queda palena, pel qui no hi estava, la fal·làcia de la Democràcia Espanola.

Per l'abril el CCC publica les seves resolucions, manifestes i documents, el 1978; vegeu a l'APÈNDIX XXII un manifest de l'hàbit de llengua.

Una prospecció feta a algunes biblioteques de la Caixa dona els següents resultats: A Menacor un 8 % dels llibres són en català, a Felanitx un 40 % i a Maó un 6 %. Una enquesta feta a tots els escolars de Sóller, Deià i Fornalutx (1.577 nins i al.lots) mostra que parlen mallorquí un 85,64 % i l'entenen un 97,88 % .

De dia 23 de juny de 1978 és el Decret que regula la incorporació de la llengua catalana en sistemes d'ens. de Catalunya. *A Mall. donada en, de cat. Vegeu l'APÈNDIX XXV*
 Pel setembre, el Secretariat d'ensenyament i Cultura del Partit Socialista de Mallorca (PSI) publica a la seva revista

MALLORCA SOCIALISTA unes "Propostes a la conselleria d'Educació i Cultura"; diu: "Exigir del Govern la immediata promulgació d'un decret llei que estableixi l'obligatorietat de l'ensenyament del català autoritzant l'ens. en cast. en aquelles illes on la composició socio-lingüística de l'escola ho permeti." També dotació de places de professors de català a tots els nivells, racionalització dels concursos de treballat, introducció dels nostres continguts a l'ens., programa de reciclatge, seminari d'estudis de normalització lingüística i de continguts de la nostra escola, programa de reciclatge, catàleg de materials didàctics, lèxics específics, relacions periòdiques amb les conselleries corresponents de Catalunya i del País Valencià, cursos de català per als funcionaris, creació d'un grup d'assessorament socio-lingüístic, realització d'un sens lingüístic, campanya de sensibilització, campanyes d'alfabetització, català als carrers, noves biblioteques, activitats culturals per divulgar la nostra identitat (geografia, llengua, història...).

El Partit Comunista de les Illes Balears edita unes "Bases per a una alternativa educativa a les illes" en el qual proposa que la gestió i planificació de l'Escola i EIB i les Guarderies sigui competència dels Ajuntaments, i BUP, FP, Educació Especial i Permanent d'Adults de les Conselleries Insulars d'Educació; "la normalització de la nostra llengua --diu-- no implica simplement l'ens. de la llengua, sinó, sobretot, l'ens. en la llengua, tot respectant la dels immigrants, però fent un esforç perquè s'integrin dins la nostra cultura i realitat".

Mentrestant els mestres fan vaga contra el concurs de treballat i aconseguen adobe transitoris; vegeu l'APÈNDIX XXV.

L'octubre de 1978 l'Institut d'Estudis Catalans, fa una declaració sobre la unitat de la llengua catalana. Vegeu l'APÈNDIX XXIII.

Dia 30 d'octubre és constituïda la Comissió per a l'Ensenyament i la Normalització del Català (CENOC), a Palma, amb representants de la Facultat de Filosofia i Lletres, Escola Universitària del Professorat d'EGB, Institut de Ciències de l'Educació, Estudi General Iul.lià i Obra Cultural Balear, per "elaborar i presentar a l'Administració estatal i regional bases de política lingüística i educació i aportar col·laboració tècnica a la seva realització". Fa comunicats i gestions, sobretot cara al Decret d'ens. de cat.; Vegeu l'APÈNDIX 25, sobretot l'octubre i el desembre del 78 i el març del 79.

Dia 31 d'octubre de 1978 és aprovada per les corts la Constitució espanyola, referendada per referèndum dia 6 de desembre; el seu article 3r. diu:

- 1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la.
- 2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives Comunitats Autònomes d'acord amb els seus Estatuts.
- 3. La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció."

Durant el curs 78-79 a Eivissa i a l'Institut Toni Maura fan un primer de NIF en català; en català és una optativa als instituts durant aquest curs. A Catalunya hi ha 51 escoles, més 42 a Barcelona ciutat, en català; a Catalunya nord 2.

Dia 1 de març del 79 l'esquerra cova l'ajuntament de Palma, fins al dia d'avui la seva política lingüística serà pràcticament nul·la és a dir d'inèrcia, i per això castellanista. Durant aquest març PCIB, PSM, PII-CRE, PC, PSOE, davant les eleccions al consell signen un pacte autonòmic propiciat per l'Obra Cultural Balear, UCD no el signa, tal volta perquè és contrària a l'accés a l'autonomia per l'article 151 de la Constitució, EB tampoc, segons diu Gabriel Cañellas: "No quiero firmar un documento que me comprometa a enseñar el catalán" La UCD té majoria al Consell després de l'elecció del 3 d'abril.

Dia 10 de maig del 79 és publicat al BOE el Decret que regula la incorporació de l'embhera a Euskadi: serà obligatori a les zones on es parla èuskar. Un Decret obliga

a fer les actes i altres documents en castellà; si hom vol les podrà duplicar en català, gallego o èuskar...

Unes instruccions d'ordre intern de la telefònica, estatal, del Dt. de tràfic obliguen les telefonistes a usar el castellà;

Vegem l'APÈNDIX XIV. Un taxista és multat per un policia municipal perquè du el cartell de LLIBRE (en català).

En el projecte d'Estatut de Catalunya, del 1'agost 79 hom llegeix: "1. La llengua pròpia de Catalunya és el català.

2. L'idioma català és l'oficial a Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol. 3. La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries en tal d'assegurar llur co-

neixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a l'igualtat plena pel que fa als drets i deures dels ciutadans de Catalunya. 4. La parla aranesa serà objecte d'ens. i d'especial respecte i protecció". 235

Del setembre de 1979 és el "Projecte d'Estatut d'Autonomia de les illes Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera" del Partit Socialista de Mallorca i el Partit Socialista de Menorca; pel que fa a la llengua diu:

- II. 1. La llengua catalana és la pròpia de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera.
- 2. El català és la llengua oficial de la Comunitat Autònoma, juntament amb el castellà, la llengua oficial de l'Estat Espanyol.
- 3. Tots els ciutadans de la Comunitat Autònoma tenen el dret i el deure de conèixer ambdues llengües, però cap ciutadà podrà ser obligat, dins el territori d'aquesta, a usar un idioma diferent del català.
- 4. Les institucions garantiràn l'ús oficial del català amb l'adopció de les mesures pertinents per a la completa normalització de la llengua i la cultura catalanes.
- 5. Ningú no podrà ser discriminat per qüestions de ll.
- 6. Serà condició necessària per a l'exercici de la funció pública el coneixement de la llengua catalana.
- 7. El Gran i General Consell procurarà als funcionaris de l'Administració els mitjans necessaris per a l'aprenentatge de la llengua catalana".

L'article 22 atribueix al Gran i General Consell la competència exclusiva en matèria d'ensenyament entots els seus nivells i especialitats, ..., sense altres limitacions que les que imposa l'article 27 de la Constitució espanyola".

També el setembre la Federació Socialista Balear del PSOE publica un "avant-projecte d'Estatut d'autonomia de les Illes Balears". L'art. 3 diu: "La llengua pròpia de les Illes Balears és la catalana. Els idiomes castellà i català són els oficials de la comunitat autònoma i tothom té el dret de conèixer-los i utilitzar-los. Ningú no podrà ésser discriminat a causa de l'idioma." ; l'art. 54: "L'Correspon a la Comunitat Autònoma de les I.B. la competència en el desenvolupament de les normes bàsiques i la seva execució en matèria d'ensenyament en tots els seus nivells i especialitats, deixant l'alta inspecció als serveis de l'Estat." (El PSOE se constituí, de bell nou, a Mallorca el 1974).

De dia 7 de setembre de 1979 és el "Real decreto por el que se regula la incorporació al sistema de enseñanza de las islas Baleares de las modalidades insulares de la lengua catalana y de la cultura a que han dado lugar": vegeu l'APÈNDIX XXIV. El projecte fet a Mallorca deia "la incorporació de la lengua catalana —con especial atención a sus modalidades insulares y a la cultura a que han dado lugar— al sistema de la enseñanza de las Baleares". L'ordre que desenvolupa el decret, de dia 25 d'octubre —vegeu també l'APÈNDIX XXIV— parla de Lengua de las Baleares; la UCD —vegeu les declaracions del Conseller d'Educació Conrado de Villalonga al DIARIO DE MALLORCA de dia 21 de setembre de 1980— justifica el nom dient que F. de B. Moll té dos llibres amb aquest títol, i aquests llibres, de fet, són usats encara el curs 80-81 per exemple als cursos d'OCEB per a adults. Vegeu també l'APÈNDIX XXV —a la premsa d'aquests darrers hi ha contínues referències a la preparació, valoració i realització del decret en qüestió—. (La meua valoració a MALLORCA SOCIALISTA el gener de 1980)---

Dia 30 d'agost del 80 l'Ull de peix, d'ULTIMA HORA comenta una foto del Conseller Conrado rient "Para riss, "taunsteix", el decret de bilingüisme, o la normalizació lingüística, o... que patrocina el conseller Conrado. Y és sigue rient, el bendito."

L'Escola d'estiu 80 fa la següent declaració:

"Els participants a l'Escola d'Estiu de Mallorca 1980 reunits en assemblea expressen la nostra preocupació per la política educativa del Consell i l'Administració Central que de cap manera va adreçada a una normalització lingüística i cultural del nostre poble, i denuncien l'actual mal anomenat "Decret de bilingüisme" perquè:

1. Redueix l'ens. del català a unes poques hores setmanals, com si fos una llengua estrangera.
2. Posa multitud de traves perquè es faci l'ens. en català, deixant de banda la recomanació de la UNESCO que aconsella l'ens. en els primers nivells amb la llengua materna.
3. Pren partit i s'apunta amb els qui volen la fragmentació lingüística de la llengua catalana, imposant el nom de "llengua de les Balears" i parlant de "modalitats insulars", contribuint així a la pèrdua de la consciència d'unitat lingüística i a augmentar la confusió ja existent en aquesta qüestió, en lloc d'acolarir i anomenar les coses pel seu nom.
4. No preveu l'ens. del català a CGU, a BUP nocturn ni a 2n grau de FP.

També denuncien l'actual distribució del professorat i el fet que el Consell i l'Administració Central no facin res per canviar l'actual sistema de concursos de treball entre mestres d'EGS, inspectors, professors de BUP i FP, sistema que deixa en bona part de l'ens. de les Illes amb mans de gent desconixedora de la nostra llengua i cultura. Per tot això exigim l'abolició de l'actual decret de bilingüisme "i la promulgació urgent d'un altre que vertaderament resolgui les essentals problemes que dissortadament patia a les nostres illes".

Ciutat de Mallorca a 29 d'agost de 1980"

DIARI DE L'ESCOLA D'ESTIU DE MALLORCA, 29 d'agost de 1980

L'obra Cultural Balear el setembre s'adhereix a aquesta declaració i fa pública aquesta adhesió. El mes d'agost del 79 surten al BOE decrets referents a l'Euskera, al gal·les, i a la llengua catalana al País Valencià, i s'usa la denominació "Lengua Valenciana"; el conseller menorquí López Casanovas, l'OCB, els III cursos d'estiu de català a Mallorca... també la Generalitat de Catalunya s'han manifestat en contra d'aquesta denominació. Dia 14 de juliol del 80 però l'ordre que desplega el decret hi insisteix. I mentrestant el Congrés Salamanca-80, amb la participació de Dámaso Alonso, Lázaro Carreter... diuen que la fragmentació és un perill per a l'idioma castellà (APÈNDIX XIV)

I les declaracions de Criado del Val l'abril 1980 al XVI Congrés Internacional de Lingüística Romànica, tendents a seccionar la llengua catalana.

El maig del 1980 "Exposició de llibres infantils" a l'Obra Cultural Balear; a l'estiu rodarà per deu o dotze pobles de Mallorca.

Ab el 1980 comença Panorama Balear, després Informatiu Balear, especial per a les illes Balears i que se fa a l'hora de Gràcia i que ara rebut des de Barcelona; Santamaria, locutor del programa escriu a Tele/ràdio: "La llengua catalana es va deixar agredir per la castellana, puix que és de molt poc temps ençà que es nota un vertader interès per la incessant recerca dels propis orígens. Els castellans es limitaren simplement a no deixar-se agredir en el seu llenguatge i feren santament... els anys que jo era escolar, a ningú no se li va ocórrer de proposar que també se'ns ensenyés la llengua vernacle". 237

El juliol de 1980 el català és oficialment llengua administrativa de la Generalitat de Catalunya. A l'Algier han canviat els rètols dels carrers: en lletra grossa en català i petita en Italià. A Catalunya Nord hi ha 4 maternals en català, i una 200 mestres que fan 2 hores de català a la setmana a EGB. S'està preparant la llei de l'ús oficial del català

L'agost Romà Gubern és votat a "Vostè pregunta" probablement per una declaracions a LE MONDE DIPLOMATIQUE on afirma que l'Estat espanyol encara viu amb estructures franquistes, i en posa exemples concrets referits a diversos coscos i estaments de l'Administració. La televisió prohibeix l'exhibició de pel·lícules doblades en català. 238
Hom suspèn La Clave. Dia 1 d'octubre comencen a emetre's anuncis en català per televisió. A la primera part del programa 100 Millones de 15 de setembre de 1980 hom sent 10 vegades "España" i ho veu 3 vegades escrit, 5 vegades diuen "español", tres més "habla hispana"... Bilbao, Barcelona, Galícia... són comptats dins els tres-cents milions.

Climent Garau és al front d'un projecte de ràdio en català que vol fer país: Ràdio Mediterrània, que ha arreplegat el capital per subscripció popular i que espera que Madrid li llevi les traves que té posades.

Casasnovas, diputat d'ERC per Girona surt de la sala de sessions del Parlament cada vegada que un orador des de la tribuna s'adreça als diputats en castellà "Si a la tribuna d'aquest Parlament hem de sentir la llengua que ha servit sempre, al llarg dels segles, per a fer-nos claudicar, per a imposar-nos uns costums, unes maneres de fer estranyes, que ha estat per a nosaltres la llengua de la força, comprendreu la meua pena en sentir-la a la tribuna, al Parlament. (...) Es diu que jo he ferit susceptibilitats, ja'he analitzat si aquesta gent ha ferit la nostra sensibilitat" 239

Com a mínim tres mestres, a més de Mata de Jone —Miquel Cabot, Ramon Bassa (2a. EGB Sant Jordi) i Jaume Albertí (Unitària 1ª etapa de Dalt)— comencen el curs en català.

Elements per a una interpretació sociolingüística de les
Dades històriques.

Una de les observacions que he fet en confegir les dades precedents és la profusió de fets ocorreguts a Madrid, a Barcelona i a Palma. No hi ha hagut a Sineu, a Alaior o a La Mola cap fet que merescui figurar als llibres? Ho és fins a començaments del segle XIX que comença a funcionar la unitat administrativa Balears amb el centre a Palma, que se convertirà en sucursal centralista de Madrid, reforçant així l'explotació secular que exercia ja sobre la part forana. A

D'altra banda hom observa que les reivindicacions lingüístiques que hi ha a Mallorca, a Menorca, a Eivissa i a Formentera són en general les que a Catalunya, i sobretot a Barcelona, s'han duit a terme poc abans.

Després d'aquestes dues observacions intentaré de fer, seguint la metodologia de Jean-Louis Calvet, una interpretació de les dades històriques exposades.

La llengua catalana se va implantar a Mallorca, a Eivissa, a Menorca, durant el segle XIII per conquesta militar; els antics habitants foren morts, expulsats o esclavitzats, i els nou-vinguts s'establiren ells amb la seva llei, amb la seva llengua. És un cas de glotofàgia acabada (com ho serà l'etnocidi dels anglesos amb els indis nortamericans, el dels espanyols amb els indis sudamericans,...). Hom destrueix un poble, el mata, l'esclavitzava o el tanca dins zoològics, i així destrueix la seva llengua.

Durant els segles XIII i XIV i bona part del XV la llengua oral majoritària de les nostres illes --exceptuant les dels esclaus-- és la catalana; a nivell escrit alternen el català i el llatí --Ramon Llull escriu en àrab, també, llengua que ha après d'un

escolau-- És a partir del segle XV que el castellà comença a ésser usat per escrit llevant lloc d'ús al català. De totes maneres i o com hem vist no serà fins al XVIII, arran de la conquesta militar de Felip V (1715, exceptuant la benaurada Menorca), que Mallorca i les Pitiüses patiran de manera clara un procés colonial que fins avui mateix no ha fet més que avança en un in crescendo que fa perillar la pervivència del català.

El primer estadi de la glotofàgia --terme de Jean Louis Calvet, similar a antropofàgia i que li serveix per a descriure els processos colonials, amb els exemples del colonialisme francès-- s'assenta totalment amb Felip V. Se caracteritza el primer estadi per la implantació de grups de militars i d'administradors i després de comerciants, generalment dins les ciutats (Sobretot Palma i la Vila d'Eivissa), que amb llur llei i llur explotació duen la seva llengua que és assimilada pels grups autòctons que per necessitat o per interès utilitzaran la llengua de l'invasor (l'aristocràcia i els criats). L'escola serà un dels mitjans utilitzats per imposar la llengua colonitzadora: a les institucions educatives creades el sgle XIX: l'Institut, la Normal (1842)... no s'usarà ja més que el castellà. Hem vist, en els segles XVIII i XIX descripcions lingüístiques de la Vila d'Eivissa i de Palma que ens retraten aquest primer estadi del procés colonial. Mentrestant poques defenses hi ha de la nostra llengua com la de Jovellanos a començament del XIX; vol que s'estudiï el català no com a mitjà per castellanitzar Mallorca (Com volia la Societat d'Amics del País) sinó com a vehicle usual de la cultura dels mallorquins.

L'inici de la premsa periòdica a començaments del XIX, la major part escrita en castellà, és un factor important a les barberies, a la plaça, al cafè se faran rotlades de gent envoltant el qui llegeix el diari en veu alta.

El segon estadi del procés colonial va de la ciutat al camp, a la part forana. És l'administració, els tribunals,

l'escola, i la premsa des de començaments del XIX, que facilitam la reproducció de la superestructura lingüística i, sobretot, la ràdio i, des dels anys seixanta, la televisió, secundaran les relacions de força.

Si hom té en compte que el 1904 un 75 % de la població de Mallorca és analfabeta --és a dir que un 75 % de la població és monolingüe catalana; i el 1860 un 88 %-- podem afirmar que durant el segle XX, i no abans, que se s'ha dut a terme aquest segon estadi de glotofàgia que suposa l'extensió de la llengua colonial --el castellà-- a tota la població, aconseguida per l'ensenyança gratuïta i obligatòria, i a partir dels anys seixanta per una televisió en mans d'una dictadura espanyola; la immigració ocasionada per la misèria andalussa i per un boom turístic controlat bàsicament per les multinacionals és un altre factor a tenir en compte.

Un tercer estadi, segons en Calvet, és el de la glotofàgia aconseguida, de la mort de la llengua dominada, definitivament digerida per la llengua dominant.

Només hi ha una força de resistència a la glotofàgia aconseguida que és la lluita d'un poble contra l'opressió exterior (i interior).

Les forces reivindicatives endògenes aconseguixen a començaments de segle (amb el suport econòmic i polític de la Mancomunitat) la normativització de la llengua catalana (ortografia 1913, gramàtica 1918), passa importantíssima per a la normalització, la qual avança ràpidament de 1931 a 1939 a Catalunya, amb l'oficialitat, juntament amb la del castellà, del català. A Mallorca l'Associació per la Cultura de Mallorca i la tasca d'Andreu Ferrer dins l'ensenyament i l'actuació de l'Ajuntament de Ciutat són indicatius d'una lluita per un retrocés de la glotofàgia.

L'any 1939, segons diu Badia, marca la fi d'un dels esforços col·lectius més remarcables per a la renaixença d'un poble

que hom pugui trobar en la història de la humanitat. El 1939, en què la cultura general se troba molt més estesa (ensenyança, publicacions, revistes i diaris, cursos i conferències) un atemptat a la cultura i a la llengua té una significació infinitament més profunda que al segle XVIII quan Felip V envest contra el català. I ara segons Pedrolo (AVUI, 16 juliol 80) som a la darrera fase de la lluita. Després d'aquesta, que pot ser llarga, ja no hi haurà més batalla. La immigració --que el 1975 representa a les Illes quasi folla--

un 25 % de la població total; quasi tot de castellanoparlants-- anirà a parar a partir dels anys seixanta a barriades creades expressament per als immigrants quasi totalment; aquest fet, a més d'una televisió espanyola i d'un convenciment de trobar-se a Espanya fan que la integració no se dugui a terme, creant un caire més dramàtic al procés glotofàgic de la nostra comunitat.

La nova cultura popular, manejada sobretot dels dels Estats Units a partir de la Segona Guerra Mundial, és traduïda al castellà (còmics, fotonovel·les, serials de ràdio i de televisió...) o servida directament en anglès (discos).

Tots aquests factors són nous i tenen gran incidència en la vida de les llengües i en el procés de glotofàgia. Fan que, com diu Aracil, no se pugui parlar ja als Països Catalans d'una situació diglòssica; la diglòssia suposa una divisió d'àmbits formals i informals i una distribució de cada llengua en uns àmbits determinats, la llengua A en els formals i la B en els informals. Però la realitat mostra que això no és així; la llengua castellana ocupa els llocs formals (deixant petits espais a la catalana: conferències, algunes corporacions públiques, algun mestre l'usa com a vehicular per compte seu...), però els llocs informals no són ocupats només per la llengua catalana sinó també per la castellana (còmics, fotonovel·les, cinema, televisió...) (a més dels castellanoparlants immigrants que l'usen oralment). Per tot això hom pot sostenir que el perill més greu per a la nostra llengua és un sobrant d'informació: TV, ràdio, premsa, ensenyança obliga-

tòria i gratuïta... en mans d'un Estat glotofàgic.

Només la revifalla dels moviments nacionalistes europeus durant els anys setanta, les petites parcel·les legislatives i de realiteta aconseguides per una Catalunya pactista i el balea- risme de la UCD fan pensar que, si més no, aquest tercer estadi trigarà uns anys a ésser assolit, encara que la Constitució impe- deix que pugui tornar-hi a haver monolingüisme català.

Fins i tot en els estats que han conseguit la descolonitza- ció (alger) hi ha un fre a la resistència a la glotofàgia: el plu- rilingüisme local, plurilingüisme local, en principi, però també plurilingüisme suscitat per la colonització (que ha possibilitat una ensenyança i uns mitjans de comunicació etnocides, i una immigració incontrolada) i útil al neocolonialisme.

A més a més s'ha de tenir en compte que la glotofàgia no és mai un fenomen isolat; sostenen el procés de glotofàgia un control econòmic, un control jurídic i un control ideològic exercits per l'Estat colonialista.